"bir huzur iklimi"

asr-ı saâdet

Prof. Dr. Hüseyin Algül

Bir Huzur İklimi

ASR-I SAÂDET

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

1945 Yılında Konya Bozkır'da doğdu.

1964 Yılında Konya İmam Hatip Lisesi'nden, 1968 yılında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1968-1974 yılları arasında Çanakkale-Biga İmam Hatip Lisesinde, İstanbul Fatih Gelenbevî Ortaokulunda, Yedikule Mensucat Santral Ortaokulunda ve Fatih İmam Hatip Lisesinde öğretmenlik yaptı. 1974-1975 öğretim yılında Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nde "Siyer-i Nebî İslâm Tarihi ve İslâm Mezhepleri Tarihi" Öğretim Üyeliğine atandı. Yüksek İslâm Enstitüleri 1982 Yılında Yüksek Öğretim Kurumu'na bağlandıktan sonra Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi bünyesinde göreve devam etti. Bu süre içinde 1983'te İslâm Tarihi Anabilim Dalı'nda "Doktor", 1990'da "Doçent", 1996'da "Profesör" oldu. 1996-2000 Yılları arasında Gazi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi'nde, 2003-2007 Yılları arasında ise Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde dekan olarak görev yaptı. Hâlen, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde İslâm Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Evli ve üç çocuk babasıdır.

Yayımlanmış Eserlerinden Bazıları:

İslâm Tarihi, I-III, Gonca Yayınevi, İstanbul 1986; *Âlemlere Rahmet Hazreti Muhammed*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002; *Peygamber Efendimizin Şemâili Ahlâk ve Âdâbı*, Işık Yayınları, İstanbul 2005; *Rahmet Peygamberinden Esintiler*, (Diyanet Vakfı İskilip Şubesi 1998 Yılı Kutlu Doğum Haftası Armağanı), Ankara 1998; *Mübarek Gün ve Geceler*, Işık Yayınları, İstanbul 2006; *Gönül Sultanlarımız*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007; *Sevgi ve Rahmet Peygamberi*, Emin Yayınları, Bursa 2007; *Nebevî Müjdenin İzinde,* Işık Yayınları, İstanbul 2009; *Osmanlı Kültüründe Hz. Peygamber Sevgisi*, Risâle Yayınları, İstanbul 2008; *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1982; *Eyyûb Sultan'dan Fatih'e Kutlu Yolculuk*, Erkam Yayınları, İstanbul 2004.

Ayrıca, "*Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi", "Diyanet İlmî Dergi", "İSTEM*" ve *"Yeni Ümit"* başta olmak üzere çeşitli dergilerde, Yeni Türkiye Yayınlarının "*Osmanlı ve Türkler Serisi*"nde, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*'nda, "*Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyum Serisi*"nde (I-IX), Diyanet Vakfı'nca yayımlanan "*Kutlu Doğum"* kitaplarında, İlâhiyat Faküteleri'nce ve diğer bazı kurumlarca neşredilen "*Sempozyum*" kitaplarında makale ve tebliğleri vardır.

Bir Huzur İklimi

ASR-I SAÂDET

Prof. Dr. Hüseyin ALGÜL

Bir Huzur İklimi
ASR-I SAÂDET

Editör
İsmail KAYAR

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-377-5

Yayın Numarası
519

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Mart 2010

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

İTHAF

"Asr-ı Saâdet'te tesis edilen huzuru, "Câmi ve Okul/ Mescid-i Nebî ve Suffe" çevresinde oluşan inançlı, bilgili, samimi, becerikli insan unsurunu merkeze alarak anlatan bu kitabı, Bursa'da himmet ve gayretini cami ve okul gibi hayır hizmetlerine adayan ve kurucuları arasında yer aldığım Bursa İlâhiyat Vakfı'nda kendileriyle birlikte uzun yıllar hizmet beraberliği yaptığım muhterem gönül dostlarına, ayrıca gerek vakfımıza, gerekse fakülte camimize maddî-manevî desteği olan diğer hayırsever kardeşlerimize ithaf ediyorum. Hizmet kervanına katılanlardan vefat edenleri rahmetle anıyor, sağ olanlara Yüce Mevlâ'dan sağlıklı, hayırlı uzun ömürler diliyorum. Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd Hazrelerinden bu kitapta yazılanlara sevap ihsan etmesini ve hâsıl olacak sevaba bu zevatı da hissedar eylemesini niyaz ediyorum."

Hüseyin ALGÜL
Bursa - 2010 Ocak

Kutlu Doğum

(Süleyman Çelebi'nin Duygulu Anlatımıyla)

Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât'ın Veladet Bölümünde Sevgili Peygamberimizin doğumunu heyecanlı bir üslupla şöyle anlatır:

– *Sevgili Peygamberimiz, Âmine Hatun'dan dünyaya gelmiştir. Fakat onun doğuşu, sedeften bir incinin doğuşu gibiydi. Âmine Hatun, Abdullah'tan hamile kaldıktan sonra günler, haftalar (aylar) geçti... Rebiûlevvelin on ikinci gecesine ulaşınca insanlığın en hayırlısı dünyaya geldi. Annesi o sırada güneş pervanesi gibi bir nur gördü/sanki güneş o nûra pervane olmuştu, ansızın parlayan bir şimşekten çıkan nur (ışık) göklere dek tüm cihanı aydınlattı; gök katları açıldı, karanlık kayboldu, ellerinde bayrak taşıyan üç melek göründü; biri Doğu'ya, biri Batı'ya, diğeri de Kâ'be'ye bayrakları diktiler, bu esnada melekler gökten saf saf inip Hazreti Muhammed'in doğduğu evi ziyaretle etrafında dönüyorlardı, ilâveten, yüzlerinde parıldayan nurlarla etrafa ışık saçan hûrîler bölük bölük akın ettiler. O sırada hava üzere bir yatak döşendi, onun adı sündüstü, döşeyen de bir melekti. Âmine, gördüklerinden hayret içinde kalmıştı.*

Bunun peşinden ilginç bir gelişme daha oldu; duvar yarılmış, arasından üç hûri Âmine'nin yanına gelmişti, bunların ilk ikisinin Âsiye ve Meryem olduğu da söylenmiştir. Bunlar selâm verip yanına oturdular ve Mustafâ'yı müjdeleyerek şöyle dediler: "Yaratılıştan bu yana senin oğlun gibi bir oğul cihana gelmiş değil, Yüce Allah hiçbir anneye bu değerli oğlun benzerini vermemiştir. Bil ki sen bu oğulla büyük bir devlete (nasibe) eriştin. Çünkü senden doğan bu oğul, sîmâca ve ahlâkça insanlığın en mükemmelidir. Bu doğumla gelen yavru, Allah tarafından kuluna ihsan buyrulmuş ledün (İlâhî sırlara ait gayb) ilminin sultanıdır; o, tevhid ve irfanı cihana yayacak olandır, gezegenler onun aşkına dönerler, insanlar ve melekler onun yüzünü görmek hasretiyle yanarlar, onu görmeye özlem duyarlar. Bu gece şan-şeref sahibi Mustafâ hürmetine âlemlerin nurlandığı, dünyanın cennete dönüştüğü, Hak Teâlâ'nın hikmetinin bol bol indiği, gönül ehlinin şenlendiği, gönül dostlarının canlandığı bir gecedir. Muhammed Mustafâ Aleyhisselâm, âlemlere rahmet olduğu gibi günahkârlara da şefaatçidir... Âmine, mahlûkâtın en hayırlısı olan Hazreti Muhammed Mustafâ'nın doğum vaktinin geldiğini haber verdiğinde, hararetten iyice susamıştı, kendisine cam kâsede şerbet sundular, onu içince bedeni sanki nura dönüştü, kendisini nurdan fark etmiyordu. O sırada süzülerek bir ak kuş yanına geldi, sırtını kuvvetle sığadı ve son dinin sultanı o saatte dünyaya gözlerini açtı, o anda gökler ve yer nur ile dolup taşmıştı.

Gözümüzün nuru, gönlümüzün süruru Hazreti

Muhammed Mustafâ'nın (sallallâhü aleyhi ve sellem) doğumu millî tarihimizde gerçekten de bundan daha güzel, daha heyecanlı anlatılmış değildir.

Anlamına erdiğimiz Velâdet Bölümünü bir de Çelebi'nin kaleminden bu gözle okuyalım-dinleyelim:

Âmine Hâtun Muhammed ânesi
Ol sadefden toğdı ol dür dânesi

Çünki Abdullah'dan oldı hâmile
Vakt irişdi hefte vü eyyâm ile

Hem Muhammed gelmesi oldu yakîn
Çok alâmetler belürdi gelmedin

Ol Rebiül evvel âyı nîcesi
On ikinci gîce isneyn gîcesi

Ol gice kim doğdu ol hayrul beşer
Ânesi anda neler gördi neler

Didi gördüm ol Habîbün ânesi
Bir aceb nûr kim güneş pervânesi

Berk urub çıkdı evümden nâgehân
Gökleredek nûr ile doldı cihan

Gökler açıldı vü fetholdı zulem
Üç melek gördüm elinde üç alem

Biri meşrık biri mağribde anun
Biri dâmında dikildi Kâ'be'nün

İndiler gökden melekler sâf sâf
Kâ'be gibi kıldılar evüm tavaf

Geldi hûrîler bölük bölük buğûr
Yüzleri nûrından evüm doldu nûr

Hem havâ üzre döşendi bir döşek
Âdı Sündüs döşeyen anı melek

Çün göründü bana bu işler ayân
Hayret içre kalmış idüm ben hemân

Yârılıb dîvar çıkdı nâgehân
Üç bile hûri bana oldu ayân

Bazılar dirler ki ol üç dilberün
Âsiyeydi biri ol meh - peykerün

Biri Meryem Hâtun idi âşikâr
Birisi hem hûrilerden bir nigâr

Geldiler lutfile ol üç meh-cebîn
Virdiler banâ selâm ol dem hemîn

Çevre yanuma gelüp oturdılar
Mustafâ'yı birbirine muştılar

Didiler oğlun gibi hiçbir oğul
Yaradılalı cihan gelmiş değül

Bu senün oğlun gibi kadri cemîl
Bir anâya virmemişdür ol Celîl

Ulu devlet buldun ey dildâr sen
Toğısardur senden ol hulkı hasen

Bu gelen ilm-i ledün sultânıdur
Bu gelen tevhid ü irfan kânıdur

Bu gelen aşkına devreyler felek
Yüzine müştâkdur ins ü melek

Bu gice ol gicedür kim ol şerîf
Nûr ile âlemleri eyler latîf

Bu gîce dünyayı ol cennet kılur
Bu gîce eşyâya Hak rahmet kılur

Bu gîce şâdan olur erbâb-ı dil
Bu gîceye can virür ashâb-ı dil

Rahmeten lil âlemindür Mustafâ
Hem Şefîu'l-müznibîndür Mustafâ

Vasfını bu resme tertib itdiler
Ol mübârek nûrı terğib itdiler

Âmine eydür çü vakt oldı tamam
Kim vücûda gele ol hayru'l-enâm

Susadum gâyet hararetden kati
Sundılar bir cam tolûsı şerbeti

İçdüm anı oldu cismim nûra gark
İdemezdüm nûrdan kendümi fark

Geldi bir ak kuş kanadıyla revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân

Doğdı ol sâatte ol sultân u dîn
Nûra garkoldı semâvât ü zemîn

Sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ
Hattâ tenâlü cenneten ve naîmâ

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*: "*Vesîletü'n-Necât*", hzr. Faruk K. Timurtaş, s. 21-36; Hüseyin Algül, *Osmanlı Kültüründe Hz. Peygamber Sevgisi*, s. 115-133)

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah'a hamd ü senâ, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hazreti Muhammed'e (sallâhü aleyhi ve sellem), Ehl-i Beytine ve ashâbına salât ü selâm olsun. Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun.

Kur'ân-ı Kerîm'de her asırda gelecek mü'minlere örnek gösterilen Peygamber Efendimiz, gerçekten de Allah'ın Kitâbı'nı en doğru anlayan ve en doğru yaşayandır. Bunun daha iyi anlaşılması için İslâm âlimleri O'na "Yaşayan Kur'ân" demişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân'ı anlamak, Sevgili Peygamberimizi anlamak, Peygamber Efendimizi örnek almak da Kur'ân'ı anlamak demek olduğunda hiç şüphe yoktur.

Bu hakikatten yola çıkarak biz bu kitapta Sevgili Peygamberimizin Asr-ı Saâdet'te oluşturduğu huzurlu İslâm toplumunu ele aldık. Bu toplumun hangi temeller üzerine kurulduğunu ve İslâm tarihine altın harflerle geçmiş olan başarı öyküsünü yazmaya çalıştık. Söz konusu huzur ve başarıya koşan Asr-ı Saâdet neslinin Peygamber Efendimizin rehberliğinde Kur'ân'dan manen nasıl gıdalandığını anlamaya ve bizzat Hazreti Peygamber'i örnek almakta nasıl titizlendiklerini görmeye çalıştık. Özellikle

bu kitapta Sevgili Peygamberimizin hicretten sonra Medine'de İslâm toplumunu kurarken ilk öğütleri arasında yer alan "selâmı yaymak-selâmlaşmak, muhtaçların ihtiyacını gidermek-muhtaçlara yemek yedirmek, akrabaya yardım etmek-akrabayı ziyaret etmek, geceleyin namaz kılmak" üzerinde durulmuştur. Yani bu kitap, Resûl-i Ekrem Efendimizin bu öğütlerinin şerhi doğrultusunda atılmış bir adım sayılır. Bu öğütlere uyulduğu takdirde müslümanlara, dünyada huzur ve başarıyı yakalayabilme, âhirette de cennete erişebilme müjdesi, Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından verilmiştir. Konular işlenirken yapılan açıklamalar ve analizler dikkatlice okunursa her devirde yaşayan müslümanların dünyada huzura ve başarıya, âhirette de cennete ulaşabilme hususunda bu öğütlere ne kadar muhtaç oldukları ortaya çıkacak ve bu öğütlerin toplumun huzuru, birlik-beraberliği için ne derece önem taşıdığı anlaşılacaktır.

Bu çalışmada öne çıkardığımız diğer bir husus, Peygamber Efendimizin Medine'de İslâm toplumunu inşa ederken "cami-ibadet, okul-ilim, kardeşlik-dayanışma" müesseselerine verdiği önemdir. Bunlar anlatılırken o dönemin kahramanları olan ashâbın hayatından örneklere yer verilmiştir.

Özellikle Kutlu Doğum Haftası münasebetiyle yayın hayatına intikal eden bu çalışmada, gözetilen gayeye uygun olarak, bölümler arasında, Efendimiz Hazretlerine muhabbetlerini ifade eden gönül ehli âşık ve şairlerimizin na'tlarından-şiirlerinden örneklere de yer verilmiştir. Böylece okuyucunun bilgi ile zihnine, na'tlarla gönüllerine hitap edilmiştir. Merhum Ali Ulvi Kurucu ağabeyimizin "Ben Resûl-i Kibriyâ'nın Bülbül-i nâlânıyım" na'tı, arka kapakta yerini almıştır. Hazreti Peygamber'e muhabbette zirvelerde yer alan Ali Ulvi Ağabeyimizin bu na'tını da duygu derinliği içinde okumayı ne olur ihmal etmeyelim!

Bu kitap, 2009 Yılı Kutlu Doğum Haftası münasebetiyle yayımladığımız "*Nebevî Müjdenin İzinde*" adlı kitabımızın devamı mâhiyetinde, serinin ikinci kitabı olarak hazırlanmıştır. Eskiler, "Marifet iltifata tabidir, müşterisiz metâ zayidir" demişlerdir. Dolayısıyla bu seriyi ömrümüz olursa gelecek yıllarda da devam ettirmemiz, okuyucunun ilgisine bağlıdır. Okuyucularımız iltifat ederek yazdıklarımızı okurlarsa biz de yazmaya devam ederiz. Bu çalışmalarımızın manevî ecrine, yazan kadar okuyanın da iştirak edeceğinde hiç kuşku olmasa gerektir.

Bizi böyle bir konuda çalışmaya muvaffak kılan Yüce Allah'a şükrediyor, kitabı okuyucuyla buluşturan yayınevinin ilgi ve duyarlılığına teşekkür ediyor, gözetilen gaye istikametinde hizmete vesile olmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ediyorum.

Hüseyin ALGÜL

Bursa - 2009 Aralık

Hazreti Peygamber'in İlk

Cuma Hutbesi

Ey insanlar!

Sağlığınızda âhiretiniz için hazırlık yapınız. Mahşerde herkes şiddetli bir şekilde sorguya çekilecek, çobansız bıraktığı koyunundan (başıboş bıraktığı aile fertlerinden) sorulacak. Sonra hiçbir engel ve mütercim olmaksızın Yüce Allah şöyle buyuracak: "Sana benim peygamberim gelip tebliğ etmedi mi? (Hakikatleri söylemedi mi?) Ben sana mal verdim, çeşit çeşit lütuf ve ihsanda bulundum. Bütün bunlara karşılık sen kendin için ne hazırladın?"

Suale maruz kalan o kimse sağına soluna bakacak, hiçbir şey göremeyecek! Önüne baktığında ise cehennemden başkasını görmeyecek!

Öyleyse her kim ki yarım hurma ile bile olsun ateşten kurtulabilecekse hemen o hayrı işlesin! Onu da bulamazsa hiç değilse hoş sözlerle kendini kurtarsın! Zira böyle bir iyiliğe, ondan yedi yüz misline kadar sevap vardır. Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun!

***

Allah'a hamdolsun! Allah'a hamdederim ve O'ndan yardım isterim. Nefislerimizin şerlerinden ve kötü işlerimizden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğru yola sevk ettiğini, kimse yanlış yola saptıramaz. Allah'ın saptırdığını da kimse doğru yola yöneltemez. Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, birdir ve ortağı yoktur.

Sözlerin en güzeli, Allah'ın Kitâbı'dır. Her kim ki Cenâb-ı Hak onun kalbini Kur'ân'la süslerse, kâfir iken onu İslâm'a girdirirse ve o kişi de Kur'ân'ı her şeyden üstün tutarak başka sözlere tercih ederse işte o kimse felâh bulur, kurtulur. Doğrusu Allah'ın Kitâbı, sözlerin en güzeli ve en belîğidir. Allah'ın sevdiğini seviniz, Allah'ı cân-ı gönülden seviniz. Allah'ın zikrinden usanmayınız. Allah'ın kelâmından size sıkıntı gelmesin! Zira o, size, her şeyin en üstününü ayırıp seçer; işlerin hayırlısını, kulların seçkinleri olan peygamber kıssalarını zikreder, helâl ve haramı açıklar. O halde Allah'a ibadet ediniz, O'ndan gereği gibi sakınınız. Sözünüz işinizi teyit etsin! Aranızda Allah'ın kelâmını ölçü alarak birbirinizi sevip sayınız. Kesin olarak bilmelisiniz ki, Allah, verdiği sözü bozanlara gazap eder. Allah'ın selâmı, üzerinize olsun!

(İbn Hişam, *es-Sîre*, II, 146; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 107; Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, I, 123)

***

Adı Güzel Kendi Güzel Muhammed

(Âşık Yunus'un Duygulu Anlatımıyla)

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed.
Şefaat eylesin kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

Mü'min olanların çoktur cefâsı
Âhirette olur zevk u safâsı,
On sekiz bin âlemin Mustafâ'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

Yedi kat gökleri seyran eyleyen
Kürsinin üstünde cevlan eyleyen,
Mi'râc'ında ümmetini dileyen
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

Sen hak peygambersin şeksiz gümansız
Sana uymayanlar gider imansız,
Âşık Yunus neyler dünyayı sensiz
Adı güzel kendi güzel Muhammed.

***

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü,
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım arzular seni.

Bir mübarek sefer olsa da gitsem
Kâ'be yollarında kumlara batsam,
Hûb cemâlin bir kez düşte seyretsem
Ya Muhammed canım arzular seni.

Yunus medh eyledi seni dillerde
Dillerde dillerde hem gönüllerde,
Ağlayı ağlayı gurbet illerde
Ya Muhammed canım arzular seni.

(Faruk K. Timurtaş, *Yunus Emre Dîvanı*, s. 172, 178)

MEDİNE-İSLÂM TOPLUMUNUN ASR-I SAÂDET AHLÂKIYLA İNŞASI

Hazreti Peygamber'in Medine'ye Vuslatını Bekleyenler

Medineli Müslümanlar (ensâr) ve Medine'ye Peygamber Efendimizden önce hicret eden muhâcirler, Sevgili Peygamberimizin gelişini hasretle bekliyorlardı.

O'nun Medine'ye gelmesi orada yaşayan tüm müslümanlar için bir bayram olacaktı.

Gerçekten de Medineliler O'na samimi muhabbet besliyorlardı, O'nun yolunu gözlüyorlar, içtenlikle O'na kavuşmayı arzu ediyorlardı.

Resûl-i Ekrem Aleyhisselâm'ı görme isteği bir özlem ateşi hâlinde gönüllerini yakmıştı.

Bu duygular içinde Medineli müslümanlar, İnsanlığın Efendisinin de içinde bulunduğu kafilenin gelişine şahid olabilmek için yollara düşerek yüksek ağaçlara tırmanmak suretiyle umutla ötelere bakıyorlardı.

Evet… Bu mutlu gelişi görmek ve bunun sevincini coşku ile yaşamak istiyorlardı. Çünkü Hazreti Peygamber'in şehre gelişi ve girişi Medineliler için bayram olacaktı.

Öyle de oldu.

Efendimiz Hazretleri'nin şehre girişi, gerçekten Medineli Müslümanlarda bir bayram sevinci meydana getirdi.

Yüzler gülüyordu.

Diller, Sevgi ve Rahmet Peygamberi'ni Yesrib'e (Medine'ye) sevkeden Cenâb-ı Hakk'ı hamd ediyor, O'na şükrediyordu.

O'nu böylesine derin bir özlemle bekleyenler, tarifsiz bir manevî haz içinde,

Talea'l-bedru aleynâ
Min seniyyâti'l-Veda'
Vecebe'ş-şükrü aleynâ
Mâ deâ lillâhi dâ'
Eyyühe'l-meb'ûsü fînâ
Ci'te bi'l-emri'l-mutâ'

"Ayın on dördü üzerimize
Veda Dağı'nın tepelerinden doğdu.
Ne mutlu! Bundan böyle
-Allah'a dua ve niyaz eden bulundukça
İnsanları Hakk'a davet eden var oldukça-
Bize de şükretmek vâcip oldu.
Ey bize gönderilen aziz Peygamber!
Sen bize, itaat edilmesi gerekli bir emirle geldin…"

diyorlardı.[1]

Evet… Medine halkı, bu manzûmeyi defler eşliğinde bir bayram ve folklor coşkusuyla hep bir ağızdan söylüyorlardı.

Çünkü Efendimiz Hazretleri'nin Medine'yi şereflendirdikleri gün, Medineli Müslümanlar için en büyük meserret, en büyük sevinç, en büyük bayramdı.

---

1 *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, X, 113.

Bir Medineli olan Enes b. Mâlik Hazretleri, Peygamber Efendimizin şehre girişi esnasında Medineli Müslümanların gösterdiği samimi ve heyecanlı karşılamayla ilgili, "Resûl-i Ekrem'in (sallallâhü aleyhi ve sellem) Medine'ye girdiği günden daha parlak bir gün görmedim"[2] derken, bir başka Medineli Berâ b. Âzib Hazretleri de, "…Ben, Medine halkının, Resûlullah'ın (sallallâhü aleyhi ve sellem) teşrifine sevindiği gibi hiçbir şeye sevindiğini görmedim." değerlendirmesini yapıyordu.[3]

Peygamber Efendimiz'in dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selma Hanım, aslen Medineliydi. Dolayısıyla Selma Hanım tarafından akrabası olan Neccaroğulları'na mensup kızlar da, "Biz Neccaroğulları'nın kızlarıyız… Ne mutlu! Ne mutlu! Peygamber'e hısımlık ve yakınlık ne mutlu!" diyerek sevinçlerini dile getiriyorlardı.

Neccaroğulları'nın ileri gelen erkekleri ise kendilerini Sevgili Peygamberimizin dayıları yerine koyup, "Dostlarınız yanınızda, düşmanlarınızdan da emîn olarak-güvenlik içinde dayınızın evine buyurununuz ey Allah'ın Resûlü!" diyerek Sevgili Peygamberimizi taşımakta olan Kasvâ adlı devenin ipine yapışıyorlardı.

Herkes o şerefli Peygamber'i misafir etmekte çok istekli davranıyor, Evs ve Hazrec'in kolları, Efendimiz Hazretlerini misafir etmek için adeta yarışıyorlardı.

O ise, hiç kimseyi, incitmek istemiyordu, devesinin çöktüğü yere en yakın evde misafir kalacaktı. O ev, Hâlid b. Zeyd (Ebû Eyyûb el-Ensârî) Hazretlerinin eviydi. Sevgili Peygamberimiz, Mescid-i Nebî'ye bitişik olarak inşa edilecek odalara (Hücre-i Saâdet'e) taşınıncaya kadar yedi ay süresince orada misafir oldu. Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri'nin Hazreti Peygamber'e

---

2 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 234.

3 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 234; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, X, 110.

sevgisi ve hizmeti her Müslüman için örnek alınabilecek güzellikteydi.

Hicretten sonra ensârın Peygamber Efendimiz'e gösterdiği yakınlık, hissettiği saygı, beslediği muhabbet, uğruna gösterdiği fedakârlık, programlanan hizmetlere verdiği destek, göz yaşartacak derecede samimi ve etkilidir. Hicretten sonra Medine'de oluşan İslâm toplumunu mayalayan bu muhabbet örnekleri, hem kemiyet (sayısal) hem de keyfiyet (nitelik) bakımından binleri aşmaktadır. Biz bu makamda biri erkek, diğeri hanım olmak üzere Medineli iki seçkin sahabîyi örnek vermek istiyoruz. Bunlardan birincisi, Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallâhü anh) Hazretleri, ikincisi ise Ümmü Süleym (radıyallâhü anhâ)'dır.

TOPLUMU MAYALAYAN MUHABBET FEDAİLERİ

Ebû Eyyûb el-Ensârî *(radıyallâhü anh)*

Hazreti Peygamber sevgisinde sembol isimlerden biri olan Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri, yaklaşık hicretten iki yıl önce (M. 620) eşi ile Müslüman olmuştur. Resûl-i Ekrem Efendimiz Medine'ye hicretten sonra bir süre onun evinde misafir kaldığı için "Mihmandâr-ı Nebî" diye tanınır.

Sevgili Peygamberimiz, önceleri ziyaretçilere kolaylık olması bakımından alt katı tercih etti. Ancak bir gece üst kattaki su kabı devrilip içindeki su dökülünce Hazreti Ebû Eyyûb ve zevcesi onu yorganları ile silmişlerse de alt kata damlayarak Efendimiz Hazretlerinin rahatsız olacağı endişesi ile uyuyamamışlardı. Ertesi gün Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallâhü anh) "Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Sen alt katta iken bizim üst katta bulunmamız doğru olmaz!" diyerek istirhamda bulundu. Resûl-i Ekrem (sallâhü aleyhi ve sellem) de onları kırmamak için üste taşındı ve kendisine bu derece muhabbet besleyen Ebû Eyyûb ailesi için, "Allah size hayır ve bereket ihsan eylesin! Saadet içinde bolluğa kavuşasınız ve âfiyette olasınız." diye dua etti.[4]

---

4 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 95; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 234 vd.; Zehebî, *A'lâm*, II, 406.

Hayber seferi sona ermiş, Müslümanlar büyük bir üstünlük sağlamışlardı. Medine'ye dönülürken geceleyin mola verilmiş, Sevgili Peygamberimizin istirahatı için de bir çadır kurulmuştu. Yanında eşi Safiyye de vardı. Evet… Bir savaştan dönülüyordu. İslâm ordusu galip gelmişti. Böyle zamanlarda düşmandan geri kalanlar, en başta Peygamber Efendimiz olmak üzere müslümanların ileri gelenlerine saldırı düzenleyebilirlerdi. Böyle bir tehlikeye karşı Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri sabaha kadar Peygamber Efendimizin çadırı etrafında gönüllü nöbet tuttu, muhafızlık yaptı. Sabahleyin onu bu durumda gören Resûl-i Ekrem Efendimizin, Ebû Eyyûb Hazretleri hakkında şu duayı yaptığı duyuldu: "Allahım! Bana bir zarar gelmemesi için sabaha kadar çadırın çevresinde o nasıl muhafızlık yaptıysa, Sen de onu muhafaza et."[5]

Hazreti Ebû Eyyûb'un Resûl-i Ekrem'e ve Ehl-i Beyt'e sevgisi sürekli idi, onların hukukunu savunmada da duyarlıydı.

Müreysi (Benî Mustalik) Gazasından (5/627) dönüşte Hazreti Âişe, münafıkların iftirasına maruz kalmış, bazı kimseler de düşüncesizce bu iftirayı yaymış, bundan da hem Sevgili Peygamberimiz, hem Hazreti Âişe annemiz hem de Hazreti Ebû Bekir Efendimiz ve ailesi rahatsız olmuştu. Dedikodunun Medine'de iyice yayıldığı günlerde Ümmü Eyyûb (radiyallâhü anhâ), kocasına: "Âişe hakkında neler söylendiğini duydun mu?" deyince, "Evet, duydum, fakat hepsi yalandır, iftiradır, uydurma şeylerdir!" cevabını verdi ve "Ey Ümmü Eyyûb, sen böyle bir şey yapar mısın?" diye sordu. O da, "Hayır, Vallahi yapmadım ve yapamam!" deyince Ebû Eyyûb Hazretleri, "Âişe senden daha hayırlıdır, o halde, o hiç yapmaz!" diye hükmünü verdi. Böylece Hazreti Ebû Eyyûb, Hazreti Âişe'nin gıyabında

---

5 İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 354 vd.; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 234 vd.; Zehebî, *A'lâm*, II, 408. Onun bu kabil gönüllü muhafızlığı ".... *Allah seni insanlardan korur…*" (Mâide, 5/67) âyeti nâzil oluncaya kadar sürdü.

hukukunu savunmakla, "*Onu işittiğiniz zaman erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları önünde iyi bir zanda bulunup da bu apaçık bir iftiradır demeleri gerekmez miydi?*" (Nûr, 24/12.) âyetinin işaret ettiği manâyı fiilen yaşamış oluyordu. Çünkü gerçekten de Hazreti Ebû Eyyûb, dedikoduyu ilk işittiğinde henüz meseleyi aydınlatacak âyetler gelmeden evvel "O, apaçık bir iftiradır!" diyerek Âişe annemiz hakkında hüsnü zan beslemiş, hüsnü şehâdette bulunmuştu.[6]

Hazreti Ebû Eyyûb, Peygamber Efendimizi çok severdi. Peygamber Efendimiz de onu çok severdi. Bu münasebetle, Mescid-i Nebî'nin bitişiğinde yapılan Hücre-i Saâdet'e taşındıktan sonra da bazı sahabîlerle birlikte onun evine misafir olurdu. Nitekim günlerden bir gün, erzakını yoksul Müslümanlara dağıtması sebebiyle aç kalan Peygamber Efendimiz, benzeri sebeplerle açlık çeken Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer'i de yanına alarak Hazreti Ebû Eyyûb'un evine misafir oldu. Zevcesi, onları büyük bir manevî coşku ve sevinç içinde karşıladı ve "Hoş geldiniz!" diyerek memnuniyetini belirtti. Az sonra da Hazreti Ebû Eyyûb geldi. Sevinçten karı koca sanki gökte uçuyor gibiydiler. Ebû Eyyûb (radıyallâhü anh) sürurla kalktı, hemen bir hurma dalından bir parça koparıp ikram etti. Üstünde bir kısmı olgunlaşmış, bir kısmı da olgunlaşmaya yüz tutmuş hurmalar vardı, aziz misafirleri her türlüsünden tatsın diye böyle yapmıştı. Peşinden bir koyun kesti, yarısını yahni, yarısını da kebap yaptı, misafirlerine ikram etti. Peygamber Efendimiz, kebaptan biraz aldı, bir yufkaya koyarak, "Bunu kızım Fâtıma'ya yetiştir, zira günlerden beri o böylesini tatmadı!" buyurdu. Hazreti Ebû Eyyûb, derhal onu Hazreti Fâtıma'ya iletti ve geri dönüp misafirleriyle ilgilendi. Ye-

6 Bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 315. Bu olayla ilgili olarak nâzil olan (Nûr, 24/11-19) âyetlerin güzel bir yorumu için bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, 3485-3490. Ayrıca, ifk olayının İslâm tarihi içindeki yerini tespit ile detaylı bilgi ve tahlil için bk. Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, I, 423-436.

mekten sonra Resûl-i Ekrem Efendimiz duygulu bir vaziyette, "Ekmek, et, hurma bütün bunlar kıyamet günü sorulacağınız nimetlerdendir." buyurdu ve böyle hâllerde, "Bizi doyuran Allah'a hamdolsun." denilmesini tavsiye etti.[7]

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri, Hazreti Muhammed Aleyhisselâm ile birlikte Bedir, Uhud, Hendek, Hayber, Mekke Fethi, Huneyn dahil bütün gazvelere katıldı. Hazarda (barışta) olduğu gibi seferde de Resûl-i Ekrem Efendimize yakınlığı ile tanınır, ashâb-ı kiram ve tâbiûn Hazretleri, bu zatın meziyetlerini takdir ederek ondan daima feyz almak isterler, içinden çıkamadıkları dinî meseleleri ona götürürlerdi. O, Hulefâ-i Râşidîn devrindeki siyasî gelişmeler esnasında da sürekli saygınlığını korudu, görüşüne itibar edilen, güvenilir bir şahsiyet olarak hayatını sürdürdü.

Hazreti Ali'nin halifeliği sırasında Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri bir vesile ile Basra'ya uğramıştı. O sıralarda Basra valisi, Abdullah b. Abbas (radıyallâhü anh) idi. Hazreti Ebû Eyyûb'a, "Bugün sana, vaktiyle senin Peygamber Efendimize yaptığın hizmete karşılık bir hizmet vermek istiyorum" diyerek konağında onu misafir etmiş, giderken de kıymetli hediyeler takdim etmişti.[8]

Bu örnekte görüldüğü gibi Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin Resûl-i Ekrem Efendimize sağlığında yaptığı hizmet ve O'na beslediği sürekli muhabbet, Abdullah b. Abbas Hazretleri gibi seçkin zevatta bile heyecan uyandırıyordu.

Esasen, Peygamber Aleyhisselâm'a muhabbet, itaat, sadakat ve ittibada (yolundan gitmede) süreklilik, ana gayedir. Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri, bu gayeyi gerçekleştirebilen seçkin şahsiyetlerin başında gelir. Kendisi, Allah Resûlü'nün vefatından sonra her sözünü ondan işittiklerine göre söylüyor, her işini de ondan

---

7 Bu olay, Tekâsür, 102/8. âyetinin nüzul sebepleri arasında zikredilir. Bkz. Elmalılı, a.g.e., IX, 6040-6065.

8 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe,* II, 96; Zehebî, *A'lâm,* II, 404 vd.

gördüklerine göre yapıyordu. Bu sebeple, çevresinde tanık olduğu nebevî ilkeleri yansıtmayan aykırı oluşumlara muhalefet eder, bu tür yanlışlıkların, bid'at ve hurafelerin yaygınlaşmasını önlemek için elinden gelen her çabayı gösterirdi.

Meselâ, Emevîler devrinde çeşitli alanlarda sünnet ölçüsünden (Hazreti Peygamber'in söz, davranış ve takrirlerinden) uzaklaştıkça Medine valisi Mervan b. Hakem'in yapıp ettiklerini tasvip etmezdi. Kendisine bazı konularda muhalefet edildiğini fark eden Mervan, Ebû Eyyûb'a (radıyallâhü anh) bunun sebebini sorunca, "Resûlullah'tan (sallallâhü aleyhi ve sellem) görüp işittiklerine uygun işler yaparsa tasvip, aksi hâlde muhalefet göreceği" cevabını alırdı.[9]

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri bazen bu tür tenkitlerini daha çarpıcı bir üslupla yapar ve muhataplarına hatalarını daha net bir tavırla hatırlatırdı. Nitekim bir keresinde Ebû Eyyûb (radıyallâhü anh), başını Merkad-i Nebevî'ye (Hazreti Peygamber'in mezar taşına) koymuş ağlıyordu. Yukarıda adı geçen Mervan, güya bu yaptığının sünnete aykırı olduğunu hatırlatmak isteyince, Ebû Eyyûb Hazretleri şu meşhur cevabı verdi:

– Ben mezar taşına gelmiş değilim. Ben aslında Resûl-i Ekrem'e geldim. Zira sağlığında onu şöyle söylerken işitmiştim: "Din işlerini ehil olanlar üstlendi mi kaygılanmayınız. Ancak, din işlerini ehil olmayanlar yürütmeye başlarsa ne kadar kaygılanıp ağlasanız yeridir."[10]

Onun hadis rivâyetindeki hassasiyeti de fevkalâde ilginçtir. Ezberinde olan, fakat bir yerinde tereddüt ettiği için başkalarına aktaramadığı bir hadis metninin araştırılması gayesiyle onu bilen yegâne zat da Mısır'da olduğundan dolayı o günkü şartlarda Medine'den oraya gitmesi ve oradaki sahâbi ile hadis

---

9 Zehebî, *A'lâm,* II, 409.

10 Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* V, 422; Nedvî, *Asr-ı Saâdet-Ashâb-ı Kiram,* IV, 268 vd.

metnini karşılaştırması buna örnek gösterilir.[11]

Kur'ân-ı Kerîm'in cihadla ilgili uyarıları ve Resûl-i Ekrem Aleyhisselâm'ın gazalarda ortaya koyduğu uygulamalar Ebû Eyyûb Hazretleri'nce sürekli dikkate alınmış ve örneklerle yaşatılmıştır. O, feyz aldığı Efendimiz Aleyhisselâm'a bağlı olarak bu konuda şu temel değerlendirmeyi yapıyordu. Diyordu ki:

– Yüce Allah, "*Ey Müminler, gerek hafif (Süvari), gerekse ağırlıklı (piyade) olarak sefere çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin…*" (Tevbe, 9/41) buyuruyor. Bu durumda ben kendimi muharebeye gideceklerden (cihada katılacaklardan) ya hafif (süvari) veya ağırlıklı (piyade) kategorilerinin dışında görmüyorum.[12]

Tevbe Sûresinin 41. âyetini, "Sıhhatli olduğu sürece her durumda Allah yolunda gazâya katılmaya mecbur olduğu tarzında" yorumlayan Hazreti Ebû Eyyûb, Resûl-i Ekrem Efendimizin sağlığındaki askerî seferlere katıldığı gibi ölümünden sonrakilere de katılmış ve ihtiyarlık döneminde her yıl bir seferde bulunmayı prensip edinmişti. Nihayet, "Kostantiniyye'ye ilk gazâ edeceklere Hazreti Peygamber'in diliyle vaat edilen ecre erişmek için"[13] Emevîler devrinde düzenlenen ilk İstanbul seferine 49/669 tarihinde katılmış ve hastalanarak İstanbul önlerinde, sur dışında cephede vefat etmiş ve orada defnolunmuştur. Bu zatın kabri, Peygamber Efendimize sevgi ve hizmetinin mükâfatı olarak Efendimiz Hazretlerinin duası bereketiyle asırlar boyunca belirli kalmış, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet

---

11 Bkz. Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, s. 110; Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Mukaddime s. 47; Müctebâ Uğur, *Hicrî Birinci Asırda İslâm Toplumu*, s. 93.

12 Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 485; Ebû Abdullah İbn Hudeyde el-Ensârî, *el-Misbâhu'l-Mudiyy*, I, 88-90.

13 Buhârî, *el-Cihâd ve's-Siyer*, 3; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, VIII, 337-341.

tarafından fethinden sonra teyiden yeri tayin edilerek üzerine türbe ve civarına cami inşa edilmiş ve halk o bölgede yerleşmeye rağbet göstermiştir. Bu durum, milletimizin Peygamber Efendimize ve ashâbına beslediği sevginin bir tezahürü olarak tarihe geçmiştir.

Ümmü Süleym *(radıyallâhü anhâ)*

Hicretten sonra Resûl-i Ekrem Efendimize muhabbetle İslâmî hizmetlere koşmakta öne çıkan isimlerden ikinci örneğimiz bir hanım sahâbîdir. Bu hanım sahâbî, Hazreti Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym (radıyallâhü anhâ)'dır.

Fakat biz Ümmü Süleym'den (radıyallâhü anhâ) önce oğlu Enes'in (radıyallâhü anh) bir rivayetini nakledelim:

Bir gün bir zat gelip Peygamber Efendimize kıyametin ne zaman kopacağı ile ilgili bir soru sordu. Sevgili Peygamberimiz soruyu soran kişiye, "O saate, o güne ne hazırladın?"dedi. Çünkü kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başkası bilemezdi. Adam, "Hiçbir şey hazırlamadım. Yalnız ben Allah'ı ve Peygamberi severim!" cevabını verdi. Resûl-i Ekrem de, "Öyle ise sen sevdiklerinle beraber olacaksın." buyurdu. Hazreti Enes, "Hazreti Peygamber'in, sevdiklerinle berabersin müjdesine sevindiğimiz gibi hiçbir şey bizi sevindirmedi." diyor ve şöyle devam ediyor: "Ben, Peygamber'i (sallallâhü aleyhi ve sellem), Ebû Bekir'i ve Ömer'i severim. Onlara olan bu muhabbetim sebebiyle kıyamette onlarla beraber olacağımı Allah'ın lütuf ve inâyetinden umarım. Onların hayır işlerine benzer, (o çapta, o ölçüde) hayır ve ibadet işlememiş olsam bile (verilen müjdeye göre onlara beslediğim muhabbet sebebiyle) bu ümidimi yitirmem."[14]

---

[14] Buhârî, *Fedâilu Ashâbi'n-Nebî,* 6; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* IX, 348-349.

Kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanlar için derin müjdeler taşıyan bu hadîsi nakleden zat, Hazreti Enes idi. Ümmü Süleym (radıyallâhü anhâ) ise onun annesi idi. Bu hanım, Asr-ı Saâdet'te Medine devrindeki İslâm hanımları arasında dinî salâbeti (sağlam duruşu), yüksek dinî şuur ve hassasiyeti, fıtrî zekâ ve metanetiyle tanınmıştı. Bu yapı ve anlayışının bir gereği olarak İslâm'a girmesi sebebiyle kendisine tepki gösteren kocası Mâlik'ten hemen ayrıldı. Çünkü Mâlik, müşrik idi.[15] Bu sıralarda Hazreti Muhammed (sallallâhü aleyhi ve sellem), misafir olarak Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri'nin evinde kalıyordu. Henüz kendisine ait bir evi yoktu. Bu süreçte Medine'nin yerlisi olan ensârın çeşitli kollarına mensup aileler Resûlullah Efendimize sıra ile yemek getiriyorlar, hediyeler sunuyorlardı. O da bunların azı (miktar-ı kifâye) ile yetinerek geri kalanını yoksul muhâcirlere dağıtıyor, bazen de onları çağırıp aynı sofrayı onlarla paylaşıyordu.

Ümmü Süleym (radıyallâhü anhâ) ise müşrik olan kocasından ayrılmış olduğu için yoksul bir duruma düşmüştü. Bu sebeple yemek veya başka hediyeler hazırlayarak Peygamber Efendimize sunamaması ve O'na karşı yürütülen bu hizmet yarışına katılamaması, onu çok üzüyordu. Bir gün 8-10 yaşlarında olan Enes'i alıp Efendimiz Hazretlerinin huzuruna gitti, "Ey Allah'ın Resûlü! Ensâr kadınları size bir takım hediyeler sunarak iftihar edecek işler yaptılar. Benimse size hizmet etsin diye şu çocuğu vermekten başka yapacağım bir şey yok!"[16] dedi ve hizmet etmesi için oğlu Enes'i Peygamber Efendimizin yanına bıraktı. Ayrıca, birkaç ağaçlık hurma bahçesini de O'na hediye etmek istedi. Mevcut ekonomik durumu dikkate alınırsa bu hanımın hediyedeki ısrarı

---

15 Mâlik, daha sonra Şam'a göç etmiş ve orada müşrik olarak ölmüştür.

16 *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* IV, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe,* VII, 345-346.

çok anlamlıydı; bu hamiyet yarışına katılması, onun, Peygamber Efendimize beslediği derin muhabbetin bir sonucuydu. Sevgili Peygamberimiz, sevgisini sözle değil özle yansıtan, davranışıyla bütünleştiren bu muhterem Hanımefendi'nin gönlünü incitmemek, onun tüm iyiliklerinin mayası olacak olan bu muhabbeti daha da derinleştirmesine fırsat vermek için mülkiyet hakkına dokunmamak kaydıyla bahçenin meyvelerinden bir süre yararlanmayı kabul etti ve birkaç ağaçlık hurmalığı dadısı Ümmü Eymen'e emanet etti. Peygamber Efendimiz, Hayber'in fethiyle Fedek bahçesine sahip olduktan sonra kemiyet açısından (sayısal açıdan) az, fakat keyfiyet açısından (iç yüzü itibariyle) önemli, şekilde küçük, ama manâda derin olan o birkaç ağaçlık bahçeyi, teşekkür ederek sahibine iade etti.

Ümmü Süleym (radıyallâhü anhâ) ile ilgili vereceğimiz şu ek bilgi, onun İslâmî duyarlılığını daha iyi kavramaya imkân verecektir.

Yukarıda Ümmü Süleym'in, müşrik olan kocası Mâlik'ten ayrıldığını belirtmiştik. Mâlik, Şam'da müşrik olarak vefat ettikten sonra Medineli Ebû Talha kendisine evlenme teklif etmiş, Ümmü Süleym ise o sırada henüz müşrik olan Ebû Talha'ya, "müslüman olması şartıyla teklifini kabul edebileceğini ve üstelik mihr de istemeyeceğini" ifade etmiş ve bu suretle Ebû Talha da Ümmü Süleym'in (radıyallâhü anhâ) bu yaklaşımıyla Müslüman olarak ileride meşhur sahabîler arasına katılmıştır.

***

Onlar böyleydi, ensâr böyleydi; en başta Peygamber Efendimiz olmak üzere tüm muhâcirleri bağırlarına basmışlar, maddeten ve manen destek olmuşlar, evlerinde misafir etmişler, sofralarına ortak etmişlerdi.

Onlar, fedakârlıkta zirvede idiler. Biz, toplumu sevgi, saygı ve fedakârlık gibi maneviyat güzelliğiyle mayalayan muhabbet

fedailerinden burada sadece iki isme yer verebildik. İnşallah diğer çalışmalarımızda bu örnekleri çoğaltabiliriz.

Gelin, şimdi ashâb-ı kiramın şairlerinden Hassan b. Sâbit Hazretlerinin Peygamber Efendimizle ilgili bir dörtlüğünü okuyalım:

Gözlerim Senden Daha Güzelini Görmedi

(Ashâb-ı Kiram'dan Hassan b. Sâbit Hazretlerinin Duygulu İfadesiyle)

Ve ahsenu minke lem tera kattu aynî
Ve ecmelu minke lem telidi'n-nisâu
Hulikte muberraen min külli aybin
Keenneke kad hulikte kemâ teşâu

Eski zamanda bir şairimiz bunu Türkçeye şöyle çevirmiş:

Görmedi senden güzel bir cism-i âlî gözlerim
Etmedi senden güzel tevlid, evlât bir ana
Ayb u noksandan berîsin Yâ Resûlallâh sen
Sanki arzu ettiğin surette halketmiş Hudâ

Günümüz şairlerinden bir zât-ı muhterem ise bu dörtlüğü günümüz Türkçesine şöyle taşıyor:

Akla sen gelirsin güzel denince
Senden daha şirin doğmadı bence
Bütün kusurlardan arıtılmışsın
Sanki yaratıldın kendi gönlünce

(Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, s. 8)

ASR-I SAÂDET TOPLUMUNUN MİMARLARI OLAN MUHÂCİRLER VE ENSÂR

Medine'ye hicretten sonra yapıp ettikleriyle huzurlu bir toplumun harcını oluşturan muhâcirler ve ensâr hakkındaki bilgilerimiz, çoğunlukla şifahî anlatıma ve duyuma dayalıdır. Hâlbuki ashâbın özünü oluşturan bu iki zümre hakkında kitabî daha derin bilgileri edinmemiz uygun olur. Özellikle bu konuda Kur'ân'ın söyledikleriyle Hazreti Peygamber'in hadîsleri önem taşımaktadır. Kur'ân ve hadîs bağlamında bu zümrelerin özelliklerini tanıyabilirsek ilk İslâm toplumundaki huzur ve başarının içyüzünü de anlayabiliriz.

Muhâcirler ve ensâr, ashâb-ı kiramı oluşturan iki ana zümredir. Kur'ân ve Sünnet'te bu unvanlar yer alır. Dolayısıyla, bu zatlar Asr-ı Saâdet sürecinde bu unvanla anılmışlar ve İslâm tarihi boyunca da böyle anıla gelmişlerdir.

Muhâcirûn ve ensâr unvanları, Asr-ı Saâdet denilen kutlu zaman diliminde yaşayanlar hakkında şeref ve itibar kazandıran övücü unvanlardır.

Muhâcirûn ve ensâr, kıyâmete kadar gelecek müslümanların gıpta ile örnek aldığı seçkin insanlardır. Çünkü muhâcirûn ve ensâr, Kur'ân ve Sünnet'te örnek gösterilmişlerdir.

Tekil olarak muhâcir, 'ülkesinden çıkıp başka bir yere göç eden' demektir. Çoğul olarak muhacirûn ise, 'göç edenler' anlamına gelir.

İslâm tarihinde muhâcirûn deyince, "Allah'a ve Resûlü'ne îman eden, İslâm'ı içtenlikle kabul edip gereğince yaşamaya çalışması sebebiyle Mekke'deki putperestlerce çeşitli eziyetlere uğratılan ve öz yurtlarından göç etmeye zorlanan kimseler" anlaşılmaktadır.

Ashâb-ı Kiram'ın ikinci halkasını ensâr oluşturmaktadır. Ensâr, çoğul olarak "çok yardım edenler" anlamındadır. Ensârdan bir zat kastedilince "Ensârî" tabiri kullanılır. Çünkü Arapça'da bu, nispet ismidir. İslâm tarihi literatüründe ensâr, "Medineli Evs ve Hazreç kabilelerinin tümüne verilen isim"dir. "Bu kabilelerle muâhedeli (anlaşmalı) olanları da tanımın kapsamına ekleyenler" vardır. Bu unvanla anılmalarının sebebi, "Medine'ye göç eden Hazreti Muhammed aleyhisselâm ile muhâcirlere yardımcı olmaları"dır. Ensârın Hazreti Peygamber'e ve muhâcirlere yaptıkları hizmetlerle bu esnada gösterdikleri fedakârlıklar Kur'ân-ı Kerîm'de övülmüştür ki bu âyetler meâlen şöyledir:

"*Îman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhâcirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır...*" (Enfâl, 8/72.)

"*Îman edip de Allah yolunda cihad edenler- hicret edenler ve (muhâcirleri) barındıranlar ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.*"(Enfâl, 8/74)

"*Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine îmanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler (Kendilerinin ihtiyacı olsa bile, onları öz canlarına tercih ederler)…*" (Haşr, 59/9)

Her ne kadar İslâm tarihinin ilk devirlerinde bu unvanın ilk defa Yüce Allah tarafından mı, Hazreti Peygamber tarafından mı, yardıma konu olan muhâcirler tarafından mı verildiği, yoksa Medine'de ikamet eden Evs ve Hazreç kabilelerinin öteden beri

bu unvanla mı anıldığı üzerinde durulmuşsa da Buhârî'de yer alan bir haber bunun cevabını vermektedir. Gaylan b. Cerîr adlı bir zatın, ensâra, "Öteden beri mi ensâr ismiyle anılırdınız, yoksa bu ismi size Allah mı verdi?" sorusuna Enes b. Mâlik Hazretleri (v. 91/717), "Evet, bize bu ismi Allah verdi." cevabını vermiştir.[17] Demek ki, muhâcirûn gibi ensâr unvanı da ilâhî bir isimlendirme olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer almıştır.

Hicretten sonra Medine-i Münevvere'de Sevgili Peygamberimizin rehberliğinde kıyamete kadar söylenecek bir destan yazan muhâcirlerle ensârın başarılarının sırrı neydi? Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîflere baktığımız zaman onları başarıya götüren unsurları şöyle sıralayabiliriz:

• Sağlam bir ruh yapısına sahiptiler, zihinleri arı-duruydu, düşünce seviyeleri yüksekti, taassuptan uzaktılar, olayları değerlendirme ve muhâkeme kabiliyetleri düzeyli idi. Bu sebeple, bulundukları coğrafyada, bulundukları zaman diliminde, bulundukları toplum yapısında statükoyu temsil eden mele' grubunun çeldirici, zorlayıcı ve şüphe uyandırıcı çabalarına boyun eğmezlerdi.

• Allah'a metin imanları vardı, kuvvetli mü'min idiler, fedakârdılar, sabırlıydılar, azimli ve güçlüklere karşı tahammüllü idiler. Muhâcirler, Mekke döneminde müşriklerin akıl almaz eziyetlerine metanetle, sabırla karşılık verdiler, yılmadılar, korkmadılar, sıkıntılar sebebiyle ümitsizliğe düşmediler. Medine döneminde de gerek muhâcirler, gerek ensâr, Allah için cihaddan geri durmadılar, i'lây-ı kelimetullâh uğrunda gazi oldular, şehit düştüler, gayelerinden asla ayrılmadılar.

• Sağlam bir tevekkül ve teslimiyet anlayışına sahiptiler. Onları her şartta, her zamanda ve her mekânda ümitli, dürüst, gayretli ve üretken kılan ana duruş, Allah'a tam bir tevekkül ve teslimiyetle bağlı olmalarıydı.

---

17 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr*, 1.

• Peygamber Efendimize derin sevgi, saygı ve bağlılıkları vardı; O'nu gereği gibi sevip yolundan gittikleri takdirde Allah'ın sevdikleri arasına girebileceklerinin, Allah'ın rızasına ve mağfiretine erişebileceklerinin farkında idiler. Sevgili Peygamberimiz, onlara öz canlarından daha yakındı. Onun yolundan ayrılmadıkları, İslâm'da sebat ettikleri takdirde Efendimiz Hazretlerinin Kevser Havuzu'nda kendilerini karşılayacağının bilincindeydiler, Resûl-i Ekrem Efendimizin sünnetine uydukları takdirde kıyamette/mahşerde O'nun çevresinde nurlu ışıklarla korkusuzca yol alabileceklerinin şuurunda idiler.

• İlim, sohbet, ülfet, muhabbet ve irşad ehli idiler; Her dem öğrenerek kendilerini sürekli yenilerlerdi, bu hususta Peygamber Efendimizi takip ederler ve ashâbın âlimlerinden faydalanırlardı, onlarla sık sık bir araya gelirlerdi, kendileriyle kolayca dostluk ve kardeşlik ilişkisi kurulabilirdi, iyi huylu, iyi geçimli, güzel insanlardı. Bildiklerini yaşayarak başkalarına örnek olurlar, doğruyu, hakikati başkalarına aktarırlardı.

• Kimi mal ile kimi can ile kimi ilimle hayatları boyunca Allah yolunda mücadele etmişlerdi. İmanda, ibadette, güzel ahlâkta sürekliydiler. İmanları kuvvetli olduğu gibi ibadetleri de ölçülü, sürekli ve huşu üzereydi. İbadetlerinde huşûyu, ölçüyü ve sürekliliği korudukları kadar, insan ilişkilerinin yaşandığı sosyal hayatta da ahlâklıydılar; dürüsttüler, güvenilirdiler, sözlerinde dururlardı, namusluydular, emaneti gözetirlerdi, çalışkandılar, yardımseverdiler.

• Sağlam bir aile düzenine sahiptiler. Bu düzende anne, baba, dede nine/büyük anne, büyük baba ve evlâtlar yerlerini alırlar ve üzerine düşen sorumlulukların gereğini yerine getirme hususunda titizlenirlerdi. Diğer akraba grupları da bu aile düzeni içinde hak ettikleri ilgiden nasiplerini alırdı.

• Aralarında sağlam komşuluk ve iş münasebetleri vardı. Cennet ehlinden olabilmenin yollarından birinin de komşuya eza,

cefa vermemek, komşuyu rahatsız etmemek, üzmemek, komşuya endişe ve korku yaşatmamaktan geçtiğinin bilincindeydiler. İş hayatında gayretli, üretken ve dürüsttüler, ölçü ve tartıda doğruluktan ayrılmazlardı, verdikleri sözde dururlardı.

• Nizam ve intizama riayet etmekteydiler. Evde, sokakta, iş yerinde, kıyafetinde, oturup kalkmasında, yürüyüşünde, konuşmasında temizliğe, sadeliğe, estetiğe dikkat ederlerdi. Güler yüzlü idiler, selâm verirler, verilen selâmı alırlar, daha güzeliyle cevap verirlerdi. Bütün bunların sadaka sevabı kazandıracağını bilirlerdi.

• Sağlam bir uhuvvet (kardeşlik) ve tesanüt bağıyla birbirine bağlı idiler. Ensâr, muhâcirlere din kardeşliğinin bir gereği olarak evlerini, sofralarını, hurma bahçelerini açtılar. Muhâcirler de onlara dua ve teşekkür ettiler, kimileri borç isteyerek çarşıda-pazarda iş yapmaya başladılar, kimileri de ensârın bahçelerinde bizzat çalışarak mahsul zamanında hisse aldılar. Tembellik yapmadılar, çalışkan ve üretken oldular, asalak davranmadılar, yeni oluşan İslâm toplumunda iş hayatını teşebbüs ruhuyla güçlendirdiler.

• Herkes, toplumun huzuru ve mutluluğu için elinden geleni yapmakta idi. Bir yetimin elinden tutmak, bir miskini doyurmak, bir yoksulu giydirmek, onların hayat prensibiydi. Hastayı ziyaret ederler, cenazeyi defnederler, cenaze sahiplerini taziye ile teselli ederler, akraba ve komşularla ilgilenirler, din ve toplum hayatının güçlenerek devamı için ellerinden geleni yaparlardı.

• İhsan ve îsâr sahibiydiler; Yaptığı işi en güzel ve en sağlam bir şekilde yaparlar, kendileri muhtaç bile olsa din kardeşini kendisine tercih ederler, din kardeşinin ihtiyacını karşılarlar, bundan dolayı da içlerinde herhangi bir eziklik hissetmezlerdi, bunu sevinç ve sürurla yaparlardı. Böylesine güzel bir ahlâkın sahibi, temsilcisi, yaşayanı ve gelecek nesillere aktarıcısı idiler.

• Onlar için can, mal, mülk, hizmete birer vasıtadan ibaretti. Bütün gayeleri, Allah'ın rızasına ve Sevgili Peygamberimizin hoşnutluğuna erişmekti. Bu gayeye erişmek uğrunda canla malla

samimi bir şekilde gayret gösterirlerdi. Ashâbtan mal-mülk sahibi herkes, servetinin bir kısmını vakıf statüsünde görerek din ve toplum hizmetlerine harcardı. Bu anlayış içinde davranan bu zatlar, Allah'ın rızasına erişmek için gerektiğinde büyük meblağlara ulaşan harcamalar yapmaktan da kaçınmazlardı.

• İslâm'ı, olanca sadeliği ile anlamada, yaşamada, savunma ve yaymada gayretli idiler. Her türlü aşırılıktan uzak dururlardı, hurafelere düşmekten kaçınırlardı. İbadetlerinde huşu, ölçü ve süreklilik ilkelerine dikkat ederlerdi. İnsan ilişkilerinde yapıcı, imar edici, gelişmeci, olumluyu önceleyen, teşvik edici, güler yüzlü, müjdeleyici ve iş bitirici idiler. Böylece İslâm'ı en güzel bir şekilde anlayarak, yaşayarak, temsil ederek gelecek nesillere aktarma görevini en uygun bir yöntemle yerine getirirlerdi. İslâm karşıtı düşmanlık davranışları, onların oluşturduğu tesanütle örülmüş metanet duvarına çarparak zararsız hâle gelirdi.

• Kur'ân ve Sünnete bağlılık, şiarlarıydı. Kur'ân ve Sünnete fevkalâde itibar ederlerdi. Onlar için Kur'ân ve Sünnet, inanç, ibadet ve ahlâk dünyasının aynası, dünya ve âhirette saadete erişebilmenin adresi, huzur, başarı ve mutluluğun kaynağı idi. Pek çok sahâbî, henüz Peygamberimizin sağlığında Kur'ân'ı ve hadislerin birçoğunu ezberlemişlerdi. Onların ezberi, bir yük taşıyıcılığının ötesindeydi. Onlar, ezberlediklerini anlamaya, anladıklarını da hayatlarında yaşamaya çalışırlardı. Bu münasebetle muhâcirler ve ensâr için "Kur'ân'ı ve Sünneti ezberliyorlardı, hıfzediyorlardı, okuyup aktarıyorlardı" demenin anlamı, aynı zamanda "Kur'ân'ı anlıyorlardı, Sünneti yaşıyorlardı, Kur'ân ve Sünnete olan bağlılıklarıyla İslâm'a hakkıyla hizmet ediyorlardı." demektir.

• Allah'a ve Resûlü'ne hürmette kusur etmezler, birbirlerini çekiştirmezlerdi. Allah'tan, lütuf, rıza, muhabbet, mağfiret dilerler, Allah'ın yardımına güvenirler, Peygamber Efendimize destek olurlardı. Kovu, gıybet, süizan, dedikodu, fitne, fesat,

onların ruhlarında varlığını yitirmiş kavramlardı. Onlar, sevgi-saygı bağıyla birbirlerine bağlıydılar, birbirlerini Allah için severlerdi. Gıyapta üçüncü şahıslara karşı din kardeşlerinin hukukunu korurlar, dedikodu ve iftira kabilinden sataşmalara asla seyirci kalmazlardı.

• Birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye ederlerdi. Ziyana, hakarete ve işkenceye uğratılmışlar, sabır göstererek Allah katında yüksek dereceye erişmişlerdi. Hayatlarının hiçbir döneminde herhangi bir şekilde dünya menfaati önünde eğilmemişler, İslâmî hakikatten sapmamışlar, "Rabbimiz Allah'tır." dedikleri için memleketlerinden çıkarılmışlar, Allah yolunda ezaya uğratılmışlar, savaşlarda öldürülmüşlerdi. Allah, bu fedakâr insanların günahlarını örteceğini ve yüce katında bunlara yüksek dereceler ihsan edeceğini müjdeliyordu. Sürekli birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye etmek, Hakk'a hizmette sabırlı olmak, ashâbın şiarıydı.

• Nazik, kibar, temiz, tertipli, bilgili, çalışkan ve becerikli idiler. Temizliğe önem verirlerdi, temizliği imandan bilirlerdi. İnsan ilişkilerinde nezaket kurallarına dikkat ederlerdi, kibar insanlardı, başkalarını kırmaktan ve incitmekten son derece kaçınırlardı. Bilmedikleri şeyin ardına düşmezler, bilgiye önem verirler, mesleklerini bilgi ile destekleyerek icra ederler, böylece iş hayatında hissedilir ve paylaşılır bir beceri/performans/sa'yü gayret ortaya koyarlardı. İğrilik onlardan uzaktı, kötülük onlara bulaşmazdı, şer onlardan kaçardı. Hayatlarına hayır ve güzellik hâkimdi. Güzel düşünürler, güzel söylerler, güzel işler yaparlardı.

• İman, ibadet ve ahlâk bütünlüğüne sahiptiler. Onlar iman ettiler, imanlarının gereği olarak ibadet ettiler, ibadetlerinin bir açılımı olarak da güzel ahlâk sahibi oldular. Onlar inandıkları gibi yaşadılar, yaşadıkları çevreyi inanç dünyasının aydınlığında bir gül bahçesine çevirdiler. "Yâr olup bâr olmamak/Gül-i gülzâr olup hâr olmamak" onların hayat ilkesiydi. Onlar yâr oldular,

dost oldular, kardeş oldular, bâr/yük, dert, tasa ve sıkıntı olmadılar. Yaşadıkları çevreyi gül bahçesine çevirdiler, diken olmadılar. Hallâlülmüşkilât oldular, toplumun başına dert açmadılar, aksine dertlere derman oldular, problemlere çözüm sundular. Çünkü iman ve ibadet bunu gerektiriyordu. İman ve ibadetle, huysuzluk, olumsuzluk, zarar vermek, kırıcılık ve tembellik-himmetsizlik-gayretsizlik bir araya gelmezdi. İbadetler, insanı, dînen ve aklen çirkin olan tüm olumsuzluklardan engellerdi.

• İman, ibadet ve ahlâklarının gereği olarak sosyal hayatta, insanlarla münasebetlerde doğru, dürüst ve güvenilir idiler. Saç-baş ağartan istikamet, saç-sakal ağartan dürüstlükte süreklilik, onların vazgeçilmez düsturuydu. Onlar hiçbir sebeple, hiçbir yerde, hiçbir zaman istikametten ayrılmadılar. Onlar dürüst oldular, dürüst kaldılar. Çünkü dürüstlük ve güvenilirlik, en başta Peygamber Efendimizin şiarıydı, O'nun saçı-sakalı en zor zamanlarda bile istikameti muhafaza sürecinde ağarmıştı. Saç-sakalın istikameti koruma uğrunda ağarması, Sevgili Peygamberimizin sünnetiydi. Ashâb-ı kirâm da bu sünnete uymuştu, dürüst olmuştu, dürüst kalmıştı, dürüst yaşamıştı.[18]

Gelin, şimdi, İmam Bûsîrî'nin Hazreti Muhammed Aleyhisselâm'a beslediği derin muhabbetin söze bürünmüş yansımalarını birlikte okuyalım:

---

[18] Bunlara ışık tutan bazı âyet ve hadisler için bk. Bakara, 2/218; Âl-i İmrân, 3/20, 31-32, 195; Nisâ, 4/13, 59, 65, 69, 80, 100; Mâide, 5/92; Enfâl, 8/1, 20, 46; Tevbe, 9/20-22, 24, 71, 100, 117; Nahl, 16/41-42, 110; Hac, 22/40, 58-59; Nûr, 24/52, 54, 56; Ahzâb, 33/21, 33, 71; Muhammed, 47/33; Fetih, 48/17; Mücâdele, 58/13; Haşr, 59/7-8; et-Teğâbün, 64/12, 13; Tahrîm, 66/8; Kalem, 68/4; Buhârî, *İman*, 7, 8, 9, 13; *İlim*, 10; *Edeb*, 122; *Menâkıbü'l-Ensâr*, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 10; *Hac*, 133; *İkrah*, 1; Müslim, *Vücûb-i Muhabbet-i Resûlillâh*, 67, 69, 70; *Fedâilü's-Sahâbe*, 43, 44; *Cumua*, 13; Tirmizî, *İman*, 10; *Zühd*, 34, 37; *Menâkıb*, 66; Nesâî, *İman*, 13, 19; İbn Mâce, *Zühd*, 35, 37; *Fiten*, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 304, 324, 354, II, 168, 169, 177, 222, 296, 343, 451, III, 63; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I, 31, 32.

Zaman O Gül Gibi Gül Görmüş Değil!

(İmam Bûsîrî'nin Duygulu Söyleyişiyle)

Hazreti Muhammed Hakk'ın sesidir,
Her iki dünyanın efendisidir.
Arap-Acem onun bir bendesidir.
Zaman o gül gibi gül görmüş değil,
Sen de o güzelin önünde eğil!
……………… ……………
Hakk'ın Habibi'dir dertlere derman,
Şefaat yetkisi elinde ferman,
İmdada yetişir dilediği an!
Mahşeri andıkça sarar bir sızı,
Kurbanın olayım unutma bizi.
……………………………
Bir ışık yansır Arş'a ulaşır,
Anlatmak ne mümkün, dilim dolaşır.
O bir güneş, bakan gözler kamaşır!
Nuruna pervane âşık gönüller,
Sevdasıyla açıp solmada güller…
…………………………………
Sedeftir esrârı saklıyor özü,
Hikmetin kaynağı incidir sözü,
Ay'dan da aydınlık mübarek yüzü…
Özüne sözüne hayranım ey dost!
Yolunun tozuna kurbanım ey dost!

Düşde gördüğümü gerçekte bulsam,
Gül olup Ravzanda açılıp solsam,
N'ola toprağında bir tek kum olsam…
Toprağın ıtrıyla kâinat dolsun,
Onu öpüp koklayana aşk olsun!..
…………………………………

Bizlere Allah'ı tanıtan sensin,
Ümmetine rahmet ve güvencesin,
Bizi bizden daha fazla seversin…
Bu ne büyük şeref, ne kutlu nimet,
Ne şanlı peygamber, ne şanslı ümmet!
……………………………………..
Gördünki bir kişi Peygamber'e yâr
Özü sözü doğru gayet lutufkâr,
Budur bahtiyarlık, budur asıl kâr.
Peygamber'i seven kalır mı mahrum?!
Sevmeyen bahtsızlar zillete mahkum.

İnsanlığa dinin güzelliğini,
Ümmete İslâm'ın esenliğini,
Gösterip sağladı güvenliğini.
Ümmetini, dine, dini ümmete,
Emanet eyleyip gitti cennete…
…………………………….

Rahmet yağdığında bir düşün hele,
Açar türlü çiçek kırlarda bile,
Şefaat sözcüğü gelince dile,
Benim de gönlümde açar çiçekler,
Bir gariptir, senden şefaat bekler.
………………………………..
Esen yeller selâmımı götürsün,
Kıble yeli nur kokunu getirsin,
Onulmaz dertlere derman yetirsin…
İzin ver Allah'ım bulutlar ağsın,
Her an Habîbine salevât yağsın.

(Mahmut Kaya, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*,
s. 50, 52, 65, 73, 74, 133, 153, 154, 167, 176)

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN ASHÂB-I KİRAM'LA İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ

Peygamber Efendimiz vefâkârdı, sevgi ve dostluğunda samimiydi, kendisine yapılan iyiliği unutmazdı, din hizmetine fedakârca destek verenlere teşekkür ve dua ederdi.

Ashâb-ı kirâm Hazretleri, Allah ve Resûlü'ne muhabbet, Kur'ân-ı Kerîm'e saygı, İslâm'a hizmet noktasında birinci sırada yer almaktaydılar. Peygamber Efendimiz de onların İslâm'a olan hizmetlerini gördü, bildi, takdir etti, onlara teşekkür ve dua etti, onları medh u senâ etti, onların kadr ü kıymeti hakkında kalıcı değerlendirmeler yaptı, hizmetleriyle kazandıkları manevî dereceyi ümmetine emanet etti.

Sevgili Peygamberimiz zaman zaman ashâb-ı kiramı genel olarak överdi. Bu konuda ashâbın ileri gelenlerinden Abdullah b. Mesud (radıyallâhü anh) (v. 32/652) bize bir hadîs-i şerîf nakleder. Bu zatın ifadesine göre bir gün bir mecliste Resûl-i Ekrem Aleyhisselâm'a, "İnsanların hangi tabakası hayırlıdır?" diye sorulunca o şöyle buyurdu:

– (İnsanların en hayırlısı) Benim asrımda yaşayan sahâbîlerimdir.

Sonra onlara pek yakın olanlar (tâbiûn), sonra da onlara pek yakın olanlardır (tebeu't-tâbiîn)."[19]

Bir başka rivayette Resûlullah (sallallâhü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

– Şüphesiz ki sizin hayırlı asrınız, benim içinde bulunduğum zamandır (Asr-ı Saâdet), sonra benimle yaşayanlara yakın olanlar, daha sonra onlara yakın olanlardır...[20]

Ebû Said el-Hudrî'den (radıyallâhü anh) gelen bir rivayete göre de Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

– (Ey sonraki yüzyıllarda gelecek olan müslümanlar!) Sakın ashâbımın fazilet ve değerini hafife almayınız, onların itibarını, onurunu incitecek şeyler söylemeyiniz/sebb ü şetm etmeyiniz. (Çünkü onların şeref ve fazileti pek çoktur. Dikkat ediniz!) Sizden birinin Uhud Dağı kadar altın sadaka verdiği farz edilse bile (bu muazzam sadakanın sevabı), ashabtan birisinin iki avuç (hurma) sadakası (nın faziletine) erişemez. (Hatta) bunun yarısına da ulaşamaz.[21]

Buhârî ve Müslim'de yer alan bu hadîs-i şerîflerden anlaşıldığına göre Peygamber Efendimiz, ashâb-ı kiramın faziletine işaret buyuruyor, risâlete mazhar olan kalbi ve İslâm'ı tebliğe vasıta olan mübarek lisanı ile onları övüyor.

Ukbe b. Âmir Hazretleri'nin rivayetine göre Peygamber Efendimiz, ölümüne yakın günlerde bir defasında Uhud şehitleri için istiğfarda bulunduktan sonra minbere çıktı ve herkesle

---

19 Buhârî, *Fedâilu Ashâbi'n-Nebî*, 2, (Sofuoğlu tercemesi, VII, 3412); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 52/ 212. (Sofuoğlu Tercemesi, VII, 472.)

20 Buhârî, *Fedâilu Ashâbi'n-Nebî*, 3, (Sofuoğlu tercemesi, VII, 3412); Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 52/210-216. (Sofuoğlu tercemesi, VII, 472-476.)

21 Buhârî, *Fedâilu Ashâbi'n-Nebî*, 5/22, (Sofuoğlu tercemesi, VII, 3432); Sahîh-i *Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 342.

veda eder gibi bir konuşma yaparak, "ben, sizin, Kevser havuzuna ilk erişeniniz ve sizi orada karşılayanınız olacağım..." buyurdu.[22]

Bu hadîs-i şerîfte de Peygamber Efendimiz, ashâbını, cennette en büyük nimetlerden biri olan Kevser havuzu ile müjdelemiştir.

Şüphesiz ki, Kur'ân haktır, Resûl haktır, Resûl'ün getirdiği haktır, onun müjdeleri de haktır. Bunların hepsini bize tebliğ eden, ulaştıran ise ashâbtır. İşte, ashâbı tanımanın, yapıp ettiklerini tetkikin önemi buradadır. Bu münasebetle, ashâbı sevmek, onların Kur'ân ve Sünnet'e olan hizmetlerini anlamaya bir yol bulmak demektir.

Bu kısmı şu hadîs-i şerîfle tamamlayabiliriz: Resûl-i Ekrem Hazretleri şöyle buyuruyor:

– Sakın ashâbım aleyhinde bulunmayınız. Onları hedef-i tariz etmeyiniz (dolaylı ifadelerle sataşmayınız). Onları her kim severse bana muhabbeti dolayısıyla sever. Her kim de buğzederse bana buğzu dolayısıyla eder. Her kim onlara eza ederse bana eza etmiş olur. Her kim bana eza ederse Allah'a eza etmiş olur. Her kim de Allah'a eza ederse çok sürmez, Allah onun belâsını verir.[23]

Gelin, şimdi Sevgili Peygamberimizi ve Hulefâ-i Râşidîn'i sade ve akıcı bir üslupla bize anlatan Ahmed Yesevî Hazretleri'ni dinleyelim:

---

22 Buhârî, *Kitâbü'l-Megazî, 29*/122, (Sofuoğlu tercemesi, VIII, 3822); *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* IV, 513; Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe,* 9/31, 32, (Sofuoğlu tercemesi, VII, 177-178).

23 *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* I, (Mukaddime), s. 22-23'ten naklen.

Otuz Üç Bin Ashâba Rehber Olan Muhammed ve hz. Ebû Bekir, hz. Ömer, hz. Osman, hz. Ali

(Ahmed Yesevî Hazretlerinin Duygulu Anlatımıyla)

Otuz üç Bin Ashâba Rehber Olan Muhammed

On sekiz bin âleme server olan Muhammed
Otuz üç bin ashâba rehber olan Muhammed
Çıplaklık ve açlığa kanaatli Muhammed
Âsî cânî ümmete şefaatlı Muhammed
Gece yatıp uyumaz, tilâvetli Muhammed
Garip ile yetime, mürüvvetli Muhammed
Namaz oruç kılıcı, ibadetli Muhammed
Daim tesbih diyici, riyazetli Muhammed
Duaları müstecab, icabetli Muhammed
Kötülüğe iyilik, kerametli Muhammed
Beş vakit namaz olanda, imam olan Muhammed
Mi'râc aşıp varanda, şahit olan Muhammed
Arş ve kürsü pazarı, inayetli Muhammed
Sekiz cennet sahibi, velayetli Muhammed
Miskin Ahmed kuluna, yazdırıcı Muhammed
Yetim, garip sahibi, sahavetli Muhammed

Hazreti Ebû Bekir

Gördüğü an inanan Ebû Bekr-i Sıddîk'tir,
Üstün olup dayanan Ebû Bekr-i Sıddîk'tir.
Dertleşende ağlayan, kulluğa bel bağlayan,
İç bağrını dağlayan, Ebû Bekr-i Sıddîk'tir.
Dediği söze yeten, nefs ve hevâdan geçen,
Hak Resûl'ü berkiten, Ebû Bekr-i Sıddîk'tir.
Kul Hâce Ahmed kıl tasdîk, yâr-ı gârın kıl tefrîk,
Âriflikte bil sâdık, Ebû Bekr-i Sıddîk'tir.

Hazreti Ömer

İkincisi yâr olan adaletli Ömer'dir,
Müminlere yâr olan adaletli Ömer'dir,
Çerağ olup sönmeyen, din yolundan dönmeyen,
Haksız bir iş kılmayan adaletli Ömer'dir.
Miskin Ahmed kıl sen yâd, kıl sen aczini bünyad,
Belki ruhu kılar şâd, adaletli Ömer'dir.

Hazreti Osman

Üçüncüsü yâr olan, haya sahibi Osman'dır,
Her nefeste yâr olan, haya sahibi Osman'dır.
Hak Resûl'ün dâmâdı, dinimizin âbâdı,
Bendelerin âzâdı, haya sahibi Osman'dır.
Tavsif kılan Osman'ı, hâce Ahmed sen onu,
Yoktur şekki, gümanı, haya sahibi Osman'dır.

Hazreti Ali

Dördüncüsü yâr olan, Hak aslanı Ali'dir,
Hem Mi'râcta yâr olan, Hak aslanı Ali'dir,
Dediği sözü rahmanî, görsen yüzü nurânî,
Kâfirleri kıranı Hak aslanı Ali'dir.
Himmet kuru belinde, Mevlam yâdı dilinde,
Zülfikâr'ı elinde, Hak arslanı Ali'dir.
Binip çıksa Düldül'e, yere düşer zelzele,
Kâfirlere gulgule, Hak aslanı Ali'dir.[24]

(Kemal Eraslan, *Ahmed Yesevî - Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, s. 285)

---

24 .

İSLÂM TOPLUMU İÇİN SEVGİ, SAYGI, DAYANIŞMA VE KARDEŞLİĞİN ÖNEMİ

Konuya Kur'ân-ı Kerîm Gözüyle Bir Bakış

Önce, Kur'ân-ı Kerîm'in, "aynı toplumu paylaşan-bir arada yaşayan müslümanlara, kenetlenmiş - tutkun bir sosyal yapı oluşturabilmeleri ve beraberliği koruyabilmeleri için neler söylediğini bilirsek", meseleyi daha kolay anlamamız mümkün olur.

Kur'ân-ı Kerîm'in farklı sûrelerinde birçok âyette bu konuya ışık tutulmakla beraber, Medine'de nâzil olan ve Asr-ı Saâdet toplumunun şahsında kıyamete kadar gelecek tüm mü'minlere yol gösteren Hucurât Sûresi'ni temel çıkış noktası olarak ele almayı düşünüyoruz. Bu sûrede gerçekten de İslâm toplumunun barış ve dayanışma içinde hayatını sürdürebilmesi için dikkat etmesi gereken temel dayanakları bulabiliyoruz.

Hucurât Sûresi'nde buyrulduğuna göre, inanç, davranış, düşünce ve yargılarımızda Allah ve Resûlü'nün önüne geçemeyiz. Yani nefsaniyet ve ihtirastan kaynaklanan şahsî menfaat/çıkar eksenli tutum ve davranışlarımızı Allah ve Resûlü'nün hükümlerinin önüne koyamayız, ilâhî ve nebevî hükümleri hiçe sayamayız.

Allah ve Resûlü'nün isteklerini çiğneyemeyiz. Bunları çiğnemek, kulluk edebine aykırıdır. Bu konuda duyarlı davranmalı, Allah'a ve Peygamber'e saygılı olmalıyız.

Kötülük yapmayı alışkanlık hâline getirmiş, kötü huylu günahkâr birinin/bir fâsıkın getirdiği bir habere, iç yüzünü araştırıp-soruşturmadan, doğru olup olmadığını anlamadan inanmamalıyız. Haberin doğruluğunu araştırıp soruşturmadan bir iş yaparsak, bilmeyerek bir insana, bir aileye, bir topluluğa mahcup olacağımız, pişman olacağımız bir kötülük yapmış oluruz.

Aynı inanç esaslarını paylaşan mü'minlerden iki grup birbirine girerse, dövüşürse, vuruşursa derhal aralarını düzeltmek için çaba göstermeli, barış ortamını bozmalarına fırsat vermemeliyiz. Bu çabalara rağmen onlardan biri, Allah ve Resûlü'nün kardeşlik ve sulh emri hatırlatıldığı halde barışı geri çevirerek saldırıyı sürdürürse bu takdirde ilâhî uyarıya/kardeşliğe-barışa dönünceye kadar saldırganın karşısında yer almamız gerekiyor. Nihayet saldırgan taraf da gerçeği görüp pişmanlıkla geri dönerse karşı karşıya gelen iki grubun aralarını adâletle düzeltmemiz uygun bir davranıştır.

Dargınların ve hasmâne duygularla kavga edenlerin arasını buluvermek, böylelerini barıştırmak, İslâm ahlâk anlayışına göre başlı başına bir iyiliktir, bir hayırdır. Çünkü kavga ve dargınlık sebebiyle fertlere, aileye ve topluma yansıyacak olumsuzluklar engellenmiş ve çeşitli zararların önüne barıştırma eylemi ile geçilmiş olur.

Unutmamalıyız ki, mü'minler kardeştirler, o halde kardeşlerimiz arasını düzeltmeli, kin ve husumete, kavga ve vuruşmaya, fitne ve saldırıya fırsat vermemeli, toplum barışını ayakta tutmalıyız. Böyle yaparsak, Allah'ın isteklerine, emirlerine/takvaya uygun davranmış oluruz ki, bu da ilâhî rahmete ulaşmamızı sağlar.

Biz, başka bir topluluğu alaya alamayız. Çünkü onlar, belki

de bizden daha iyi, daha hayırlı olabilirler. Keza kadınlar da diğer hanımları alaya almamalıdırlar. Çünkü belki de alaya aldıkları hanımlar, Allah katında kendilerinden daha iyi, daha yararlı olabilirler.

Birbirimizi ayıplamamalı, birbirimizin ayıplarını meydana çıkarmamalı/yaymamalı, keza birbirimizi kötü lakaplarla çağırmamalıyız. İman sahibi mü'min şahsiyetler iken, din ve ahlâk sınırını aşıp, doğru yoldan ayrılıp fısk u fücûra saparak kendi kendimizi fâsıklığa yöneltmemeliyiz. Şayet ahlâkî ölçülerin dışına çıkarak birbirimizin ayıplarını ortaya atıp yayarsak, birbirimize kötü lakaplar takarsak, birbirimizle alay edersek, bu takdirde fâsıklık yapmış, kendi yapıp ettiklerimizle kendi kendimizi fâsıklığa mahkûm etmiş oluruz.

Zandan, ön yargılı yaklaşımlardan, iç yüzü bilinmeksizin yapılan karalamalardan kaçınmamız gerekir. Birbirimizin kusurlarını araştıramayız, deşifre edemeyiz, ona buna yayamayız, deşemeyiz, birbirimizi çekiştiremeyiz. Bu hataları yaparsak, birbirimizi arkadan çekiştirirsek, ölmüş kardeşimizin etini yemiş gibi oluruz. Böyle bir şey ne kadar tiksindirici ise arkadan çekiştirmek, gıybet etmek de o derece kötü, o derece tiksindiricidir. Birbirimizin eksiğini, gizli kusurlarını adeta casus gibi araştırmak, deşip yaymak, birbirimizin arkasından dedikodu yapmak, gıybet etmek, ölü kardeşimizin etini yemek gibi kötü bir şey olduğuna göre böyle din dışı ve ahlâk dışı davranışlardan uzak durmalı ve bu hususta Allah'tan korkmalı, O'na saygı ile emirlerine uygun davranmalıyız. İslâm'ın ön gördüğü ahlâkî hayattan uzaklaşarak bu kabil hataları yapmışsak, pişman olmalı, samimiyetle tövbe etmeli, din kardeşlerimizle ilişkilerimizde sebebiyet verdiğimiz üzücü durumlardan geri dönmeliyiz. Yeter ki biz hatalarımızdan uzaklaşalım; Allah, tövbeleri kabul edendir, kullarına şefkatli ve merhametlidir. Tövbe etmek, hatalarımızı itirafla onlardan kurtulmaya karar vermek demektir ki, bu durum

başlı başına bir fazilettir, erdemliliktir. Hatada ısrar etmek ne kadar kötü ise hatadan dönmek de o kadar iyidir ve Allah'a dönüş yollarımızdan biridir. Unutmamak gerekir ki, kul olarak O'na dönmekten başka çare yoktur.

Allah bizi bir erkekle bir kadından yaratmıştır. O, bizi, soy-sopla övünmemiz için değil, birbirimizle bilişip tanışmamız, iyilik ve hayır yollarında yardımlaşmamız, birleşip bütünleşmemiz için kavim ve kabilelere, milletlere ayırmıştır. Kesin olarak bilmeliyiz ki Allah yanında en değerlimiz, en takvâlımız, Allah'ın emirlerini en çok yerine getirenimiz ve yasaklarından kaçınanımızdır. Farklı soylarda, farklı dillerde yaratılışımızın hikmetini düşünmemiz, ders ve ibret almamız, insanlarla ilişkilerimizi ona göre değerlendirmemiz gerekir. Bunu gözetmezsek, bu ders ve ibreti almaksızın yanlış işler yapar ve kötü davranışta ısrar edersek bilmeliyiz ki, olumsuz hiçbir davranışımızı Allah'tan gizlemeye gücümüz yetmez. Şüphesiz O, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.

Önemli olan, Allah'a ve Resûlü'ne boyun eğmemiz, itaat etmemizdir. İmanı kalplerine yerleştirmeksizin, çıkar ve menfaatleri için müslüman görünen bedevîler gibi olmamalıyız. İmanımızda ve müslümanlığımızda samimi olmalıyız. Biz samimi davranırsak, Allah da bizi bağışlar ve esirger. Çünkü O, çok bağışlayan ve esirgeyendir.

Mü'minler olarak bizler Allah'a ve Resûlü'ne hakkıyla iman etmişiz, imanımızda hiç şüpheye düşmemişiz. Bu münasebetle imanımızdaki samimiyetin bir gereği olarak Allah yolunda mallarımızla ve canlarımızla mücâhede etmeliyiz, gayret göstermeliyiz. Doğru insan olabilmemizin yolu böylesine şuurlu bir gayret ve mücâhededen geçer.

Unutmayalım ki, müslümanca hayat yaşamakla, kazanacak/kazançlı çıkacak olan bizleriz. Bu münasebetle İslâm şerefiyle bizi şereflendirdiği, İslâm ahlâkıyla bizi ahlâklandırdığı ve

dayanışma içinde güvenli bir toplum oluşturmaya imkân verdiği için Yüce Allah'a her zaman şükretmeli, hamdetmeli, minnetlerimizi sunmalıyız. Sahip olduğumuz manevî güzelliklerimizle insanî erdemlerimizin O'nun bize lutf u ihsânı olduğunun farkında ve bilincinde olmalıyız.[25]

Konunun Hadîs-i Şerîflere Göre Analizi

Görüldüğü gibi Medine'de nâzil olmuş olan bu sûrede müslüman bir toplumda mü'minlerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurallar sıralanmakta, huzurlu bir toplum için insan davranışlarının nasıl olması gerektiği belirtilmekte, özellikle de mü'minlerin birbirlerine karşı söz ve davranışlarında gözetmeleri gereken ana noktalar üzerinde durulmaktadır. Sûrede hicretten sonra Medine'de oluşacak İslâm toplumunun ahlâkî örgüsü ile muhâcirler ve ensârın paylaştıkları Medine İslâm toplumunun, huzuru, başarıyı, mutluluğu yakalayabilmeleri için sağlam bir formül, muhkem bir yol haritası da ortaya konulmaktadır.

Buna göre müslümanlar bir bedenin organları gibi birbirleriyle ilgili olacak, bu ilgi sıradan bir ilgi olmayıp şefkat ve merhamet boyutuna ulaşacaktır. [26] Beden organlarından biri ağrıdığı zaman diğerleri de o ağrıyı nasıl hissederse, müslümanlar da birbirlerinin dertleriyle, sıkıntılarıyla ilgileneceklerdir. Bunun bir gönül, bir de davranış boyutu olmalıdır. Yani müslüman, din kardeşinin acısını yüreğinde hissedecektir. İşte bu, acıya ortak olmanın gönül boyutudur. Ama bu husus, acıyı yürekte hissetme sınırında kalmamalı, gücümüz yettiğince din kardeşimizin acısını dindirecek bir çabaya dönüşmelidir. İşte bu da din kardeşimizin acısını paylaşmanın davranış boyutudur.

---

25 Bkz. Hucurât, 49/1, 2, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15.

26 Buhârî, *Edeb*, 27; Müslim, *Birr*, 66; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 270, 276.

Din kardeşlerinin birbirine destek olmaları, bir duvarı sağlam olarak ören tuğlalara ve birbiriyle kenetlenmiş sağlam binalara da benzetilir. [27] Bunun da yine bir gönül, bir de davranış boyutu vardır. Sürekli hayır dua ederek, iyi dileklerimizi sunarak, selâmlaşıp hâl-hatır sorarak sürekli din kardeşimizin yanında olduğumuzu hissettirmek gönül boyutunu, bir eksiğini gidermek, bir ihtiyacını karşılamak, bir projesine fiilî destek vermek de davranış boyutunu oluşturur.

Mü'minlerin iman hazzına erebilmelerini sağlayan sebeplerden biri, kardeşlerin birbirlerini Allah için sevmeleridir. Allah için birbirini sevenler, hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Arş'ın gölgesinde serinleyeceklerdir. Allah için birbirini sevenler, Allah için bir araya gelip hal-hatır soranlar-sohbet edenler, Allah için birbirlerini ziyaret edenler, Allah için birbirlerine iyilik ve yardım edenler, Cenâb-ı Hakk'ın sevgisini hak ederler.[28]

Resûl-i Ekrem aleyhisselâm, bize birlik hâlinde olmamızı, ayrılıp dağılmaktan şiddetle kaçınmamızı tavsiye etmekte,[29] Allah'ın yardımının cemaatle (toplulukla) beraber olduğunu, cemaatte (birlik-beraberlikte) rahmet, ayrılıkta ise azap olduğunu bildirmektedir.[30]

Din kardeşleri, birbirine kin tutmaz, haset etmez, sırt çevirmez, ilgiyi kesmez, üç günden fazla küs durmaz.[31] Küslük ve dargınlık, şekil açısından ferdin bireysel bir işi gibi görünse de esasında topluma taşan bir davranışıdır. Namaz, oruç, sadaka gibi ibadetler yanında insanlarla sulh içinde olmak veya dargın olmak, sonuçları

---

27 Bkz. Buhârî, *Edeb*, 36, *Salât*, 88; Müslim, *Birr*, 65; Tirmizî, *Birr*, 18; Nesâî, *Zekât*, 67; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 404, 405, 409.

28 Buhârî, *İman*, 9, 14, *Edeb*, 42; Müslim, *İman*, 67, *Birr*, 37, 38; Tirmizî, *İman*, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 233, 247.

29 Bkz. Tirmizî, *Fiten*, 7.

30 Bkz. Tirmizî, *Fiten*, 7.

31 Buhârî, *Edeb*, 57, 58, 62; Müslim, *Birr*, 23, 24, 28, 30, 31, 32, *Edeb*, 47; Tirmizî, *Birr*, 24.

kamuyu ilgilendiren daha farklı ve önemli bir sorumluluk alanını oluşturur. Düşünürsek, bunu kolayca anlayabiliriz. Dargınlıklarımızın toplum kesimleri içinde yankılanacak ve insan davranışlarına yansıyacak sonuçları olacağı için bu durum dargın olan kişilerle sınırlı kalmaz, üçüncü şahısları da olumsuz etkiler. Bu ise dinimizin birlik, beraberlik, kardeşlik anlayışına ters düşer ve dinimize zarar verir. İnsanlarla barışık olmak ise, çevreye olumlu gelişmeleri destekler, güçlendirir. Hiç kuşkusuz bu durum, İslâm ahlâkının bizden istediği bir şeydir ve dinimize fayda sağlar.

Bir kere din kardeşleri arasındaki ilişkilerde barış üzere olmak, dost olmak, muhabbetli olmak esastır; kin, haset, kovu, gıybet gibi şeylere yer yoktur. Temel duruş budur. İyilik ve hayır üzerine bina edilen düşünce, niyet ve davranışlar, her zaman ön plandadır. Eskilerin deyimiyle hasbelbeşer yani insan olmak hasebiyle kişiden zaman zaman hatalı söz ve davranışlar da ortaya çıkmış olabilir. Böyle durumlarda yanlıştan dönmek esas olmalı ve sözgelimi, küslük, üç günden fazla sürmemelidir. Böyle bir durumda selâm vererek barışa ilk adımı atan yani barış davranışına önce giren, sevabı kazanır. Bu hayırlı girişime olumlu cevap vermeyen ise manen kaybeder ve İslâm ahlâkıyla bağdaşmayan yanlış davranışı sebebiyle dargınlığın devam eden kısmındaki günah yükünü de yüklenmiş olur.

Peygamber olmadıkları halde kıyamet gününde peygamberlerin ve şehitlerin imreneceği kimseler vardır. Bunlar, aralarında soy-sop irtibatı bulunmamasına rağmen birbirlerini Allah için sevenlerdir. Kıyâmetin, mahşerin dehşetli gününde onların yüzü pırıl pırıldır, nurdan koltuklarda otururlar, herkes korkudan titrediği halde onlar hiçbir korku duymazlar, sıkıntı içinde insanlar üzüldüğü halde onlar için üzülmek söz konusu değildir. Çünkü Allah dostlarına ne korku vardır, ne keder![32]

---

32 Ebû Dâvûd, *Büyû'*, 76; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* V, 343.

Bu anlatımın içinde geçen âyet meâlen şöyledir:

"*Bilmelisiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar iman edip de takvâya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da âhirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.*" (Yûnus, 10/62-64)

İman ve takva, insanı Allah yanında seçkin derecelere yükseltiyor, bu iki vasfa kemâliyle sahip olan canlar, Allah'ın dostları arasına girebiliyorlar.

O halde bu iki kavramı birazcık açmakta yarar var.

İman, bâtıl ve yanlış inançlardan sıyrılarak gerçeğe, hakka ulaşmış olmanın, takva ise her türlü sapık ve kötü yollardan, başıboş-anlamsız yaşama tarzından arınarak kalbi Allah'a teslim etmenin, hayatı O'nun kurallarına göre düzenlemenin ve bunun aydınlattığı nurlu bir ahlâk disiplinine girmenin ifadesidir. İşte Allah dostları, iman ile marifetullâha erişerek tefekkür dünyalarını geliştirirler, takva ile de üstün ahlâka, amel-i sâliha erişerek iman, ibadet, ahlâk, sosyal hayatta dinî duyarlılık bütünlüğü içinde Allah'ın rızasına uygun olarak hayatlarını sürdürürler. Bu sebeple Allah, onların zihinlerinden ve kalplerinden korkuları kaldırır, ümitsizlikleri uzaklaştırır da yerini sevinçler, müjdeler, şevk ve ümitler alır. Çünkü Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır,[33] iman ve istikamet sahiplerine meleklerini göndererek korkmamalarını, üzülmemelerini hatırlatır ve onları cennetle müjdeler.[34]

Görüldüğü gibi aralarında soy-sop irtibatı bulunmamasına rağmen birbirlerini Allah için sevenler, dünyevî ve uhrevî korkulardan arınarak ümit dolu müjdelere erişiyorlar. Sevgiyi yaygınlaştırmak için birbirini Allah için sevenlerin sevgilerini dile

---

33 Bkz. Bakara, 2/257.

34 Bkz. Fussılet, 41/30.

getirmeleri, dinimizin insan ilişkilerinde ön gördüğü ahlâkî bir gelenektir. Sevgili Peygamberimiz de sevdiklerimize sevgimizi belirtmemizin uygun olacağını söyler.[35] Bu durum, herhalde sevginin toplumda yaygınlık kazanmasına katkı sağlayacaktır.

Toplumda insanlar arasında sevgi ve saygıyı artıran önemli ahlâk kurallarından biri de iyiliğe iyilikle karşılık vermektir. İyilik gördüğümüz kişiye, mukabil iyilik yapabilmek için maddî imkânlarımız yeterli değilse, o kardeşimizin sağlığı, mutluluğu, başarısı için dua ederiz, teşekkür ederiz. Çünkü dua ve teşekkür de başlı başına bir iyiliktir. Üstelik bu, çok önemli bir ahlâkî davranıştır ve kalbimizde Allah'a şükür duygusunu güçlendirir. Peygamber Efendimiz'in bu konudaki hadislerine bakılırsa, Allah'a en çok şükredenler, insanlara en çok teşekkür edenlerdir.[36]

Evet… Toplumda din kardeşliğine dayalı sevgi ve saygı, her zaman önemlidir. Allah rızasını ölçü alan sevgi ve saygı, samimi bir dayanışmayı, verimli bir beraberliği doğurur. Bundan da maddî manevî güç-kuvvet doğar. Böyle toplumlarda insanlar istikamet sahibi olurlar, dürüst olurlar, gayretli, çalışkan, üretken olurlar, merhametli ve yardımsever olurlar. En önemlisi de böyle toplumlarda güven bunalımı olmaz, aksine güven ortamı ve huzur alabildiğince yaygınlaşır.

Gelin, şimdi okuduğumuz konuya ışık tutan bazı âyet ve hadis meallerini okuyalım:

"*Gerçek mü'minlerseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Resûlüne itaat edin.*" (Enfâl, 6/1)

---

35 Ebû Dâvûd, *Vitr*, 26; Tirmizî, *Zühd*, 36; Nesâî, *Sehv*, 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* III, 150, IV, 130, V, 247.

36 İyiliğe karşı iyilik yapmanın önemi ile ilgili bk. Rahmân, 55/60. İyilik ve teşekkürle ilgili hadisler için bk. Ebû Dâvûd, *Zekât*, 38, *Edeb*, 11, Tirmizî, *Birr*, 35; Nesâî, *Zekât*, 71; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* II, 68, 99, 127, 295, 302, 303, IV, 278, 375, V, 212.

“*Hep birlikte Allah’ın ipine (İslâm’a) sımsıkı sarılın.*” (Âl-i İmrân, 3/103)

“*Mü’minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin…*” (Hucurât, 49/10)

“*Mü’min kardeşine tebessüm etmen, sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman, sadakadır. Yolunu kaybeden bir kişiye yol göstermen, sadakadır. Yoldan (geçenlere engel teşkil eden) taş, diken, kemik gibi şeyleri kaldırıp atman, sadakadır.*”[37]

“*Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin; ey Allah’ın kulları, kardeş olun! Bir Müslüman’a, din kardeşi ile üç günden fazla dargın durması helâl olmaz.*”[38]

“*Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden emîn olduğu kimsedir. Mü’min ise, insanların canları ve malları hususunda kendisinden güvende olduğu kimsedir.*”[39]

“*İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız.*”[40]

---

37 Tirmizî, *Birr*, 36..

38 Buhârî, *Edeb*, 57, 58.

39 Tirmizî, *İman*, 12; Nesâî, *İman*, 8

40 Müslim, *İman*, 93; Tirmizî, *Sıfâtü’l-Kıyâme*, 56.

SELÂMLAŞMA, MUHTAÇLARI DOYURMA, AKRABA VE KOMŞULARLA İLGİLENME, ZİYARETLEŞME VE GECELEYİN NAMAZ KILMANIN ÖNEMİ

Medine'ye hicretten sonra Peygamber Efendimizin Medine'yi paylaşan Muhâcirûn ve Ensâr'a ilk talimatı, ilk öğüt, uyarı ve yönlendirmesi, "selâmlaşmak, muhtaçları doyurmak, akrabaya ziyaret ve yardım, geceleyin namaz kılmak" olmuştur ki, bu nebevî talimatın asıl metni şöyledir:

"Ey insanlar! Selâmı yayınız. Rast geldiğinize açıkça selâm veriniz. Muhtaçlara yemek yediriniz, akrabanıza yardım ediniz ve onları ziyaret ediniz, herkesin uykuda olduğu bir sırada (geceleyin) namaz kılınız. (Böyle yaparsanız) selâmetle cennete girersiniz."[41]

Sevgili Peygamberimizin bu talimatında konumuzla ilgili dört şey dikkati çekmektedir:

- Selâmlaşmak,
- Muhtaçlara yemek yedirmek,
- Akrabaya yardım ve ziyaretleşmek.
- Geceleyin namaz kılmak.

---

41 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 235.

Müslüman toplumların ayakta durması ve gelişmesinin sağlıklı biçimde devamı için her zaman önemli sayılan bu tavsiyelerin, hicretten hemen sonra muhâcirlerin şehre uyumları ile Medine'nin yerlisi olan Evs ile Hazrec'in aralarındaki geçmişe dönük husûmetin sona erdirilmesinin düşünüldüğü bir ortamda söylenmiş olması daha da anlam kazanmaktadır.

Çünkü selâmlaşma, muhtaçların doyurulması ve sıla-i rahmin gözetilerek yakınlar ve komşular arası ziyaretleşmelerin yürütülmesi, hep toplumsal içerikli isteklerdir. Geceleyin kılınan namaz ise bizi Cenâb-ı Hakk'a yakınlaştıran, kemâl mertebesine gidişi hızlandıran, gün boyu yapıp ettiklerimizi gözden geçirme fırsatı veren, dinlenmiş saf bir zihinle hatalarımızdan kurtulma azmini canlandıran, eksiklerimizi fark ettiren, iyiliklerimizi artırma ümidini yeşerten yardımcı bir unsurdur, bir ince ayardır, bir düzenleyicidir, bir yürüyüştür.

Selâmlaşmak

Selâmlaşmak, kardeşliğe, dostluğa, hâlleşip dertleşmeye, dostların, yakınların hangi durumda olduklarından haberdar olmaya atılmış bir adımdır, karşılaştığımız kişilere samimi duygularla sağlık ve esenlik, sevgi ve barış dileklerimizi sunmaktır.

Muhtaçların doyurulması, giydirilmesi, barındırılması, eğitilmesi, geleceğe hazırlanması, bu adımın peşinden gerçekleşir.

Akrabayı, dostları-ehibbâyı, komşuları, âlimleri, sâlihleri, hastaları ziyaret de toplumsal bir gaye olarak bunun ardı sıra ortaya çıkar. Geceleyin ibadet ise, bütün bu güzellikleri mayalar; insan, gecenin bir vaktinde, sabahın seherinde ibadet ü tâatla, Cenâb-ı Allah'a tazarru, niyaz ve yalvarma ile iyi bir irade eğitiminden geçerek gönlünü ertesi gün en güzel işleri yapmaya, en güzel davranışları sergilemeye, en hayırlı hizmetleri ifâya hazırlar.

Evet… Güne hayırla başlamak, gün boyu en güzel ve hayırlı işlere, en yararlı davranışlara imza atmak için ilk adım olarak selâm, önemlidir.

Bu anlamda selâm vermek, verilen selâmı almak çok güzel bir davranıştır ve kalbi iyiliklere hazırlar, beden organlarını hayırlara, doğru işlere sevk eder.

Bu anlamda "selâmün aleyküm" demek, bizim dilimizde ve gönlümüzde "Allah huzur, saâdet ve selâmet versin, Allah merhamet etsin, Allah her türlü kazadan belâdan korusun!" tarzında karşılık bulur. Yani din kardeşine selâm veren kişi, bu güzel ifadelerle Allah Teâlâ'dan ona hayır ve iyilik dilemiş olur.

Selâma muhatap olanlar ise "ve aleykümü's-selâm" derken, aynı hayır ve iyilik temennilerini daha güzeliyle selâm veren hakkında tekrarlamış olurlar. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de birisi bize selâm verdiği zaman ona daha güzeliyle, en azından aynıyla/benzeriyle karşılık vermemiz istenmektedir.[42] Yine Kur'ân-ı Kerîm'de evlerimize girerken "Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir yaşama dileği olarak" kendimize-birbirimize selâm vermemiz de tavsiye edilmektedir.[43]

Peygamberimizin sağlığında yaşanmış bir örneği incelersek, bu hususu daha iyi anlayabiliriz.

Peygamber Efendimiz bir gün ashâb-ı kiramla oturmakta iken oraya gelen bir şahıs "es-selâmü aleyküm" diye selâm verdi. Peygamber Efendimiz, "ve aleykümüsselâm" diye karşılık verdi ve o kişinin on sevap kazandığını söyledi. Az sonra oraya gelen diğer bir şahıs, "es-selâmü aleyküm ve rahmetullâh" diyerek selâm verdi. Buna karşılık olarak Sevgili Peygamberimiz, "ve aleykümüsselâm ve rahmetullâh" diyerek o şahsın selâmına cevap verdi ve yirmi sevap kazandığını ifade etti. Bir sonra gelen zat ise "es-selâmü

---

42 Bkz. Nisâ, 4/86.

43 Bkz. Nûr, 24/61.

aleyküm ve rahmetullâh ve berekâtüh" diye selâm verdi. Peygamber Efendimiz ise verilen bu son selâmı, "ve aleykümüsselâm ve rahmetullâhi ve berekâtüh" diyerek aldı ve bu sonuncu selâm sahibinin otuz sevap kazanmış olduğu haberini verdi.[44]

Görüldüğü gibi din kardeşimiz hakkında iyilik dileklerimiz yani hayır duamız arttıkça sevabımız da artıyor. Bu, ne kadar dikkate değer bir husustur! Din kardeşimiz hakkında hayır duamız arttıkça sevabımızın da artacağı bilgisi, bütün din kardeşlerimize samimi bir sevgi-saygı bağı ile bağlanmamız gerektiğini bize hatırlatıyor. Her yaştan, her meslekten insanımıza ön yargısız, sâfiyâne düşünce ve tertemiz duygularla, iyi niyetle bakmamızı sağlıyor. Sevap kazandıran bir davranış, aynı zamanda toplumda birlik-beraberliğe ciddi bir destek veriyor, tıpkı sadaka gibi, zekât gibi, hayır-hasenat gibi… Dolayısıyla çevremizde yaygınlaşacak samimi selâmlaşmanın hayırlı sonuçları, tahminlerimizin çok ötesinde, topluma, yarar, hayır, huzur ve bereket olarak dönüyor. Bazen bir selâm ve hal-hatır sorma, bir iş ortaklığını doğurabiliyor, bir hizmet tekerini döndürebiliyor, ciddi bir projenin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabiliyor. Özellikle mağdur duruma düşmüş, aç ve açıkta kalmış, çoluk çocuğu perişan vaziyette kıvranmasına rağmen iffeti sebebiyle durumunu aktaramamış şahsiyetli-hak ehli gariplerin keşfine ve önemli hayırların yapılmasına yol açabiliyor. Bu anlamda selâm, denize atılmış bir çakıl taşının oluşturduğu büyüyerek çoğalan halkaları andırıyor, bolluk ve bereket sebebi oluyor.

Kur'ân-ı Kerîm'de haber verildiğine göre melekler de selâm veriyorlar. Hazreti İbrahim'e gelen melekler ona selâm vermişler, o da onların selâmını almıştı. [45] Böylece Kur'ân'dan, şu dünyadaki

44 Tirmizî, *İsti'zân*, 2; Ebû Davud, *Edeb*, 131, 132; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 439-440.

45 Bkz. Zâriyât, 51/24-25.

selâmlaşmamızın aynı zamanda meleklerin bir geleneği olduğunu öğrenmiş oluyoruz ki, bu, maneviyatımızı ve selâma olan şevkimizi, isteğimizi artırıyor.

Bu önemli bilginin devamında bize uzaktan bir aracı ile gönderilen selâmı nasıl alacağımızı ve nasıl karşılık vereceğimizi öğreten ikinci bir bilgiyi paylaşalım.

Bir defasında Sevgili Peygamberimiz sevgili eşi Âişe annemize Cebrail Aleyhisselâm'ın selâmını iletti, bunun üzerine Hazreti Âişe annemiz, "ve aleyhisselâm ve rahmetullâh ve berekâtüh" diye karşılık verdi. Bu, "Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi onun üzerine olsun!" anlamına geliyordu.

Böylece bu nakille biz uzaklardan selâm gönderen dostlarımızın selâmının, "Ve Aleyhisselâm…" diye alınabileceğini öğrenmiş oluyoruz.

Burada edindiğimiz son bilgiye uygun uzaklardan acıklı bir selâmlaşma örneğini okuyucu ile paylaşmak istiyoruz:

Hicretin 4. yılında Arabistan'da Adal ve Kare kabilesine mensup olan ve müslüman olduklarını iddia eden bazı kişiler Medine'ye gelerek Hazreti Peygamber'den İslâm'ı kendilerine öğretecek öğretmen/mürşid istediler. Kuvvetli görüşe göre Hazreti Peygamber davetçi olarak yaklaşık on kişiyi görevlendirdi. İrşad hey'etini sevk ve idare eden sorumlu ise Âsım b. Sabit (radıyallâhü anh) idi. İrşad hey'eti, kendilerini davet edenlerle birlikte hicrî 4. yılın Safer ayında (625 Ağustos) yola koyuldu. Hicaz bölgesinde Huzeylîlere ait bir su olan Reci'ye vardıklarında kendilerini davet edenlerin ihanetine uğradılar. Çünkü bunların asıl gayesi, Kureyş müşriklerinin Bedir'de öldürülen yakınlarına karşı ölü veya diri kendilerine teslim edilecek her müslüman başı için konulan ödüle erişmekti. Nitekim irşad hey'eti, su başında bir süre dinlenip civardaki bir dağda gizlendiklerinde kendilerini davet edenlerden biri bir bahane ile oradan ayrılarak bekledikleri

kişilerin/müslümanların gelmiş olduğunu Lihyanoğuları'na haber verdi. Esasen, Hüzeylîlerden davar güden bir kadın da Medine hurması olarak bilinen acve çekirdeklerini görünce durumu anlamış ve Lihyanoğullarına haber ulaştırmıştı. Bütün bunlardan, müslümanların baskına uğratılması için Adal-Kara'ya mensup kişilerle Lihyanoğulları arasında gizli bir anlaşmanın olduğu anlaşılıyordu. Nitekim Lihyanoğulları'ndan silahlı bir grup, aniden geldiler ve İslâm davetçilerine/öğretmenlere hücûm ettiler. Başta Âsım b. Sabit Hazretleri olmak üzere yedi öğretmen şehit edildi. Üçünü esir aldılar. Biri de yolda düşmanın elinden kurtulmak için vuruşmaya girişince o da şehit düştü. Hubeyb b. Adiy ile Zeyd b. Desinne Hazretleri ise Bedir'de öldürülen müşriklere bedel olarak yüzlerce deve karşılığında Mekke'li müşriklere satıldılar.

Hubeyb radıyallâhü anh sorguya çekilerek idam edileceği saatin geldiğini hissedince abdest alıp iki rekât namaz kıldı. Ölüm korkusuyla uzattığına dair bir izlenim vermekten endişe etmese namazı çoğaltmak ve uzatmaktan haz alacağını da belirtti. İdamdan önce iki rekât namaz kılmayı ilk uygulayan bu zat idi. Mekkeli müşrikler Hazreti Hubeyb'i darağacına bağladılar; ona, İslâmiyetten dönmesi hâlinde hayatının bağışlanacağını hatırlattılar. Buna karşılık Hubeyb, değil hayatının bağışlanması, dünyayı verseler yine de İslâm'dan dönmeyeceğini kesin bir dil ile belirtti, Allah'ın rızası yolunda canını feda etmeye hazır olduğunu, bu uğurda can verdikten sonra bedeninin nereye atılacağının önem taşımadığını, yüce Allah dilerse kesilip parçalanmış organ eklemleri üzerine bereket yağdıracağını ifade etti. Bunun üzerine müşrikler, "pekâlâ, şimdi burada Muhammed öldürülüyor, sen de evinde istirahat ediyor olmayı istemez misin?" dediler. Müşrikler, Hazreti Hubeyb'in vereceği cevabı algılayabilecek durumda değillerdi, fakat o, yine de onlara şu sözleriyle cevap verdi:

– Ben evimde sağ-sâlim, rahat ve huzur içinde keyifle oturacağım da buna karşılık Resûl-i Ekrem'in (sallallâhü aleyhi ve sellem) ölmesini isteyeceğim öyle mi? Böyle bir şeyi asla istemem. Bırakın Hazreti Muhammed'in (sallallâhü aleyhi ve sellem) ölmesini, ayağına bir dikenin batıp da rahatsızlık duymasına bile gönlüm razı olmaz!

Doğrusu, müşriklerin, Hazreti Hubeyb'in hayata ve ötesine Yüce Allah ve Peygamber sevgisi merkezli bakışını idrak etmeleri mümkün görünmüyordu. Bu durum, Hazreti Hubeyb'in son cevabına müstehziyane bakışlarından belli idi. Fakat kalp gözleri hâlâ kör olan müşrikler, "Can tatlıdır, ergeç hayatını kurtarmak için dininden döner." diye umut ediyor olmalılar ki, Hazreti Hubeyb'e dininden dönmesi için baskı yapıp durdular. Fakat o, Allah yolunda ölümü tercih etti ve canını feda etmeye hazır olduğunu söylemekten geri durmadı.

Hazreti Hubeyb, öldürüleceğini fark etti. Fakat o, Allah'a olan îmanını tazeleyerek, Allah Resûlü'ne selâmını ulaştırmasını Yüce Allah'tan niyaz etti. Çünkü Allah'ı ve Resûlü'nü çok seviyordu ve dünyadaki son isteği, selâmının Resûl-i Ekrem Efendimize iletilmesiydi. Bu dileğini ancak Yüce Allah'a arzedebilirdi. Nitekim niyazını O'na arz etti. Nakledildiğine göre Cebrâil Aleyhisselâm, Hazreti Hubeyb'in (radıyallâhü anh) selâmını Peygamber Efendimize iletince Efendimiz Hazretleri, "ve aleyhisselâm: onun üzerine de selâm olsun!" cevabını verdi. Ashâbtan bazıları kimin selâmına karşılık verdiğini sorunca da, "kardeşiniz Hubeyb'in selâmına karşılık" dedi.[46] Böylece Hazreti Hubeyb, şehâdet şerbetini içmeden önce, farklı mekânlarda olsalar da Allah'ın lütfuyla Sevgili Peygamberimizle son defa selâmlaşmış oldu.

Hubeyb (radıyallâhü anh), kelime-i şehâdetle şehitlik şerbetini içti,

---

46 Buhârî, *el-Cihâd ve's-Siyer*, 169, 245; Buhârî, *el-Megâzî*, 10, 38; İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 178-192; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 55-56; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 167-168; Mustafa Âsım Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 25.

Allah yolunda darağacında can veren Müslümanların ilkleri arasında yer aldı. Bedir gazilerindendi, Uhud muharebesinde Allah için cihad edenlerdendi.

Müşrikler, Hazreti Hubeyb'in öldürülüşünü gören Zeyd b. Desinne Hazretlerine döndüler. Uyguladıkları şiddet, dehşet ve faciaya tanık olan Zeyd'i kendi taraflarına çekebilmek için küçük de olsa bir ümit besliyorlardı. Bu münasebetle onun eski dinine, putperestliğe dönmesi için ısrar edip durdular. Fakat bunlar nafile ısrarlardı. Çünkü Zeyd (radıyallâhü anh), İslâm'ın kazandırdıklarından vazgeçecek bir yapıda değildi. Bu sefer tıpkı Hazreti Hubeyb'e söyledikleri gibi kendisinin salıverilmesine karşılık Hazreti Peygamber'in öldürülmesine rıza gösterip göstermeyeceğini öğrenmek istediler. Tabii ki Hazreti Zeyd, onların bu isteğine evet diyecek değildi. O da aynı şeyi söylüyor, "siz ne diyorsunuz ha? Bırakın benim sağ salim aile fertlerimin yanında dinleniyor olup da buna karşılık Hazreti Peygamber'in öldürülmesini istemeyi, Medine yollarında bir dikenin onun ayağını incitmesine bile razı olamam" diyordu.

Buna şahit olanlar arasında bulunan Ebû Süfyan, "hayatta Hazreti Muhammed kadar, arkadaşları, yakınları ve dostları tarafından bu denli sevilip sayılan başka birinin olamayacağı" nı itirafa mecbur kaldı.[47]

Bedir ve Uhud gazilerinden olan Zeyd (radıyallâhü anh) da zorluklardan yılmadı. Karşılaştığı sıkıntılar, onun îmanını daha da kuvvetlendirdi. O, Allah ve Resûlü'nü yürekten seviyordu, onlara bağlıydı ve sadâkatinden zerrece ayrılmaksızın Hakk'a yürüdü.

Unutmayalım ki, Selâm, "Hak Teâlâ Hazretlerinin güzel isimlerinden biri"dir.[48] Cennetlikler, dünyada iken imanlı ve güzel davranışlı olmanın ve hayatlarını güzel ve yararlı işlerle

---

47 İbn Hişam, *es-Sîre,* III, 178-192; İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 56; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil,* II, 167-168; Mustafa Âsım Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 29.

48 Bkz. Haşr, 59/23.

geçirmenin bir mükâfatı olarak cennete girdikleri zaman orada birbirleriyle karşılaştıklarında birbirlerini selâmlayacaklar, “size selâm olsun!” diyeceklerdir.[49]

Peygamber Efendimizin bildirdiğine göre selâm vermek İslâmî bir sorumluluk, selâm almak ise önemli bir vecibedir. İnsanlara yemek ikram etmekle tanıyıp tanımama söz konusu olmaksızın selâm vermek de İslâm’ın önem verdiği hayırlı işlerdendir. Selâm verme konusunda titiz ve duyarlı davranmak, Allah katında manen derece kazanmaya vesiledir.[50]

Bütün bunlar yanında Sevgili Peygamberimiz selâmın bizi cennete götüren bir potansiyel taşıdığını şu hadîsiyle müjdelemektedir.

“İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe olgun bir imana sahip olamazsınız. Size, yaptığınızda birbirinizi seveceğiniz bir haber vereyim mi? Aranızda selâmı yayınız.”[51]

Selâmı geniş kitlelere yaymak, selâmete erişmenin yoludur.[52] Kişi, günahlarının Yüce Allah tarafından affedilmesini istiyorsa, gerektikçe, aksatmadan, çokça selâm vermeli ve tatlı söz söylemelidir.[53]

Öte yandan Resûl-i Ekrem Efendimiz’in, “en cimri kişinin, selâm vermeyi esirgeyen, selâm vermekten uzak duran kişi” olduğunu söylemesi ne kadar ilginçtir![54]

Sevgili Peygamberimiz’in bildirdiğine göre selâmlaşma, bir cennet geleneğidir ve Âdem Aleyhisselâm’a henüz cennette iken Allah tarafından öğretilmiştir. İlk uygulama başlatıldığında Âdem

---

49 Bkz. İbrahim, 14/23.

50 Müslim, *Selâm*, 4-5; Buhârî, *İman*, 6, 20; *İsti’zan*, 9; Ebû Davud, *Edeb*, 130-133, *İsti’zan*, 3; Tirmizî, *Edeb*,45; Nesâî, *İman*; 12.

51 Müslim, *İman*, 93; Tirmizî, *İsti’zan*, 1; İbn Mâce, *Mukaddime*, 6, *Edeb*, 11.

52 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 286.

53 Heysemî, *Mecmaü’z-zevâid*, VIII, 29.

54 Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, II, 120, X, 146-147.

Aleyhisselâm melekler topluluğuna selâm vermiş, onlar da onun selâmına bir ilâve ile karşılık vermişlerdir.[55]

Bir cennet geleneği olan selâmlaşma, ashâb-ı kiramın asla ihmal etmediği bir husustu. Gerçekten de Sevgili Peygamberimiz'den yeteri kadar feyz alabilmiş sahabîler, her konuda ona uydukları gibi selâmlaşma konusunda da onu örnek almışlardı. Dolayısıyla onlar, evlerinden çıktıkları zaman sokakta, çarşıda, pazarda, her yerde karşılaştığı şahıslara selâm verirlerdi. Hatta bazıları çarşı-pazarda bir alışveriş yapacak durumda olmasa bile sadece karşılaştıklarına selâm verip hayır dileklerini sunabilmek için halkın arasına karışırdı.

Bunlardan biri de ashâbın zühd ü takvada önemli simaları arasında yer alan meşhur fakîh Abdullah b. Ömer (radıyallâhü anhumâ) idi. Peygamber Efendimizin sağlığında Kur'ân'ı güzel okumakla tanınan kurrâdan Übey b. Kâ'b'ın oğlu Tufeyl'in naklettiğine göre bir gün Abdullah b. Ömer Hazretleri, Tufeyl ile birlikte çarşıya çıkmayı arzu etmiş, o da bir şey satın almayacak olduktan sonra çarşıya çıkmaktansa bir yerde oturup sohbet etmeyi teklif etmişti. Bu sırada Abdullah b. Ömer (radıyallâhü anhumâ), bir şey satın almak için değil, karşılaştığı kişilere selâm vermek için çarşıya çıkmak istediğini söylemiştir.[56] Çünkü bu vesile ile o, maîşetini temin ile aile fertlerinin geçimini sağlamak için çarşıda, pazarda alın teri döken insanlara ümit ve moral vererek çabalarına destek olmayı düşünüyordu. Bu şekilde insanlara bir iyilik yapmış oluyordu.

Gerçekten de Allah elçisinin seçkin sahâbîlerinin dükkân sahiplerine uğramaları, alışveriş için çarşıya-pazara gidenlere hal-hatır sormaları, selâm vermeleri, dua edip hayırlı işler dilemeleri, esnaf için onur ve kıvanç verici bir şeydi. Bunu uğur sayarlardı. Bu kabil ziyaretler, bir taraftan alışverişte güven ortamının yaygınlaşmasına katkı verirken, diğer yandan ölçü ve tartıda doğruluğu gözetmek

---

55 Bkz. Buhârî, *Enbiyâ*, 1, *İsti'zân*, 1; Müslim, *Cennet*, 28.

56 Mâlik, *Muvatta*, Selâm, 6.

konusunda dürüstlük bilinci uyandırırdı. Böylece insanlar, helâl dairesinden ayrılmama konusunda daha bir gayrete gelirlerdi.

Selâmlaşmanın öneminin farkında olan İslâm âlimleri Kur'ân'dan, hadisten ve özellikle Peygamber Efendimizin uygulamalarından yola çıkarak "selâmlaşma âdâbı" ile ilgili detaylı bilgiler vermişlerdir. Biz burada bu hususa çok kısa değinerek okuyucunun aydınlanmasına vesile olmayı düşünüyoruz. Buna göre binitli olan yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olan çok olana, yaşça küçük olan büyük olana selâm verir. İki topluluk veya iki şahıs karşılaştıklarında önce selâm vermenin daha makbul bir davranış olduğu ve önce selâm verenin Allah katında daha değerli sayılacağı bildirilmiştir. İslâm âdâbında bir mekâna varıldığında, bir topluluk veya bir kişi ile karşılaşıldığında verilen selâm kadar oradan ayrılırken verilen selâm da önemlidir. Peygamberimiz Aleyhisselâm -kadınlar ve çocuklar dahil- tüm toplum kesimlerine selâm verirdi. Sevgili Peygamberimiz gayrimüslimlerle karşılaştığı zaman acele etmez onların selâm vermesini bekler, onlar selâm verdiğinde benzeriyle karşılık verirdi. Ancak Müslümanlarla gayr-i müslimlere bir arada rastlarsa İslâmî usule göre selâm verirdi. Gayrimüslim devlet başkanlarına yazdığı mektuplara ise "es-selâmü alâ menittebea'l-hüdâ: Doğru yola gidenlere selâm olsun!" diye başlardı. Eve girerken ev halkına selâm verirdi, müslümanların da evlerine girerken ev halkına selâm vermelerini ister, başkalarının evine girmeden önce de selâm vererek izin almaları gerektiğini söyler, üç kere selâm verip izin istediği halde buyur denilmezse geri dönülmesini tavsiye ederdi. [57]

Musafaha (tokalaşma) da sünnette yer alan bir görgü kuralıdır. Kökü "safh" olan bu kelimenin genel olarak âyet ve hadislerde "hoşgörülü olma, affedici olma" anlamında geçtiği dikkate alınırsa

---

57 Bkz. A. Saim Kılavuz-Âkif Köten-Osman Çetin-Hüseyin Algül, *Kaynak Kitap,* s. 527-528; M. Yaşar Kandemir, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman,* s. 460-465.

musafaha eden kimse de din kardeşine hoşgörü, af ve sevgisini-saygısını sunmuş oluyor. Nitekim dargınlar da selâmlaştıktan sonra el sıkışarak barışa ilk adımı atarlar. Tokalaşmanın bu yüksek ahlâkî sonucu itibariyle Hazeti Peygamber şöyle buyurmaktadır:

"Birbiriyle karşılaşan iki müslüman tokalaştığında, daha oradan ayrılmadan hataları bağışlanır." Bu hadîs-i şerîf, halk arasında o kadar yaygındır ki akıcı-şiirsel bir dille Türkçeye şöyle de çevrilmiştir:

Karşılaşan iki Müslüman,
El sıkıştığı zaman,
Bağışlanıp affolunur,
Daha oradan ayrılmadan.

Selâm vermek, hal-hatır sormak, sadece mü'min kardeşimize iyi dileklerimizi sunmaktan ibaret sözde kalan bir şey değildir. Duanın fiilî olanı nasıl ki duada istenilene göre davranmak ise selâmın fiilî olanı da ona göre davranmaktır. Selâmlaşma süreci, bilinçli olarak mü'min kardeşimizi tanımayı, durumu hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Göz ve baş ağrıyınca bütün bedenin ağrıması gibi, kişi hastalanınca uykusuz kalıp bedenin bütünüyle ateşler içinde kıvranması gibi müslümanlar birbirlerinin dertleriyle dertlenmek, bir binanın örülen tuğlalarla sımsıkı kenetlendiği gibi birbirleriyle kenetlenmek durumundadırlar. Bu, Allah Resûlü Efendimiz Hazretlerinin bizden istediği bir husustur.[58]

Selâmlaşmanın, öneminin farkında olarak selâm alıp vermenin, selâm şuuruyla yaşamanın toplumsal sonuçları, "insana yardım, insanın şeref, onur ve itibarını koruma ve her durumda insanın problemiyle ilgilenme, insanın hatalarını azaltma, iyiliklerini çoğaltma" dır. Pekâlâ bu nasıl mümkün olabilir? İnsanların dertleriyle nasıl ilgilenebiliriz? İnsanlara nasıl yardım edebiliriz?

---

58 Bkz. Buhârî, *Edeb*, 27, *Salât*, 88; Müslim, *Birr*, 65, 67; Tirmizî, *Birr*, 18; Nesâî, *Zekât*, 67.

İşte bu soruya cevap teşkil edebilecek ve selâmlaşmanın toplumda insan ilişkilerine iyilik olarak yansımaları şöyle sıralanabilir:

• Bir müslümana doğruyu göstermek, yanlıştan döndürmek.

• Dargınları barıştırmak.

• İnsanlara selâm vermek, verilen selâmı almak.

• İnsanlara güler yüz göstermek, güzel söz söylemek.

• Nakil aracına binmekte zorlanan birine, eşyasını yükleyivermek ve taşımakta sıkıntı çeken birine destek vermek.

• Yol sorana yol göstermek.

• İnsanların geçeceği yollarda onlara zarar verecek engelleri kaldırıvermek.

• Din kardeşimizin bitirilmesi ve tamamlanması gereken günlü, saatli bir işine katkı vererek hızlandırmak.

• Kendi imkânlarıyla problemini çözemeyen birine vasıta olmak, iyi ve yararlı işlerde vesile olmak, aracı olmak.

• İş arayana yol göstermek, doğru bildiğini başkalarına öğretmek, üzüntülü birini teselli etmek.

• Hastaları, yaşlıları, kimsesizleri ziyaret etmek, hasta, yaşlı ve sakatlara toplu taşıt araçlarında yer vermek.

• Bir yolcuya gideceği yeri göstermek, bir misafire aradığı adresi tarif etmek.

• Ana caddelerde yaşlıların, çocukların ve özürlülerin karşıdan karşıya geçmelerine yardım etmek.

• Sokakta, mahallede, çarşı-pazarda insanlara zarar verecek şeyleri ortadan kaldırmak, çöpleri ortada bırakmamak, çevreyi temiz tutmak.

• Bir şekilde insanlara faydalı olmak.

• Bir hurmanın yarısı ile de olsa gücünün yettiği ölçüde hayır işlemeye çalışmak.

• El emeği ile kazandığını kendisi için, evinin ve aile bireylerinin

ihtiyaçları karşılamak için harcamak. Başka bir ifadeyle kişinin, kendisine ve aile fertlerine karşı vazifelerini yapması.

• Kişinin, komşusuna yardımcı olması, geçimli olması, herhangi bir şekilde ona sıkıntı vermemesi, aksine güven vermesi.

• Kişinin el emeği ile kazandığından sadaka vermesi, hayr ü hasenâtta bulunması.

• İnsanlara bir hayrın/iyiliğin ulaştırılması, insanların bir kötülükten sakındırılması.

• Yapıp ettikleriyle insanları sevindirmek.

• Bir şekilde insanların sıkıntılarını gidermek.

• Borçlunun ödemesine destek vermek.

• Alacaklı kişinin borçluya mühlet vermesi.

• Alacaklı kişinin ödeyemeyecek derecede maddî sıkıntıya düşmüş kişinin borcunu almaktan vazgeçmesi, alacak listesinden silivermesi.

• Kendisinin olmadığı bir yerde/gıyapta bir müslümanın hukukunu savunmak.

• Ailelerin, komşuların, akraba grubunun maddeten manen birbirine destek olmaları.

• Açlara yemek yedirilmesi, açların karınlarının doyurulması.

• Yetimlerin yedirilip giydirilmesi, barındırılması, güler yüz ve tatlı dil ile gönüllerinin alınması.

• Yoksulu, yetimi, dul kalmış ilgiye muhtaç birini himaye etmek, bunları aç ve açıkta bırakmamak, yemek yedirmek, karınlarını doyurmak. [59]

Görüldüğü gibi selâmlaşmanın, selâm alıp vermenin topluma

---

[59] Yardım çeşitleri için bk. Buhârî, *Zekât*, 21, *Edeb*, 36, 37, *Sulh*, 11, *Cihad*, 72, 128, *Zekât*, 30, *Edeb*, 33; Müslim, *İman*, 12, 136, *Zekât*, 53, 55, 56, 68, 95, *Mesâcîd*, 142, *İmâre*, 133, *Zühd*, 41, 74; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 117; Tirmizî, *Birr*, 14, 44, *İlim*, 14, *Büyû'*, 67; İbn Mâce, *Mukaddime*, 14, 19, *Sadakât*, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 118, 120, 362.

yansıyan sonuçları bu tür yardımlar, hayırlar ve iyiliklerdir. Açların doyurulması, muhtaçların en azından zaruri giyim, iskân ve mutfak masraflarının karşılanması veya -sağlıklı olana iş bulma gibi- karşılayabilme yollarının öğretilmesi de bu tür sâlih işlerdendir. Yani yardımdır, hayırdır ve iyiliktir.

Netice itibariyle selâm vermek, dertleşmek, söyleşmek, hâlleşmek, birbirinden haberdar olmak demektir.

Selâmlaşmak, lâftan ibaret bir şey değildir. Bir genel kaide olarak bilmeliyiz ki, dinimizin öngördüğü her ibadetin, her duanın, iyi ve yararlı gördüğü her şeyin bir formu, lâfzı, şekli, bir de özü ve ruhu vardır. Onun ruhu, toplumda insan ilişkilerine yansır ve o formun, lâfzın, şeklin izdüşümü olarak yardıma, hayra, iyiliğe dönüşür. Şayet bir mü'min, âbidâne ve zâhidâne bir dinî hayatı olduğunu düşünüyor da toplum ilişkilerinde emaneti gözetmiyor, sözünde durmuyor, alış verişte istikametten sapıyor, yoksula, açа, açıkta kalana yardım elini uzatmıyor, açı doyurmuyorsa ibadetlerini ve dinî hayatını gözden geçirmelidir.

Gelin, şimdi incelediğimiz konuya ışık tutan bazı âyet ve hadis meallerini okuyalım:

"*Bir selâm ile selâmlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile selâmlayın yahut aynı ile karşılık verin…*" (Nisâ, 4/86)

"*Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmanına teslim etmez, Kim mü'min kardeşinin bir ihtiyacını giderirse, Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü bir sıkıntıdan kurtarır. Kim bir müslümanın kusurunu örterse, Allah da kıyamet günü onun kusurunu örter.*"[60]

"*Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.*"[61]

---

60 Buhârî, *Mezâlîm*, 3; Müslim, *Birr*, 58

61 Tirmizî, *Birr*, 15; Ebû Davûd, *Edeb*, 66

"Hiç biriniz kendisi için istediğini mü'min kardeşi için de istemedikçe gerçek iman etmiş olmaz."[62]

"Başkalarına zarar vermek ve zarara zararla karşılık vermek uygun değildir."[63]

"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, misafirine ikramda bulunsun. Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, ya hayır söylesin veya sussun!"[64]

"Kim (dînen ve aklen) kötü ve çirkin bir iş görürse, onu eliyle düzeltsin, buna gücü yetmiyorsa diliyle düzeltsin, buna da gücü yetmezse kalben karşı koysun…"[65]

"Cebrail, bana komşu hakkında o kadar çok tavsiyede bulundu ki, ben Cenâb-ı Hakk'ın komşuyu komşuya mirasçı kılacağını zannettim."[66]

"Hayra vesile olan, hayrı yapan gibidir."[67]

"Dul ve fakirlere yardım eden kimse, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri nâfile oruç tutup, geceleri nâfile ibâdetle geçiren kimse gibidir."[68]

"İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez."[69]

"İnsanda bir organ vardır ki, o, sağlıklı ise bütün vücut sağlıklı olur, şayet o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin: o, kalptir!"[70]

---

62 Buhârî, *İman*, 7; Müslim, *İman*, 71.
63 İbn Mâce, *Ahkâm*, 17; Muvatta, *Akdiye*, 31.
64 Buhârî, *Edeb*, 31; Müslim, *İman*, 74, 75
65 Müslim, *İman*, 78; Ebû Dâvûd, *Salât*, 248
66 Buhârî, *Edeb*, 28; Müslim, *Birr*, 140, 141
67 Tirmizî, *İlim*, 14.
68 Buhârî, *Nafakât*, 1; Müslim, *Zühd*, 41; Tirmizî, *Birr*, 44; Nesâî, *Zekât*, 78
69 Müslim, *Fedâil*, 66; Tirmizî, *Birr*, 16
70 Buhârî, *İman*, 39; Müslim, *Müsâkât*, 107.

Muhtaç Olanların İhtiyacını Gidermek, Açları Doyurmak

Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiğine göre, iyilik yapan, iyilik getiren, getirdiğinin kat kat fazlasını bulur. Kötülük yapanlar, kötülük getirenler de dengiyle ceza görürler.[71] İyi işler ölümsüzdür, karşılığı ebede uzanır. İyiler hayırlı kişilerdir, iman edip yararlı iş yapanlardır.[72] İyi işe sebep olanın iyilik defteri, kötü işe sebep olanın da kötülük defteri kapanmaz; gerek sağlığında, gerek öldüklerinde, gerek bu dünyada, gerekse öbür dünyada iyilerle kötüler bir değildir.[73] İyilikle kötülük bir olmaz, kötülüğü iyilikle savmak uygun olur, bunu sâlih kişiler yapabilirler.[74] İyilik yapanın yararı kendine, kötülük yapanın da zararı kendinedir.[75] İyilik yapmak zordur, sarp yokuşta yürümek gibidir; açı, yoksulu, yetimi, yolda kalmışı doyurmak, sabrı ve merhameti benimsemek, uygulamak, tavsiye etmek pek kolay değildir, ama yapılması gereklidir.[76] Bunu başarabilenler, kendi canları çekmesine rağmen yoksula, yetime, tutsağa Allah rızası için yedirirler, bundan dolayı da maddî bir karşılık beklemezler.[77] Böyle iyi insanların cennete girebilmeleri ve kötülükten korunabilmeleri için melekler dua ederler.[78] İyi olmak, iyilik yapmak, iyilikte yardımlaşmak ve iyi işlerde yarışmak esastır.[79]

Hak Teâlâ Hazretleri Kur'ân'da bize üç iyiliği ve üç kötülüğü tanıtır. Üç iyilikten birincisi adalettir. Adalet, her şeyi tam olarak yerine getirmek, herkese hakkını vermek ve ölçülü davranmaktır. Âyette geçen ikinci iyilik, "ihsan"dır. İhsan, iyilik etmek,

---

71 Bkz. En'âm, 6/160; Neml, 27/89-90.
72 Bkz. Kehf, 18/46; Meryem, 19/76; el-Beyyine, 98/7.
73 Bkz. Câsiye, 45/21.
74 Bkz. Ra'd, 13/22.
75 Bkz. Câsiye, 45/15; İsrâ, 17/7; Fussılet, 41/46.
76 Bkz. Beled, 90/11-18.
77 Bkz. İnsân, 76/8-9.
78 Bkz. Mü'min, 40/7-8.
79 Bkz. Bkz. Mâide, 5/2, 48; Bakara, 2/148.

hayır yapmak, bağışta bulunmak, istenilen şeyi gereği gibi yapmak, hayatın her safhasında kuldan istenileni hassasiyetle yerine getirmektir. İbadette ihsan ise "Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek." tir. Üçüncü iyilik ise akrabaya yardımdır. Uzak ve yakın akraba ile ilişki sürdürüldüğü, onlara iyi davranıldığı ve gerekli durumlarda yardımcı olunduğu takdirde bu tür iyiliğin gereği yerine getirilmiş olur.

Söz konusu âyette geçen üç kötülükten birincisi, "fahşâ" dır. Fahşâ, yalan, iftira, zina gibi söz ve fiille işlenen günah ve çirkinliklerdir. İkincisi, "münker" dir. Münker, dinin ve akl-ı selîmin beğenmeyip kabul etmediği kötü iş ve davranışlardır. Âyette geçen üçüncü kötülük[80] ise "bağy" dır. Bağy, insanlara karşı üstünlük iddia edip, onları zulüm ve baskı altında yaşatmak, kötü işleri onlara dayatmak demektir.[81]

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de bize yüce katında yüksek derecelere erişebilecek mü'minlerin vasıflarını şöyle sıralar:

Mü'minler;

- Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen kimselerdir.
- Allah'ın âyetleri okununca imanları artar.
- Cenab-ı Hakk'a gönülden bağlanıp tevekkül ederler.
- Namazlarını huşu içinde eda ederler.
- Allah'ın verdiği rızktan Allah yolunda gönül hoşnutluğuyla harcarlar.

Keza Kur'ân-ı Kerîm'de kendisine verilen rızıktan sadaka ile ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, iyi olmanın, iyiler arasına katılabilmenin önemli bir yolu olarak bildirilmekte,[82] sevdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça da "birr'e: iyiye"

80 Bkz. Enfâl, 8/2-4.
81 Bkz. Nahl, 16/90.
82 Bkz. Münâfikûn, 63/9-11.

eremeyeceğimiz ifade edilmektedir.[83] Birr ve takva, Allah'ın rahmetine, rızasına ve cennetine erişmenin adresi ise buna nasıl ulaşılabilinir, buna bakmak gerekir. Bunun da cevabını yine Kur'ân-ı Hakîm'den öğreniyoruz. Buna göre birr yani iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanmamız, Allah'ın rızasını gözeterek yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiğimiz mallardan harcamamız, namaz kılmamız, zekât vermemiz, antlaşma yaptığımız zaman sözümüzü yerine getirmemiz, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabretmemizdir. Bu niteliklere sahip olduğumuz takdirde doğrular ve müttakîler arasına girebiliriz.[84]

Görüldüğü gibi Kur'ân âyetleri tetkik edildiği zaman bizi sürekli iyi bir şey düşünmeye, söylemeye ve yapmaya, muhtaçlara yardım etmeye, hayr u hasenâta, infak ve tasaddukâta teşvik ettiği; kötü düşünmekten, kötü söz söylemekten ve kötü bir iş yapmaktan, cimrilikten, malî ibadetlere ilgisizlikten sakındırdığı ortaya çıkmaktadır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz önemli bir müjde ile bizi şöyle şuurlandırmaktadır:

"Cömert kişi, Allah'a yakın, cennete yakın, insanlara yakın, cehennem ateşinden uzaktır."[85]

"Dünyada bir müslümanın ihtiyacını giderenin Allah ihtiyacını giderir, bir müslümanın sıkıntısını giderenin Allah âhirette sıkıntısını giderir, bir müslümanın ayıbını örtenin Allah kusurunu örter, din kardeşine yardıma devam ettiği sürece Allah da ona yardıma devam eder."[86]

---

83 Bkz. Âl-i İmrân, 3/92.

84 Bkz. Bakara, 2/177.

85 Tirmizî, *Birr*, 40.

86 Buhârî, *Mezâlîm*, 3; Müslim, *Birr*, 58, *Zikr*, 38; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 38, 60; Tirmizî, *Hudûd*, 3, *Birr*, 19; İbn Mâce, *Mukaddime*, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 257.

Yine Sevgili Peygamberimizin bildirdiğine göre insan ölünce sevap elde etme açısından yapıp ettikleri sona erer, sevap defteri kapanır. Ancak insanların yararlandığı bir hayır (sadaka-i câriye) işleyen, kendisinden yararlanılan bir ilim ortaya koyan ve hayır dua yapacak hayırlı bir evlât yetiştirmiş olan -yaşarken yapıyormuş gibi- sevap kazanmaya devam eder.

Peygamber Efendimizin sıkıntıda olan, aç ve açıkta kalan gariplere, muhtaçlara sürekli yardımcı olduğunu, kendi imkânları buna el vermediği takdirde ashâbını bu hayra seferber ettiğini hepimiz biliyoruz.

Bu husus, Asr-ı Saâdet'teki İslâm toplumunu, huzur, saadet, başarı ve mutluluğa ulaştıran gerçekler olup, her çağda gelecek müslüman toplumların dayanışma, paylaşma, başarı, huzur ve mutluluk dinamikleri olarak bize intikal ettirilmiştir. Nitekim ashâbtan Hazreti Câbir diyor ki: "Ben, Muhâcir ve Ensâr'dan mal ve kudret sahibi bir kimse bilmem ki, (sadaka-i câriye olarak) vakıf ve tasaddukta bulunmuş olmasın!"[87]

Bunun anlamı şudur:

Ashâbtan mal mülk sahibi olanlardan her biri, Allah rızası için hayır hasenât yapıyor; açları doyuruyor, yoksulları giydiriyor, evsizleri barındırıyor, toplum yararına yapılacak hizmetlere içtenlikle katılıyor, toplum için yapılacak tesislere destek veriyordu.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen "Âhir Zaman Nebî"sinin ümmeti olmakla şeref kazanan bizlere yakışan da onun gibi davranmak ve ashâb-ı kirâmın örneklendirdiği güzel ahlâkı, bulunduğumuz asrın şartlarını dikkate alarak yaşadığımız dünyaya taşımaktır. Toplumsal alanda hayır, iyilik, yardım, dayanışma, paylaşma konusunda Resûl-i Ekrem Aleyhisselâm ve ondan feyz alan ashâb-ı kiram gibi davranmazsak, Peygamberimizin

---

87 Ömer Nasuh Bilmen, *Hukûkı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu,* Bilmen Yayınevi, İstanbul 1968, IV, 304.

ve ashâbın şahsında örnek olarak yaşanmış olan toplumun başarı ve huzur dinamikleriyle ahlâk güzelliklerini yeterince temsil edememiş ve günümüze taşıyamamış, yansıtamamış oluruz ve kaybeden biz oluruz.

Esasında Asr-ı Saâdet neslinin bize miras bıraktığı bu güzellikler her asırda gelen müslümanlar tarafından bulundukları coğrafyaya özgün örneklerle taşınmış ve yaşatılmıştır. Osmanlılar döneminde bu alanda gerçekleştirilenler, insanların yararı için yapılan hayır hizmetlerinin hangi noktalara ulaştığını göstermektedir:

• Dul kadın ve kimsesiz çocuklar için bakım evleri açmak, öksüz bebeklere sütanne tutmak.

• Halkın alışverişte kandırılmaması için çarşı ve pazarlara ölçü ve tartı âleti koymak.

• Hizmetçilerin, efendileri (patronları) tarafından azarlanmalarını ve incinmelerini önlemek için kırdıkları eşyanın bedelini ödemek.

• Yoksul kızlara çeyizlerini hazırlayıp düğünlerini yapıvermek.

• Hapishânelerdeki mahkumlara yardım etmek.

• Çalışamaz duruma düşmüş yaşlı ve sakat sanat ve meslek erbabı için yardım sandıkları kurmak.

• Askeri donatmak, askerlikle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak.

• Halk için faydalı kitaplar yazdırıp parasız dağıtmak.

• Kışın et fiatlarının artışını önlemek için tedbirler almak.

• Hatim, cüz, aşır ve Buhârî okutmak.

• Açları doyurmak.

• Fakirlere odun-kömür almak.

• Sıcak günlerde halka su ve şerbet dağıtmak.

• Çocuklar için çocuk bahçeleri (park) hazırlamak, çocuklara seviyelerine uygun kitaplar temin etmek, kütüphâne kurmak.

• Kimsesiz-yetim çocuklara aylık bağlamak.

• Kışın geçit vermez dağ başlarına ve vadilere yolcular için sığınak yapmak.

• Yollarda halkı rahatsız edici sağlığa zararlı şeyleri kül ve sönmüş kireç tozu gibi şeylerle örtüp temizlemek.

• Kış aylarında kuşların beslenmesi, hasta leyleklerin tedavisi için tedbir alıp hizmet vermek.

• Şehirlerde kışın yokuşlarda ve ıssız sokaklarda geceleyin rahat yürüyebilmek için aydınlatma tertibatı kurmak.

• Gemilerin denizlerde emniyetle seyrüseferleri için deniz fenerleri tesis etmek.

• Divitlerine mürekkep bulamayan öğrenci ve ilim erbabı için mürekkep temin etmek.

• Oyuncağı olmadığı için imkân sahiplerine göre mahrum kalan çocukların gönlünü şenlendirmek adına onlara oyuncak sağlamak.

• Su çıkarıp çeşmeler yapmak, çeşmelerin su taşlarını temizlemek, su yollarının bakımını üstlenmek.

• Medreselerde öğrenciler için istirahat edip ders çalışabilecekleri uygun odalar-yatakhaneler hazırlamak.

• İnsanların incinmeden ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri gayesiyle vakıf-sadaka taşları oluşturmak.

• Yoksulları doyurmak için imaretler kurmak, kapılarında "Buyurun efendim!" diye onları sevimli bir sesle davet eden kişiler görevlendirmek.

• Yaşlı ve kimsesiz hanımlara yün verip ipe dönüştürmelerini sağlamak gibi dolgun ücretli hafif işler hazırlamak.

• Yazın şehirlerde zararlı haşaratla mücadele etmek.

Görülüyor ki ecdadımız, Asr-ı Saâdet neslinin açları doyurma, kimsesizlere sahip çıkma, yoksulların ihtiyacını karşılama,

yetimleri-öksüzleri gözetme hususundaki sosyal yardımlaşma anlayışını ne kadar da doğru anlamışlar ve kendi devirlerinde bunların örneklerini ne kadar da güzel bir şekilde ortaya koymuşlar, Kur'ân ve Sünnet'in yardımlaşma esasını ne kadar da doğru uygulamışlar!

Herhalde bize düşen de Asr-ı Saâdet'te örnekleri verilen yardımlaşma anlayışını, medeniyetimizin Osmanlı dönemi uygulamalarından da haberdar olarak en güzel bir usûl ile günümüze taşımak olmalıdır.

Gelin, şimdi, iki Osmanlı sultanının Peygamber Efendimize olan özlemlerini dinleyelim:

Gözümün Nûru Gönlümün Sürûru Sevgili Peygamberim

(Muhibbî-Kanûnî Sultan Süleyman'ın Duygulu Söyleyişiyle)

Nûr-i âlemsin bugün hem dahi mahbûb-i Hudâ
Eyleme âşıkların bir lâhza kapından cüdâ
Gitmesin nâm-ı şerîfin bu dilimden dem-be-dem
Dertli gönlüme devâdır cân bulur ondan safâ
Umaram her bir adın başka şefâat eyleye
Ahmed ü Mahmûd Ebu'l-Kasım Muhammed Mustafâ

el-Meded Ey Fahr-i Âlem Hem Şefîa'l-Müznibîn

(Meftûnî-Sultan II. Mustafa'nın Duygulu Söyleyişiyle)

el-Meded ey fahr-i âlem hem şefîa'l-müznibîn
Nâzil oldu hakkında hem rahmeten li'l-âlemîn
İşitelden vasfını budur lisanımda hemîn
Es-Salâtü ve's-Selâm yâ Sâdıka'l-va'di'l-emîn

Çağlayıp her dem akar bu çeşm-i giryânım benim
Fikr edip nâr-ı cahîmi havfeder cânım benim
Umarım rûz-ı cezâda ola hem-râhım benim
Es-Salâtü ve's-Selâm yâ Sâdıka'l-va'di'l-emîn

Ey rahîm-i lâ-yezâl etme hesâbı bendene
Cân u dilden özlerim ol cism-i pâki görmeğe
Yâ Habîb-i Kibriyâ cem' et Livây-ı hamdine
Es-Salâtü ve's-Selâm yâ sâdıka'l-va'di'l-emîn

Ümmetinden en hakîr ü bîkesem ben yâ Resûl
Hazretine ettiğim vird ü salâtı et kabûl
Âciz ü Meftûnî'yi cennât-ı adne et kabûl
Es-Salâtü ve's-Selâm yâ sâdıka'l-va'di'l-emîn

(Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'tlar*, s. 39)

Akrabalık Bağlarını Güçlendirmek

Selâmlaşmanın gönüllerimizde estirdiği "karşımızdakinin esenlikte olmasını isteme güzelliği", diğer güzellikleri doğurur. Bunlardan biri de dinî geleneğimizde "sıla-i rahm" denilen akraba ile ilişkileri sürdürme, akrabayı ziyaret, akrabanın sevincine ve kederine iştirak etme, muhtaç duruma düşenin ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmadır.

Yüce Allah Kur'ân'da biz kullarından "... Kendi emirlerine aykırı davranmaktan ve akrabalık bağlarını kesmekten kaçınmamız"[88] gerektiğini belirtiyor ve samimi mü'minlerin vasıflarını şöyle sıralıyor:

• Allah'ın ilişki kurulmasını (gözetilmesini) emrettiği (akrabalık, İslâmî dostluk ve birlik gibi) şeyleri gözetirler.

---

88 Bkz. Nisâ, 4/1.

• Rablerine saygılı olurlar.

• Kötü hesaptan korkarlar.

• Her işte Allah'ın rızasını ararlar.

• Namazı kılarlar.

• Allah'ın verdiği rızıklardan gizli-açık Allah yolunda harcarlar.

• Kötülüğü iyilikle giderirler.[89]

Cennetlik mü'minlerin vasıfları arasında akrabalık bağlarını gözetmenin de belirtildiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Yani akraba ile ilişkiyi sürdürmek, akrabanın durumu ile ilgilenmek, mü'mini cennete götürecek güzel davranışlardandır. Dünya yurdunun hayırlı sonucu bu vasıflara sahip mü'minlerindir.

Neticede onlar, Adn cennetlerine babalarından, eşlerinden, nesillerinden Allah'ın rızasına uygun yaşayan sâlih kimselerle beraber girerler. Melekler de her bir kapıdan onların yanlarına varırlar. Melekler, din uğruna dünyanın zevk ve zorluklarına karşı "selâmün aleyküm bimâ sabertüm" diyerek sabırdan dolayı onlara selâm verirler ve böylesine salihâne bir hayat yaşayan mü'minleri dünya yurdunun iyi/hayırlı sonucu olan cennetle müjdelerler, onlara cennetin ne güzel bir yer olduğunu söylerler.[90]

Hiç kuşkusuz orası, çok güzel bir yerdir.

Öte yandan bunun tersini yapanlar yani Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, (İslâmî dostluk, birlik-beraberlik-kardeşlik, dünya-âhiret, din-dünya ve akrabalık bağları gibi) Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar-bozgunculuk yapanlar ise laneti hak ederler ve dünya hayatının kötü sonucu olan-kötü yurt denilen cehenneme giderler.[91]

---

89 Ra'd, 13/21-22.

90 Ra'd, 13/23-24

91 Ra'd, 13/25.

Yine Kur'ân'da belirtildiğine göre Kur'ân'ı derinliğine düşünmeyen ve ilâhî hakikatleri duymayan, görmeyen kimseler, herhangi bir yerde idarî hayatı-hâkimiyeti ele alsalar, bozgunculuk yaparlar ve akrabalık bağlarını koparırlar.

Peygamber Efendimiz de kendisine gelerek "kişiyi cennete götürecek ibadetin ne olduğunu" soran bir şahsa, "Allah'a ibadet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın, namaz kılar, zekât verir, sıla-i rahm edersin" cevabını verdi.[92]

Bir başka hadîs-i şerîfinde Peygamber Efendimiz, "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, akrabasını görüp gözetsin." diyerek bu konuda net bir mesaj vermiştir.[93]

Akraba ile münasebetleri sürdürmenin, onları görüp gözetmenin farklı yolları vardır.

En başta, selâmlaşmak, haberleşmek, hâlleşip-dertleşmek, karşılıklı iyi dileklerimizi sunup sağlık, huzur ve âfiyette olabilmek için dualaşmak, akraba ile ilgilenmenin yollarından biridir. Akraba ile ziyaretleşmek, akrabanın çocuklarıyla, gençleriyle ve yaşlılarıyla görüşerek yakınlık bağlarını güçlendirmek, sıla-i rahmin başka bir aşamasıdır. Akrabanın yoksullarıyla ilgilenmek, iş hayatı itibariyle sıkıntıya düşmüş olanların imkân elverdiğince elinden tutmak, infak, tasadduk, zekât ve hayr u hasenatla akrabadan olan fakir aileleri desteklemek, karz-ı hasen tarzında uygun zamanlı borç vermek de sıla-i rahmin toplumsal hayata yansımalarından biridir. Böyle olduğu takdirde hayatın zorlukları karşısında dağılmaya yüz tutan akraba aileler, hayata yeniden bağlanma fırsatını elde ederler. Hiç kuşkusuz bu ecri bol-sevabı çok harekete Yüce Allah bereket ihsan eder ve insanlar, hayatın sıkıntıları önünde savrulup dağılmaktan kurtulurlar.

92 Buhârî, *Zekât*, 1.

93 Buhârî, *İlim*, 37; Müslim, *İman*, 74-77.

Komşularımıza Karşı Sorumluluklarımız

Toplumda birlik beraberliği pekiştiren unsurlardan biri de mahalle komşularımızla münasebetleri geliştirmektir. Nasıl sıla-i rahimle akrabamıza yakınlık göstererek onlarla iyi ilişkilerimizi canlı tutuyorsak, komşularımızla da öyle olmalıyız. Üstelik akrabamızın bize uzak adreslerde oturmalarına karşın komşularımızın yapısal olarak daha yakınımızda, hatta sesimizi duyurabileceğimiz bir mesafede oldukları unutulmamalıdır. Nitekim Yüce Allah Kur'ân'da İslâm'a samimiyetle bağlanmış seçkin kulların özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- Allah'a ibadet ederler, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Ve
- ana-babaya,
- akrabaya,
- yetimlere,
- yoksullara,
- yakın ve uzak komşuya,
- arkadaşlarına,
- emri altında çalışanlara, hizmetçilere iyi davranırlar, iyilik ederler.[94]

Sevgili Peygamberimiz ise "Cebrail Aleyhisselâm'ın sürekli komşuya iyilik etmekten bahsetmesi sebebiyle komşunun komşuya mirasçı kılınacağını zannettiğini" söylüyor.[95]

Peygamber Efendimiz, komşuya karşı ne gibi sorumlulukları olduğunu soran birine de şunları yapabileceğini belirtiyor:

• Hastalanırsa ziyaret etmek, geçmiş olsun demek, Allah'tan şifâ dilemek.

• Vefatında cenazesinin kaldırılmasında bulunarak ilâhî af ve mağfirete erişmesi için dua etmek.

---

94 Bkz. Nisâ, 4/36.

95 Buhârî, *Edeb*, 28; Müslim, *Birr ve Sıla*, 140, 141.

• Borç isterse vermek ve bu suretle malî sıkıntısının hafiflemesine katkı yapmak.

• Darda kalırsa, yardımına koşarak hayata bağlanmak için ümit vermek.

• Bir nimete kavuşursa, tebrik ederek sevincine katılmak.

• Başına bir musibet gelirse, teselli etmek.

• Evinin rüzgârını (aydınlığını-manzarasını) kesecek bir yapı ile komşuyu rahatsız etmemek.

• Pişirdiklerini mümkün mertebe fark ettirmemek, fakat komşu görmüş veya kokusunu hissetmişse ikram etmek.[96]

Sevgili Peygamberimiz "komşuya iyilik yapmanın imanın bir gereği olduğunu", ancak "komşusuna iyilik ederek ve hiçbir şekilde sıkıntı vermeyerek iyi komşu olunabileceğini" ve "komşusu kendisinden güvende olmayanın cennete giremeyeceğini" söylüyor.[97]

Akrabayı, Ulemayı, Dostları ve Hastaları Ziyaret

Toplumda birlik-beraberliği, sosyal dayanışmayı artırmanın yollarından biri de akraba ve dostlarla karşılıklı ziyaretleşmektir.

Tabii ki ziyaret bir vuslattır; dosta, akrabaya, komşuya, âlim-fâzıl/bilgili ve erdemli şahsiyetlere ulaşmaktır.

Ulaşınca ne olur?

Ulaşınca gönlümüz ferahlar, yüzümüz güler, dua ederiz, dua

---

96 Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 168 vd.d.; el-Kândehlevî, *Hayâtü's-sahâbe-Hadislerle Müslümanlık*, III, 1085; Bu konuda detaylı bilgi için bk. *Kaynak Kitap*, (hzr. A. Saim Kılavuz-Akif Köten-Osman Çetin-Hüseyin Algül), s. 472-481; *İlmihal-İslâm ve Toplum,* (redaksiyon: H. Karaman ve dğr., telif: Yunus Apaydın-M. Akif Aydın-Ali Bardakoğlu-Mustafa Çağrıcı), II, 470-471; M. Yaşar Kandemir, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman*, 475-479.

97 Buhârî, *İman*, 31; Müslim, *İman*, 73, 75, 77; Tirmizî, *Birr*, 28.

alırız, karşılıklı olarak hayır temennilerinde bulunuruz. Bize hayır temennisinde bulunulur, bir ihtiyacımız varsa arz eder, cevap ararız, çare buluruz, öğüt alırız, ziyaret ettiğimiz şahsın bir derdi varsa yerinde tespitle problemine çare oluruz, buna gücümüz yetmezse çare yollarını gösteririz.

İşte ziyaretin gönülleri şenlendirip yüzleri güldürmesinin sebebi budur.

Yani Allah için sevdiğimiz bir dostumuzu, akrabamızı, komşumuzu, hocamızı, dine-millete hizmeti geçen mühim bir şahsiyeti ziyaret etmekle tabiatı itibariyle bir hayır yapmış, bir iyilik işlemiş oluruz.

Görülüyor ki, problemlerin halli için Peygamber Efendimizin attığı ilk adımlardan biri, toplumda dayanışma şuuru doğuracak ilkeleri gündeme taşımak ve yaşatarak davranış boyutu kazandırmak olmuştur.

Bunun üzerinde çok düşünmek ve ibret dersi almak gerekir.

Akraba ve komşularımızı ziyaretle güven telkin etmek, akraba ve komşuluk münasebetlerine, doğruluk, şefkat ve merhamet boyutlarında katkı vermek bir iyiliktir.

Bir âlimi ziyaret edip sohbetine erişmek, duasını almak insanı manen rahatlatır.

Bütün bunlar iyiliğin, hayrın, güzelliğin, insana dönük hizmetin yaygınlık kazanmasına vesile olur.

Evet… Olur!

Zira bunların her biri bir hayırdır, bir güzelliktir, ibadet sevabı kazandıran bir iyiliktir, Allah rızası odaklı ve insana hizmeti merkeze alan sâlih davranışlardır.

Medine'de İslâm toplumunun ahlâkî yapısının oluşturulmasında öne çıkan bu ilklerin doğru anlaşılmasına ve yaşatılarak öncelik verilmesine her zaman ihtiyaç vardır.

Fazilete, rahmete, şefkate, merhamete, adalete, hayra, iyiliğe, ilme, ihsana, îsâra istekli olan herkes bu ölümsüz ahlâk ilkelerini gönlünün en mutena yerinde muhafaza etmeli, canlı tutmalı ve yaşadığı çevrede en güzel örneklerini vermeye çalışmalıdır.

Kûfe'den bir kısım Müslümanlar, Abdullah b. Mesud Hazretleri'ni ziyaret için Medine'ye gelmişlerdi. Abdullah b. Mesud Hazretleri'nin onlara ilk sorduğu şey, birbirleriyle sohbet edip etmedikleri, dertleşip dertleşmedikleriydi. Kûfe'den gelen konuklar, bunu sürekli yaptıklarını söylediler. Bunun üzerine Abdullah b. Mesud (radıyallâhü anh), birbirlerini ziyaret edip etmediklerini sordu. Onlar, birbirlerini ziyaret ediyorlar, bir süre göremedikleri dostlarını şehrin öteki ucunda olsalar bile meşakkati göze alarak ziyareti gerçekleştiriyorlardı. Bu duyduklarından fevkalâde memnun olan Abdullah b. Mesud Hazretleri, "birbirleriyle sohbet edip dertleştikleri, birbirleriyle ziyaretleştikleri sürece huzur içinde yaşayacakları" müjdesini onlara verdi.

Abdullah b. Mesud (radıyallâhü anh), Hazreti Peygamber'in Kur'ân'ı kendilerinden öğrenmek üzere isim verdiği, adres gösterdiği önemli sahabîler arasında idi. Bu münasebetle Hazreti Abdullah'ın Kûfelilere verdiği müjde, esasında Resûl-i Ekrem aleyhisselâmın müjdesi sayılırdı. [98]

Peygamber Efendimiz, ensâr ve muhâcir evlerine zaman zaman giderek ziyaret eder, hal-hâtır sorar, ikramlarını kabul eder ve onlara dua ederdi.

Özellikle Hazreti Peygamber'den sonra ashâbın çeşitli şehirlere intikali dönemlerinde uzak yolları aşıp gitmekten yılmayan çok sayıda müslüman, yol meşakkatine katlanırlar ve onları ziyaret ederek Peygamber Efendimiz hakkında bilgi alır, hadis öğrenirlerdi.

---

98 el-Kândehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, III, 1038.

Fazilet sahibi âlimleri ziyaretin, dostluğu geliştirme, sevap kazanma, moral ve ümit verme yanında ilmin yayılmasına destek verme gibi bir güzelliği de içinde taşıdığı bir gerçektir. Bu anlamdaki seyahat ve ziyaretler, Kur'ân âyetlerinin tefsiri ve hadîslerin tespit ve naklinde önemli hizmetler yapmıştır. Üstelik bu kabil seyahat ve ziyaretler henüz sahâbe devrinde başlamış, sonraki nesiller de bu hayırlı geleneği sürdürmüşlerdir. Nitekim sahâbe ve tabiûn arasında, gerçekten, Allah'ın Kitabı'nı doğru anlayıp açıklamak ve Sevgili Peygamberimizin hadislerini aslına uygun olarak rivayet etmek, sonraki nesillere aktarmak hususunda titiz ve duyarlı davranan, aylar süren yolculuklara çıkarak güçlükleri, meşakkatleri göğüsleyen son derece fedakâr ve vefakâr çok sayıda zevat vardır.

Meselâ Ebu'd-Derda Hazretleri'nin (v. 32/652), "Allah'ın Kitabı'nda bir âyeti anlamakta zorlansa, uzak mesafelere yolculukları göze alarak onu bilen kişiye ulaşabileceğini" söylemesi, oldukça ilginçtir.[99]

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri de hadîs rivayeti, hadîs öğrenimi ve öğretimi için aylarca meşakkatli yolculuğu göze alabilenlerin başında gelmektedir. Nitekim bir defasında bir hadîsi tetkik ve tahkik için Medine'den Mısır'a gittiği ve döndüğü bilinmektedir. Mısır'a gidişinin yegâne gayesinin bir hadîsi tahkik (araştırıp incelemek) suretiyle doğru bir biçimde rivayet etmek olması çok önemlidir. Nitekim o, "Kim dünyada bir müminin kusurunu örterse Allah da kıyamet günü onun kusurlarını örter." anlamındaki hadîs-i şerîfi kendisinden başka bilen bir zatın (Ukbe b. Âmir'in (v. 58/677)) Mısır'da olduğunu duyunca Medine'den Mısır'a gitmiş, bu hadîsi o zattan tahkik edip geri dönmüştür.[100]

---

99 Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları/Ulûmü'l-Hadîs,* (çev. Mehmet Yaşar Kandemir) s. 42.

100 Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hadis rivayetindeki yeri ile ilgili olarak bkz. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* I, (Mukaddime), s. 47; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 234-235; İbnü'l-Esîr, Ü*sdü'l-Ğâbe,* II, 94-96; *Mecelletü'l-Ezher,* c.

Ashâbtan Câbir b. Abdullah (v. 74-78/693-697) Hazretleri çok hadis rivayet edenler (el-muksirûn) zümresi arasında tanınmış bir zat olduğu halde, yani hadîs rivayetinde en üst derecelerde yer aldığı hâlde, akranlarının, hatta ilmen kendisinden geride olanların yanına gidip onları ziyaretle hadîs müzakere etmiş, bu seyahatler bazen aylarca sürmüş, hem öğrenmiş hem de öğretmiştir.[101]

Böylece, Asr-ı Saâdet müslümanları, bu tür ilmî seyahatlerle ibadet sevabına ulaşıyorlar, hadis öğreniyorlar, öğrendiklerini öğreterek ilmî hayatın gelişmesine katkı sağlıyorlar, ilim adamları arasında iyi münasebetlerin gelişmesine hizmet ediyorlar ve sosyo-kültürel hayatın olumlu doğrultuda gelişmesine önemli katkı sağlıyorlardı.

eş-Şa'bî (v. 105/723), Said b. el-Müseyyeb (v. 112/730), Makhul (v. 112/730) gibi tâbiûn âlimleri de ilmî seyahat ve ziyaret geleneğini aynı heyecanla sürdürmüşlerdir. Bunlar, ilim için, Kur'ân ve hadîsin doğru öğrenilip öğretilmesi için meşakkatli yolculuklara çıksalar dahi emeklerinin boşa gitmeyeceğini düşünüyorlardı. "Bir hadîs için günlerce seyahat ederdim." sözü, Said b. el-Müseyyeb'e aittir. [102]

Kur'ân'ı ve Sünnet'i esas alan, onu doğru anlayıp, uygun davranışa dönüştüren, İslâm'ın, özellikle sosyo-kültürel ve kişilik değerlerini yaşadıkları zamana göre uygun örneklerle şahıslarında temsil edebilen abidevî şahsiyetlerin, sevgi, saygı için olduğu kadar ilim adına da birbirlerini ziyaret etme geleneğinin, günümüzde de aynı heyecanla yaşatıldığını söylemek zordur. Yer yer bazı pırıltılar yolumuzu aydınlatıyor olsa da bunun çok yeterli olduğu söylenemez. Hâlbuki her devrin hâzık ve müşfik manevî

26/1, s. 38-43; et-Tabâtabâî, *Ricâlü's-Seyyid Bahru'l-Ulûm*, II, 318-323; İsmail Lütfi Çakan, *Eyyûb Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis*; Ebû Zehv, *el-Hadis ve'l-Muhaddisûn*, s. 110; Nevzat Âşık, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti*, s. 106.

101 Bu konuda farklı örnekler için bkz. Nevzat Âşık, *a.g.e.*, s.107-108.

102 Bkz. Nevzat Âşık, *a.g.e.*, s. 113.

hekimleri mesabesinde olan hizmet canlısı büyük âlimlerin ziyaret edilerek sohbetlerinden yararlanılması her zaman olduğu gibi günümüzde de önem taşımaktadır.

İslâm'da âlimlerin, faziletli insanların, anne-babaların, dede ve ninelerin, akraba ve komşuların, arkadaş ve dostların ziyareti yanında hasta ziyaretine de dikkat çekilmiştir. Bir hadîs-i kudsîde belirtildiğine göre "bir hastayı ziyaret eden kişi Yüce Allah'ı ziyaret etmiş gibi olacağı için O'nu yanında hissedecek" tir.[103]

Peygamber Efendimiz, Müslümanların birbiri üzerindeki hakları arasında hasta ziyaretini de önemle vurgulamıştır. Sevgili Peygamberimiz bizzat kendisi veya ashâbtan bazılarıyla birlikte hasta ziyaretine giderdi.

Resûl-i Ekrem Efendimizin bildirdiğine göre bir Müslüman, bir hastayı sabahleyin ziyaret etmişse melekler onun ilâhî af ve mağfirete erişmesi için akşama kadar dua ederler. Şayet bu ziyareti akşam yapmışsa bu sefer de melekler aynı şekilde sabaha kadar dua ederler.

Ashâb-ı kiramın Peygamber Efendimizden aktardığına göre hasta ziyareti kısa tutulmalı, hastanın yanında ona ümit verecek hayırlı sözler söylenmeli, geçmiş olsun dileğiyle Allah'tan şifa istenmeli, hastalıkla çekilen sıkıntıların günahlara kefaret olması dileği ifade edilmelidir. Böyle yapıldığı takdirde orada konuşulan güzel dilek ve dualara melekler de "âmin" diyerek iştirak ederler.[104]

Efendimiz Hazretleri'nin hasta ziyaretindeki şifa dileklerinden bazı örnekler şöyledir:

"Geçmiş olsun! Hastalığın, günahlarına kefaret olur inşallah."

---

103 Bkz. Müslim, *Birr ve Sıla*, 39.

104 Bu hususlara ışık tutan hadîsler için bk. Buhârî, *Menâkıb*, 25, *Tevhîd*, 31; Müslim, *Birr*, 43, *Cenâiz*, 6; Ebû Davud, *Cenâiz*, 1, 3; Tirmizî, *Cenâiz*, 2, 7; İbn Mâce, *Cenâiz*, 2, 4; Tirmizî, *İsti'zân*, 31, Tıb, 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* I, 121, 138, V, 260, VI, 306.

"Bütün insanların Rabbi olan Allahım! (Şu hastanın) ıstırabını giderip şifâ ver. Şifâyı veren ancak sensin. Senin verdiğin şifâdan başka şifâ yoktur. (Şu hastaya) hiçbir hastalık izi kalmayacak şekilde şifâ ihsan et!"

"Rabbim! Şu hastayı iyileştir!"

"(Ey hastalığa tutulmuş şifâ bekleyen kişi)! Büyük Arş'ın sahibi Yüce Allah'tan seni iyi etmesini, sana şifâ vermesini dilerim."[105]

Ayrıca hasta olan kişinin bizzat kendisinin hastalıktan şifâ bulması için dua etmesi de iyi görülmüştür.

Geceleyin Namaz Kılmak

Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimizden beş vakit namaza ilâveten gecenin bir kısmında uyanarak nâfile kılmasını istiyor, böyle yaptığı takdirde yüce katında övgüye değer bir makama (Makâm-ı Mahmûd'a) erişebileceği müjdesini veriyor.[106]

Keza Yüce Allah Kur'ân'da Sevgili Peygamberimizin sabah akşam kendisini yâdetmesini, gecenin bir kısmında namaz kılıp secde etmesini, gecenin uzun bir bölümünde de tesbih etmesini istiyor.[107]

Yine Kurân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimizden "gecenin bir kısmında kalkıp namaz kılmasını ve Kur'ân'ı tane tane okumasını" istiyor.[108]

---

[105] Hasta ziyaretinde Hazreti Peygamber'in dua örnekleri için bk. Buhârî, *Merdâ*, 13, 20, *Tıb*, 38, 40; Müslim, *Selâm*, 46-49, *Vasâyâ*, 8, *Selâm*, 40, *Cenâiz*, 1-2; Ebû Davûd, *Tıb*, 18,19, *Cenâiz*, 11, 15, 16; Tirmizî, *Cenâiz*, 4, 7, *Daavât*, 111; İbn Mâce, *Cenâiz*, 3, 64, Tıb, 36, 39; Nesâî, *Cenâiz*, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 168, 171, 239, 243, 352, II, 446, III, 28, 58, 75, VI, 160, 332; Hasta ziyareti ile ilgili hadisleri ve muhtasar şerhlerini bir arada göebilmek için bk. M. Yaşar Kandemir, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman*, s. 486-491.

[106] Bkz. İsrâ, 17/79.

[107] Bkz. İnsan, 76/25-26.

[108] Bkz. Müzzemmil, 73/1-4.

Niçin gece?

Bu soruya cevabı Yüce Allah veriyor.

"Şüphesiz gece kalkışı, kalp ve uzuvlar arasında tam bir uyuma ve sağlam bir kıraata daha elverişlidir."[109]

Bu âyetin devamında gündüz vaktinde insan için yoğun ve yorucu meşguliyetlerin olduğu açıklaması yer alıyor.[110] Bundan anlaşılıyor ki gündüzün yorucu ve yıpratıcı meşguliyetlerinin meydana getirdiği zihin dağınıklığına karşı, gecenin dinginliği içinde zihnin dinlenmesi, kalbin tefekkür ortamını yakalayabilmesi söz konusudur.

Dolayısıyla geceleyin secde ederek, kıyama durarak ibadet eden, âhiretten çekinen ve Rabbi'nin rahmetini dileyen kimseler, böyle olmayanlardan Allah katında daha üstündürler, tıpkı bilenle bilmeyenin bir olamayacağı gibi…[111]

Kur'ân'da yer alan ilâhî mesaja göre Allah'ın huzuruna duranlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar. Bıkıp uzanmaksızın Allah'ı gece gündüz tesbih ederler.[112]

Kur'ân'ı tetkik ettiğimiz zaman Cenâb-ı Hakk'ın, "her şeyi karanlığıyla örttüğü zaman, geceye yemin ettiğini" görüyoruz.[113]

Unutmayalım ki, Kur'ân'da Cenâb-ı Allah, önemli bazı şeylere and veriyor, "… andolsun" diyor ki, onlardan biri de gecedir.

Demek ki, geceleyin ibadet etmek çok önemlidir.

Yine sürekli hatırlamamız gereken bir husus daha var ki, Kur'ân, Leyle-i Mübareke'de (mübarek bir gecede) indi,[114] Kadir Gecesi'nde indi.[115]

---

109 Müzzemmil, 73/6.
110 Bkz. Müzzemmil, 73/7.
111 Bkz. Zümer, 39/9.
112 Bkz. Enbiyâ, 21/21.
113 Bkz. Fecr, 89/1-5; Şems, 91/4.
114 Bkz. Duhan, 44/1-3.
115 Bkz. el-Kadr, 97/1-5.

Sevgili Peygamberimiz ömrü boyunca geceleyin teheccüd kılmış, hazarda ve seferde mümkün mertebe terk etmemiştir. O, gece namazını bazen gecenin üçte biri geçince, bazen gece yarısında,[116] bazen de üçte ikisi geçtikten sonra kılmış ve devamında vitir namazını eda etmiştir. Teheccüdü sekiz rekât olarak kılan Sevgili Peygamberimiz buna vitri de ekleyerek 11 rekâta tamamlamıştır. Genellikle gecenin üçte birinde ve gece yarısında teheccüdü ve vitri kılmışsa tekrar istirahat ederek sabah namazı için tekrar uyanmış, gecenin üçte ikisi geçtikten sonra ise teheccüd ve vitri kıldıktan sonra çoğu kez sabah namazı vaktine uyanık girmiştir.

Peygamber Efendimiz farz namazlardan sonra en üstün namazın gece namazı/teheccüd olduğunu söylemiş, bir koyun sağacak kadar kısa süreli olsa bile gece namazı kılınmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

İslâm âlimleri gece namazının iki ilâ sekiz rekât arasında kılınabileceğini belirtirler.[117]

Bölümün Özeti:

Özetlemek gerekirse;

Selâm veren bize Allah'ın selâmını, selâmetliğini, rahmet ve bereketini dilemektedir. Din kardeşimizin selâmla bizim için dilediği rahmet-i ilahîyi hepimiz gönülden isteriz.

Selâmla birlikte ilâhî güvenliğin şemsiyesi altına girmeye hepimiz rûh u canımızla koşarız.

Selâm alıp vermenin sağlayacağı gönül ferahlığına hiç birimiz uzak duramayız.

---

116 Bkz. Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirîn*, 26.

117 Bkz. *İlmihal, İman ve İbadetler,* (redaksiyon: Hayreddin Karaman v.dgr., Diyanet Vakfı Yayınları), I, 315.

Selâmla gelen ilâhî rahmet ve berekete müstağni ve ilgisiz kalamayız.

Sâlih bir kardeşimizin sevimli, mütevazı, sempatik yüzüyle ve sözüyle selâmlayarak bizi sevindirmesi hiç kuşkusuz Yüce Allah'ın razı olacağı bir davranış olduğu kadar, kullar yanında da makbul ve güzel bir harekettir.

Malî imkânlarımız yerindeyse bir muhtacın ihtiyacını karşılamak da bir güzellik, bir hayır, bir iyilik sayılır. Allah'ın rızasına, Peygamber Efendimizin Sünnetine uygun bir hayat yaşayarak iman, ibadet ve ahlâkını koruyanlar, sabredenler, buna karşılık cennetin yüksek makamlarına erişecekleri gibi orada saygı ve selâmla karşılanacaklardır.[118]

Bir yetimi giydirmek, bir miskini doyurmak, bir garibe bir yudum su vermek de rahmettir.

Akrabalarımızı, ilim sahibi faziletli kimseleri, komşularımızı, dostlarımızı, hasta olan din kardeşlerimizi ziyaret, bunların hepsi bir güzelliktir, bir hayırdır, bir iyiliktir.

Gecenin sessizliğinde tatlı uykumuzu bölerek namaz kılmak, zikir, dua ve tövbe etmek ise tüm iyilik, hayır ve güzellik duygularımızın emir-komuta merkezi olan kalbimizi mayalar, onu selîm kılar, bizi kalb-i selîme eriştirir, kötü duygulardan arındırır. Öneminin farkında olarak selâm verip almak, selâm şuuruyla yaşamak, gece namazı ile birlikte bizim gönlümüzü tertemiz kılar, nefs-i emmârenin ve şeytanın tuzaklarına düşmekten bizi engeller, bizi sürekli hayır yollarında yürütür.

Bütün bunlar, kabirde ve mahşerde karşımıza çıkıp elimizden tutacak sâlih ameller, güzel ve yararlı işlerdir.

Görülüyor ki Sevgili Peygamberimiz Medine'ye hicretten sonra İslâm toplumunu böylesine ibadet, taat, hayır ve iyilik

---

118 Bkz. Furkan, 25/75.

duygularıyla beslemiş, başlangıçtan itibaren müslümanları îsâra, ihsâna, karşılıksız iyiliğe, selâmlaşmaya, muhtaçları doyurmaya, akrabaya iyiliğe özendirmiştir.

Gelin, şimdi, Eşrefoğlu Abdullah ve İsmail Hakkı Bursevî'nin Peygamber Efendimize muhabbetlerini dile getirdikleri mısraları okuyalım:

Muhammed Mustafa'dandır Süregeldim Bu Sevdâyı

(Eşrefoğlu Abdullah'ın Duygulu Söyleyişiyle)

Bana derdin gerek derdin, niderim mâl ü ni'mâyı
Bana aşkın gerek aşkın, gerekmez özge gavgayı
Yeter bu başta bu sevda, gerekmez bir dahi gavga
Muhammed Mustafâ'dandır, süre geldim bu sevdayı

(*Eşrefoğlu Rûmî Divanı*, s. 74)

Gülistân-ı Şühûdun Bir Gülüsün Yâ Resûlallâh

(İsmail Hakkı Bursevî'nin Duygulu Söyleyişiyle)

Gülistân-ı şühûdun bir gülüsün yâ Resûlallâh
Hemîşe bâğ-ı aşkın bülbülüsün yâ Resûlallâh
Ezelden tâ ebed gelmez vücudun gibi bir mevcud
Bu ömr-i câvidânın hâsılısın yâ Resûlallâh

(*İsmail Hakkı Bursevî Dîvânı*, s. 401)

ASR-I SAÂDET AHLÂKININ OLUŞUMUNDA CAMİ'NİN YERİ VE ÖNEMİ

Mescid-i Kuba ve Mescid-i Nebî'nin Hicretten Sonra Huzurlu Bir Toplum Oluşumuna Katkısı

Kur'ân'da belirtildiğine göre "Camileri (Allah'ın mescidlerini) âhiret gününe iman eden, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kişiler îmâr ederler."[119] "En zalim kişiler de camilerde Allah'ın adının anılmasına engel olan ve camileri yıkmaya çalışan kimseler" dir.[120]

Diğer yandan Sevgili Peygamberimiz "Allah rızası için şu dünyada bir cami bina eden kişiye Yüce Allah'ın cennette bunun bir benzeri bir ev bina edeceği" müjdesini veriyor. [121]

Camilerin binasının yapılması, gerektiği zaman tamiratı, tenvirâtı-aydınlatılması, mefrûşâtı-döşemesi, temizliği, çevre düzenlemesi maddî îmârı oluşturur. İbadet, Kur'ân kırâatı, zikir, dua, tövbe, ilim tedrisi, va'z ü nasîhat, tâat ve faziletlerin îfası ve camilerde buna aykırı durumlardan uzak durulması ise manevî îmâr sayılır.

Camilerin Kur'ân ve sünnet-i nebevî'de belirtilen fonksiyon-

---

119 Bkz. Tevbe, 9/18.

120 Bkz. Bakara, 2/214.

121 Bkz. Müslim, *Kitâbü's-Salât*, 65.

larının ortaya çıkması, bu iki tür îmârın yerli yerinde yapılması ile gerçekleşir.

İslâm düşüncesinin özünü, İslâm tefekkürünün temelini, İslâm medeniyetinin ruhunu birlik, beraberlik, kardeşlik ve dayanışma teşkil eder. Müslümanlar, her zaman, her yerde birbirini desteklemek ve birbiriyle ilgilenmek durumundadırlar.

İslâm tarihine bu gözle bakınca Peygamber Efendimiz'in müslümanlar arasındaki irtibatı güçlendirecek girişimlere önem verdiğini görüyoruz. Bu bağlamda Hazreti Peygamber'in, hicretin birinci yılı içinde önce Kuba'da sonra Medine'de yaptığı cami (Mescid-i Kuba - Mescid-i Nebî), İslâm toplumunun Medine ve civarında muhtaç olduğu birlik ve dayanışmayı pekiştiren bir kurumlaşma olarak ilk sıralarda yerini almıştır.

Peygamber Efendimiz, yorucu, meşakkatli ve tehlikeli hicret yolculuğunun peşinden istirahat etmesinin beklendiği birkaç günlük Kuba misafirliği günlerinde "Kuba Mescidi"ni bina etmeyi tercih etmiştir. Peygamber Efendimiz, gerek mescid-i Kuba, gerekse Mescid-i Nebî'nin inşasında ashâbın, "İstirahat buyurunuz yâ Resûlallah!" istirhamlarına rağmen bizzat çalışmıştır. Gerçekten de Sevgili Peygamberimiz cami inşaatında öyle hızlı çalışıyordu ki, göğsü ve omuzları kerpiç taşımaktan toz-toprak içinde kalıyordu. Bunu gören ashâb-ı kirâm, "O, çalışırken bize durmak yaraşmaz!" diyerek adeta yarışıyorlardı.

Bu münasebetle Peygamber Efendimiz'in büyük bir coşku ile katıldığı cami oluşumuna en başta muhâcirûn ve ensârın ileri gelenleri olmak üzere samimi müslümanların tamamı kalbî heyecanlarıyla emek ve destek veriyor, katkı sağlıyorlar, Efendimiz Hazretleri de onlara dua ediyordu.[122]

---

122 Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 8/20; İbn Hişam, *es-Sîre,* II, 142; İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 240; Mevcut rivayette dua metni meâlen şöyledir: "*Hakiki ecir âhiret ecridir, bütün gayretleriyle çalışan şu Ensâr ve Muhâcirleri mağfiretine eriştir Allahım!*"

Kuba Camii, çok mübarek bir cami olup İslâm tarihinin yükselme devri öncesinde ve bütün anlamıyla bir dönüm noktasında kurulduğu için pek değerli hatıraları sinesinde barındırmaktadır. Bu caminin yapılış zamanı, insanlık tarihinde benzeri görülmeyen bir ictimaî ve siyasî olayın gerçekleşmesinin-İslâm'ın kurumlarıyla ortaya çıkışının başlangıcı oldu. Bu cami, İslâm dünyasının beş vakit namaza açık olma anlamında ilk secdegâhı olmak şerefini kazanıyordu.

Mescid-i Nebî yapıldıktan sonra Cuma namazında Kuba ahalisi de oraya geldiği için öğle vakti Mescid-i Kuba kapalı kalıyordu. Buna karşılık Peygamber Efendimiz, onun bir gün önceki garipliğini gidermek için her cumartesi öğleden sonra gidip Mescid-i Kuba'yı ziyaret eder ve Kubalılarla görüşürdü.[123] Hazreti Ömer'in yaptıklarından öğrendiğimize göre ashâb-ı kiram da genel olarak bu geleneği sürdürmüşlerdi.[124]

Peygamber Efendimiz, bir şekilde camiye hizmet edenlere hep teşekkür ve dua etmiştir. Mescid-i Nebî'nin temizliğine bakan Ümmü Mihcen vefat ettiğinde kabrine giderek istiğfarda bulumuş, geceleyin kandille aydınlanmasını sağlayan Temîmü'd-Dârî Hazretlerine "Sen bizim mescidimizi aydınlattın, Allah da seni nurlandırsın." diye dua etmiş, üç basamaklı ilk minberi yapan ve buna vesile olanlara da teşekkür ve dua etmiştir. Efendimiz Hazretleri'nin buyurduğuna göre Mescid-i Nebî alanında "evi ile minberi arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçe"dir.[125]

Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah, ilk yapılan Mescid-i Kubâ ve Mescid-i Nebî'den "temeli takva üzere atılan mescid" olarak bahsediyor, "namaz kılmaya uygun bir mescid olduğu"nu,

---

123 Bkz. Buhârî, *Kitâbü Fadli's-Salâti Fî Mescid-i Mekke ve'l-Medîne*, 3, 4.

124 Bkz. Buhârî, *Kitâbü Fadli's-Salâti Fî Mescid-i Mekke ve'l-Medîne*, 2.

125 Buhârî, *Kitâbü Fadli's-Salâti Fî Mescid-i Mekke ve'l-Medîne*, 5.

"orada gerçekten arınmak isteyen adamların bulunduğu"nu söylüyor.[126]

İnananları beş vakitte kendi bünyesinde toplayan cami, ibadetlerin yerine getirildiği bir mekân olmanın ötesinde o günkü şartlarda siyasî, içtimaî, ilmî, kültürel ve iktisadî meselelerin konuşulduğu bir meclis olup, sosyal bütünleşmenin sağlanmasında çok önemli bir fonksiyona sahipti.

Orası bir ibadet merkeziydi; orada Kur'ân okunuyordu, dua ediliyordu, istiğfar ediliyordu, ibadet ediliyordu, zikrediliyordu.

Orası bir tebliğ merkeziydi, orada nasihat veriliyordu, böylece insanlar zararlı eğilim ve kötü alışkanlıklarından kurtarılıyor, iyiliklere, güzelliklere yöneltiliyordu.

Orası bir yardımlaşma merkeziydi, her meslekten ve her kesimden insan o mekânda omuz omuza duruyordu; yardım edecek ekonomik güce sahip olan da yardıma muhtaç olan da orada bir araya geliyor ve birbirlerinin yaralarını sarıyordu.

Orası adeta bir okul gibiydi, orada ilim öğretiliyordu, böylece ibadet için camiye gelen cehâletten de uzaklaşıyor, bilgi ve tefekkürle tanışıyordu.

Nitekim her iki caminin yapımı da gerek muhâcirler, gerekse ensâr arasında büyük heyecan uyandırmıştı.

Çünkü Hazreti Peygamber başta olmak üzere, Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Hazreti Ali, Hazreti Talha, Hazreti Zübeyr, Hazreti Sa'd b. Ebî Vakkas ve Hazreti Abdurrahman b. Avf gibi İslâm'ın yayılmasında emeği geçenler, camilerin yapılışı esnasında bir işçi gibi çalışmışlardı.

Bu seçkin şahsiyetler, cami-cemâat şuuruyla müslümanlarda

---

126 Bkz. Tevbe, 9/ 108. Bu âyette işaret edilen cami hakkında Mescid-i Kubâ diyenler olduğu gibi burada kastedilen asıl mescidin Mescid-i Nebî olduğunu ileri sürenler de vardır. Bu sebeple biz yukarıdaki metne her ikisini birden koymayı tercih ettik.

sosyal bütünleşme hedefine şevkle, samimiyetle yönelişin heyecanını derinden hissediyorlar, hissettiklerini de aynı samimiyetle yansıtıyorlardı.

"Hâl sârîdir." fehvasınca bu heyecan, merkezden muhite dalga dalga yayılıyordu.

Resûlullâh Efendimiz'in ahlâkında selâmlaşmak, hâlleşmek, dertleşmek, birbirinden haberdar olmak, birlik ve tesanüt üzere olmak esastı.

Komşular, akrabalar, dostlar, muhtaçlar kademe kademe bu değerler üzerine kurulu toplumsal hareketlilikten nasiplerini alıyorlar, gerekli ilgiyi görüyorlardı.

Cami merkezli bir anlayışla cemâatleşmek ise bu birlikteliğin sigortası sayılırdı; bu anlamda cami, dayanışma ve huzurun kaynağı idi. Dolayısıyla camide cemaatle kılınan namazın yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletli olacağı müjdesinin Efendimiz Hazretleri tarafından verilmesinde önemli hikmetler vardı.[127]

Asr-ı Saâdet'te cami, hanımların da ibadet saatlerinde çokça iştirak ettiği bir mekândı. En başta sabah namazı olmak üzere İslâm hanımları beş vakit namaza katılarak arka saflarda namazlarını cemâatla kılarlardı.

Asr- ı Saâdet'te abdestini alarak ibadet için camiye yönelen kişi, sağ adımını atınca bir sevap kazanacağının, sol adımını atınca bir günahının silineceğinin farkındaydı.

Ezanı, müezzini takiple söylenilenleri içinden tekrarlayarak dinler ve sonunda kendisini ibadete çağıran Rabbinden, Peygamber Efendimize "Vesîle ve Fazîle"nin verilmesini, "Makâm-ı Mahmûd'un (şefâat-ı uzmâ denilen en yüksek ve övülen makam)" ihsan edilmesini dilerdi.

---

[127] Bkz. Buhârî, *Kitâbü'l-Ezân*, 30.

Camiye kapıdan girerken,

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ. اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ "Allahım! Günahlarımı bağışla, bana rahmet kapılarını aç, Sen'den fazlını, lütuf ve ihsanını istiyorum." diye dua ederdi.

Artık o, camiye girdiğinde dünya ve içindekileri dışarıda bırakmış, kendisini bütün kalbiyle ibadete vermişti. Cemâatle saf saf olmuş, birliğin gücünü hissedip dirliğe kavuşmuş, birlikte olmanın sırrına ermişti.

Asr-ı Saâdet insanı, câhiliye kavgalarını geride bırakmış, dua ve tövbe ile cami potasında derununu fitne-fücûrdan arındırmıştı.

O, câmide iken, îfa ettiği samimi kulluğa imrenen meleklerin istiğfarına mazhar olmuştu.

Câmiden dışarıya çıkınca o, her an ilâhî huzurdaymış, her an ibadet üzereymiş gibiydi, her an herkesle omuz omuzaydı, birlik hâlindeydi. Hiç kimseyle boğaz boğaza değildi; şiddet, intikam, kavga ve husûmet, artık ona yabancı kavramlardı.

Asr-ı Saâdet'te câmi, müslümanları ve müslümanlığı geleceğe taşıyacak insan unsurunu işte böyle şekillendiriyordu.

Her ne kadar İslâm medeniyeti mekân ve zaman bağımlı değil, değer merkezliyse de İslâm şehirlerinin merkezinde her zaman Medine'deki Mescid-i Nebî gibi "Câmi-i Kêbîr'ler: Ulu Câmiler" inşa edilmiştir. Çünkü şiar-sembol olarak İslâm şehirlerinde caminin farklı bir yeri vardır.

Dolayısıyla İslâm şehirlerine manevî kimlik kazandıran câmiler, müslümanların atan kalbi olmuştur. İnsanlar orada inançlarını tazelemişler, ibadetlerini yerine getirmişler, nefis muhasebesiyle tövbe-istiğfar ederek kusurlarından arınmışlardır. Ayrıca cami şemsiyesi altında cemâatleşerek birlik olmanın şuuruna ermişler, İslâm'ın inanç, ibadet, ahlâk ve toplum değerlerini gelecek nesillere taşıma sorumluluğunun bilincine ulaşmışlardır. Yaşlılar,

ibadet için camiye gidebilme-yürüyebilme sağlığına sahip olmayı en büyük nasip ve ilahî ihsan olarak görmüşler, gençler inanç, ibadet, ahlâk ve toplum değerlerinin özünü orada öğrenmişler, çocuklar da kendileri için çok renkli ve zevkli olan ibadet dünyasına ilk adımı, ellerinden tutan büyükleriyle orada atmışlardır.

Gelin, şimdi, "Ezân-ı Muhammedî" adlı şiirinde Yahya Kemal'i dinleyelim:

Ezân-ı Muhammedî

(Yahya Kemal'in Duygulu söyleyişiyle)

Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî
Kâfi değil sadâna cihân-ı Muhammedî

Sultan Selîm-i Evveli râm etmeyip ecel
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî

Gök nura garkolur nice yüz bin minareden
Şehbal açınca rûh-i revân-ı Muhammedî

Ervah cümleten görür Alâhu Ekber'i
Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî

Üsküp'de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel
Bir tuhfe-i bedî'u beyân-ı Muhammedi

(Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, II, 404 - 405)

ASR-I SAÂDET AHLÂKINDA İLMİN YERİ VE ÖNEMİ: CAMİ VE OKUL BULUŞMASI

Suffe Okulunun Hicretten Sonra Huzurlu Bir Toplum Oluşumuna Katkısı

Hiç kuşkusuz İslâm'ı doğru anlamak için ilim, imanın kuvvetlenmesi için samimi bağlılık ve sadakat, İslâm'ın güzelliklerinin paylaşılması ve toplumda hissedilmesi için de fedakârâne ve sâlihâne hizmet ve hizmet sürecindeki zorlukları da sabırla aşmak gerekir. Böyle olursa İslâm düşüncesi, iman, ilim ve hizmetle toplumda karşılık görür ve sosyal hayatta güzel ahlâka dönüşür.

Bu bağlamda Resûl-i Ekrem Efendimiz'in hicretten sonra Medine'de, bir yandan birlik-beraberliğin/cemâatın merkezi olarak camiyi inşa ederken, bir yandan da Suffe Okulu ile ilmî faaliyetleri başlattığını görüyoruz. Bu faaliyetin gaye ve hikmetleri pek çoksa da bunlardan birinin de ilim zevkiyle birliğe ulaşmış, dirliğe kavuşmuş, ibadetin hazzına ermiş bir cemâat oluşturarak, caminin manevî imarını gerçekleştirmek olduğu söylenebilir.

Bu münasebetle bu kısımda caminin devamı mahiyetinde olan okul (Suffa) konusuna, dolayısıyla Hazreti Peygamber devrinde Asr-ı Saâdette cami ile okulun buluşmasına değinmek istiyoruz.

Bu noktada hemen okul faaliyetinin tarihî oluşumuna geçmeden önce Hazreti Peygamber'in hikmetli bir işaretini sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Şimdi şu ibretli olayı dikkatle okuyalım:

Bir gün, dostları Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer'le birlikte Hazreti Ebû Eyyûb'un evine misafir olan Efendimiz Hazretleri'ne koyun etinden pişirilmiş yemek ikram edildi.

Peygamber Efendimiz ikram edilen yemekten biraz aldı, bir yufka ekmeğe koydu, dürüm yaparak Ebû Eyyûb'a hitaben, "Bunu kızım Fâtıma'ya yetiştir, zira günlerden beri o, böylesini tatmadı." buyurdu.

Hazreti Ebû Eyyûb, derhal onu Hazreti Fâtıma'ya teslim edip geldi.

Hazreti Peygamber'in, ikram edilen kebaptan kendisi yemeden önce bir dürüm yaparak kızı Fâtıma'ya gönderişini hatırda tutalım ve içinde Hazreti Fâtıma'nın yer aldığı hepimize ışık tutacak başka bir hadiseyi nakledelim. Konuyu bize Hazreti Ali aktarıyor:

Hazreti Ali kuyudan su çekip eve taşımada güçlük çekiyordu. Hazreti Fâtıma da el değirmenini çevirirken zorlanıyordu.

Hazreti Ali, şehre bazı esirlerin getirildiğini öğrenince Hazreti Fâtıma'ya, "Babasına giderek ev işlerinde kendilerine yardımcı olabilecek bir hizmetçi istemesini" hatırlattı.

Bunun üzerine Hazreti Fâtıma, Babasına gitti ve Hazreti Ali'nin isteğini aktardı.

Ancak Peygamber Efendimiz onun bu arzusunu yerine getiremedi.

Efendimiz Hazretleri'nin, damadının ve kızının bu isteğine olumlu cevap verememesi haberi Hazreti Âişe'ye de intikal etmişti. Belki de Hazreti Ali ile Hazreti Fâtıma biraz üzülmüşlerdi.

Hazreti Ali'nin nakline göre bu süreçte Nebiyy-i Muhterem (sallallâhü aleyhi ve sellem), Hazreti Ali ile Hazreti Fâtıma'nın evine gitti.

Muhtemelen akşamdı. Karı koca yatıyorlardı. Sevgili Peygamberimiz yatağın bir kenarına ilişti. Karı koca hemen kalkmaya davrandılarsa da Efendimiz Hazretleri, yataktan kalkmaları gerekmediğine işaret etti ve uyumak için yatağa girdiklerinde 33 defa Allâhu Ekber, 33 defa Sübhânallah, 33 defa da elhamdülillâh demenin kendisinden talep ettikleri şeyden daha hayırlı olacağını onlara hatırlattıktan sonra Suffa ashâbını açlıktan kıvranır bir halde bırakarak damadına ve kızına bir hizmetçi tahsis edemeyeceğini söyledi. Çünkü Suffe ashâbının ihtiyaçlarını ve giderlerini yeterince karşılayabilir durumda değildi. Ayrıca Bedir şehitlerinin aile bireyleri ve şehit yetimleriyle de ilgilenmesi gerekecekti. Şu anda ganimet olarak Medine'ye intikal eden gelirleri, Suffe ashâbının ve şehit yetimlerinin ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla harcayacaktı.[128]

Sevgili Peygamberimizin "onun boğazından geçmeden kebaptan yemek istemediği ve yüreğinden bir parça saydığı kızı Fâtıma" ya verdiği cevap işte böyleydi.

Aziz Peygamberimizin gözünün nuru-gönlünün sürûru ve yüreğinin bir parçası bildiği sevgili kızına Suffe Okulu öğrencilerinin iaşe-ibâtelerini, erzak ve istirahatlarını yeterince sağlamadan bir hizmetçi tahsis edemeyeceğini söylemesi ne kadar derin anlamlar taşımaktadır!

Efendimiz Hazretleri'nin bu davranışı, ince hakikatleri sinesinde saklamaktadır. Ümmet-i Muhammed bunun üzerinde derinden düşünmek durumundadır. Eğer müslümanlar bu değerlendirme ve yorumla verilmek istenen nebevî mesajı yeterince anlayabilselerdi dünyada ilimde, eğitim-öğretim hizmetlerinde ve bu alandaki kurumlaşmada hiçbir zaman ikinci sıraya düşmezlerdi.

---

[128] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* III, 87; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* VII, 47. Suffe konusunda ayrıntılı ilmî bir tetkik için bk. Akif Köten, "*Asr-ı Saâdet'te Suffe ashâbı*", *Bütün yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, (Editör: Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006), III, 259-287.

Üstelik Yüce Allah:

• Kendi adıyla okumamızı istiyordu.[129]

• Bilenlerin bilmeyenlerden üstün olduğunu söylüyordu.[130]

• Kendisinden gereği gibi sakınıp, Yüce Zâtı'na sevgi ve saygı ile bağlı kalacakların ancak âlimler olabileceğini bildiriyordu.[131]

• Câhillerden çekinmemiz, yüz çevirmemiz, câhillikten uzaklaşıp bilgi dünyasına açılmamız gerektiğini vurguluyordu.[132]

• İlmimizi-bilgimizi artırmamız için Kendisine dua etmemizi istiyordu.[133]

Bütün bu Kur'ânî gerçekler meydanda iken müslümanların ilimde, öğretimde, eğitimde geri kalması doğru olur mu?

İşte Peygamber Efendimiz, hicretten hemen sonra Medine'de yaptırmış olduğu caminin bitişiğine eklediği Suffe'de kendilerini ilme adamış yoksul gençler, geceleri barınıyorlar, gündüzleri de Mescid-i Nebî'yi sınıf olarak değerlendirmek suretiyle Peygamber Efendimiz'den ve onun görevlendirdiği ashâbın âlimlerinden/öğretmenlerden ders görüyorlardı.

Aziz Peygamberimiz, İslâm tarihinin ilk ücretsiz yatılı okulu öğrencileri sayılan Suffe öğrencilerinin ihtiyaçlarının karşılanması ile bizzat ilgilenirdi.

Kendisine gelen hediyelerin çoğunu onlarla paylaşırdı. Ashâbın tertiplediği yemek davetlerine onları da alıp götürürdü.

Kendi evine gelen yemeklerin çoğunu da onlara aktarırdı.

Taşra kabilelerinden müslümanlığa eğilim gösterenler, Kur'ân ve Din Dersi öğretmeni istedikçe Peygamber Efendimiz bu okulda yetişmiş yetenekli şahsiyetleri gruplar halinde gönderirdi.

---

129 Bkz. Alak, 96/1-5.

130 Bkz. Zümer, 39/9.

131 Bkz. Fâtır, 35/28.

132 Bkz. Bakara, 2/67; A'râf, 7/199.

133 Tâ-Hâ, 20/114.

Sevgili Peygamberimizin rahle-i tedrisinden feyz alan bu seçkin şahsiyetler, gittikleri yerlerde çeşitli zorluklarla karşılaşsalar da görevlerini üstün bir sorumluluk anlayışıyla yerine getirirlerdi.

Medine'ye gelen kabile temsilcileri ve heyetler için hazırlanan hızlandırılmış dinî bilgiler seminerlerine de öğretici olarak görevlendirilirlerdi.

Ticaret ve benzeri sebeplerle çokça seyahate çıkanlar, Medine'ye döndükçe eksik kalan dinî bilgileri çoğunlukla onlardan öğrenme imkânına sahip bulunuyorlardı.

Bunun dışında gündüzlü-serbest denilebilen bir eğitim-öğretim faaliyeti bünyesinde, Hazreti Peygamber devrinde sahâbenin tamamı öğrenci, Mescid-i Nebî ve diğer Mescidlerin içi, dışı, namaz vakti öncesi, namaz kılınma süreci, namaz sonrası, evlerin gölgeliği, hurma bahçeleri, hurma ağaçlarının gölgesi, herhangi bir çadır okul ve sınıf, Peygamber Efendimiz ve ashâbın âlimleri de öğretmen sayılırdı.

Bu kısımda dersler için belirli bir saat olmadığı gibi konular da ihtiyaca göre ortaya çıkmaktaydı.

Bazan bir müslüman, merak ettiği bir konuda soru sorar, Sevgili Peygamberimiz de cevabını verirdi. Bazan da bunun tersi olurdu. Yani Hazreti Peygamber soru sorar, ashâb-ı kiram "Allah ve Resûlü bilir" diye sükût ederler, bu tür sualler öğretici amaçla sorulduğu için cevabını da Peygamber Efendimiz verirdi. Bazan da hiçbir soru olmaksızın Resûl-i Müctebâ Efendimiz bazı âyetleri tefsir ederdi.

Bunların her birinin cereyan ettiği mekânlar birer okul, bu mekânlarda gerçekleşen her bir anlatım da önemli bir ders sayılırdı.

Öğrenciler bu bilgileri Hayru'l-Beşer (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz'den öğrenme mutluluğuna erişen şanslı kişilerdi.

Bu tür öğretimler ve dersler sadece erkekleri değil, hanımları

da kapsardı. Hatta hanımların isteği üzerine Peygamber Efendimiz, haftada bir günün öğleden sonrasını onlara ayırırdı. Hanımlar o gün Mescid'de toplanırlar, Resûl-i Ekrem Hazretleri de onlara ders verirdi.

Öte yandan -Hazreti Ömer ve kardeşlik tesisinde kardeş edindiği ensârdan Itban b. Mâlik Hazretleri örneğinde olduğu gibi- sıra ile nöbetleşe öğrencilikten bahsetmek de mümkündü. Sefer durumları dışında bu iki şahsiyet, sıra ile biri Hazreti Peygamber'i takiple gün boyu öğrenci olarak derslere katılır, diğeri o gün çoluk-çocuğunun geçimini sağlamak için günlük işlerini yürütür, öğrencilik nöbetinde olan ise akşamleyin kardeşi ile bir araya gelerek öğrendiklerini aktarırdı.

Bu da dersleri takipte önemli bir yöntemdi.

Her durumda herkes öğrenci konumundaydı.

Tabii ki Resûl-i Ekrem Efendimiz'den öğrenilenlerin çeşitli sebeplerle huzurda bulunamayanlara aktarılması ve öğretilmesi de Sevgili Peygamberimiz'in önemli bir tavsiyesi idi.

Ömür boyu öğrenmek, ömür boyu öğretmek, öğrenmeye destek olmak, öğrendiğini hayatına aktarmak ve çeşitli sebeplerle haberdar olamayanların da öğrenmesini sağlamak ve asla bunların dışında yer almamak… Yani öğrenmeyenler, öğretmeyenler, öğrenmeye ve öğretmeye destek vermeyenler arasında bulunmamak, câhillerden olmamak önemli bir ilke idi.

İşte Sevgili Peygamberimizin "yüreğinden bir parça saydığı, onu üzenin kendisini üzmüş olacağını" belirttiği sevgili kızı Fâtıma'ya bir hizmetçi bulmak yerine o imkânı Suffe öğrencilerinin ihtiyacını karşılama tarzında tercih etmesi, üzerinde ibretle durulması gereken bir husustur.

Bugün de öğrenenlerden, öğretenlerden, öğrenme ve öğretme çalışmasına katkı verenlerden olmadıkça, öğrenme arzusu taşımayanlardan, öğretme niyetine girmeyenlerden ve toplumun ilim

yolunda aydınlatılması (eğitim-öğretim) hizmetlerini baltalamak isteyenlerden uzak durmadıkça, cahillikten ve cahillerden çekinip bilginin ışığına koşmadıkça, Asr-ı Saâdet heyecanını günümüzde yakalamak mümkün olmaz.

Hâlbuki günümüzde her konuda olduğu gibi ilim konusunda da Asr-ı Saâdet heyecanına ulaşmaya muhtacız.

Gelin, şimdi, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin, Efendimiz Hazretlerine beslediği samimi heyecanı yansıtan na'tlarını birlikte okuyalım:

Sadr-ı Cemî-i Mürselîn Sensin Yâ Resûlallâh

(Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Coşkulu Söyleyişiyle)

Sadr-i cemî-i mürselîn,
Sensin yâ Resûlallâh
Bedr-i eflâk-i yakîn,
Sensin yâ Resûlallâh

Nûrun sirâc-i vehhâc,
Âlemler sana muhtâc
Sâhib-i tâc u mi'râc,
Sensin yâ Resûlallâh

Âyîne-i Rahmânî,
Nûr-i pâk-i sübhânî
Sırr-ı seb'al-Mesânî,
Sensin yâ Resûlallâh

Şâhidin leyl-i İsrâ,
Sübhânellezî esrâ
Câmi-i cümle esmâ,
Sensin yâ Resûlallâh

Ey menba-i lutf u cûd,
Yerin Makâm-ı Mahmûd
Yaratılmıştan maksûd,
Sensin yâ Resûlallâh

Canlar içinde cânan,
Maden-i ilm ü irfân
Ceddim ve pîrim sultan,
Sensin yâ Resûlallâh

Açan râh-ı tevhîdi,
Bulan sırr-ı tefrîdi
Hüdâyî'nin ümidi,
Sensin yâ Resûlallâh

Kudûmün Rahmet ü Zevk ü Safâdır Yâ Resûlallâh

Kudûmün rahmet ü zevk ü safâdır yâ Resûlallâh
Zuhûrun derd-i uşşâka devâdır yâ Resûlallâh

Nebî idin dahi Âdem dururken mâ ü tıyn içre
İmâm-ı enbiyâ olsan revadır yâ Resûlallâh

Kemâl-i zümre-i kümmel senin nûrunla olmuştur
Vücûdun mazhar-ı tâmm-ı Hudâ'dır yâ Resûlallâh

Seninle erdiler zâta dahi envâ'-ı lezzâta
İşin erbâb-ı hâcâta atâdır yâ Resûlallâh

Hüdâyî'ye şefaat kıl eğer zahir eğer bâtın
Kapına intisâb etmiş gedadır yâ Resûlallâh

(Aziz Mahmud Hüdâyî)

ASR-I SAÂDET AHLÂKINDA KARDEŞLİK - DAYANIŞMA

Peygamber Efendimiz Medine'de toplumun muhtaç olduğu huzur ve dayanışmayı sağlayabilmek için bir taraftan "selâmlaşmak, açları doyurmak, akrabayı gözetmek, geceleyin namaz kılmak" gibi güzellikleri müslümanlara kazandırmaya çalışırken, öte yandan da bu girişimini cami ve okullar ile desteklemiştir. Bu doğrultudaki önemli gelişmelerden biri de "uhuvvet tesisi: kardeşlik kuruluşu" dur.

Hicretten yaklaşık beş ay sonra, Peygamber Efendimiz, muhâcirler ve ensâr arasında kardeşlik kurarak Medine-İslâm toplumunda bütünleşmenin sağlanmasında ve o günkü sosyo-kültürel-ekonomik problemlerin çözümünde çok önemli bir adım atmıştır. Bu, cami-cemaat ilişkisi ve öğretimin yaygınlaştırılması anlayışının da tamamlayıcısı sayılır. Kardeşlik kurumu, bu yönüyle Asr-ı Saâdet ahlâkının özünü oluşturur.[134]

---

[134] Bu konuda analiz ve yorum için bkz. Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslâm Toplumu,* İstanbul 1980, s.101-106; Mehmet Şeker, İ*slâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara 1984, s. 44; Muhammed Gazâlî, *Fıkhu's-Sîre* (çev. Resul Tosun), İstanbul 1987, s. 197-198; İzzet Er, "Muhâcirlerin Medine'ye İntibakının Psiko-Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözümleri", *Diyanet Dergisi,* XXV/2, s.63-80; Martin Lings, *İlk Kaynaklara Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı,* s. 183-187.

Kardeşliğin Gayesi

Peygamber Efendimizin gerçekleştirdiği kardeşliğin şu amaçları taşıdığı söylenebilir:

• Hılf[135] denilen câhiliye adeti ortadan kaldırılmış olacaktı.

• Muhâcirlerin Medine'ye intibakları sağlanacaktı.

• Muhâcirlere sağlanan maddî destek, manevî bir kardeşlikle güçlendirilecekti.

• Yardım görenlerde doğabilecek psikolojik eziklik giderilecekti.

• İslâm'ın ilk yıllarından beri çeşitli zorlukları sabırla göğüsleyebilen fedakâr muhâcirlerin ensâra tecrübelerini aktarma imkânı doğmuş olacaktı.

• Ashâb-ı kirâm arasında ortak değer yargıları çevresinde muhabbetle bütünleşme ve zihniyet beraberliğine ulaşma hususunda ciddi bir adım atılmış olacaktı.

• Başta Mescid-i Kubâ ve Mescid-i Nebî olmak üzere cami cemâatinin iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü sağlanmış olacaktı.

• İnkârcı, münafık ve Yahudi fitnesine karşı İslâm toplumunun birlik ve beraberliği gerçekleştirilmiş olacaktı.

Gerçekten de Evs ile Hazrecliler, muhâcirlere fevkalâde yakınlık göstermişler, onları hurmalıklarına ve evlerine ortak etmek istemişlerdi.

Ensâr, "Ya Resûlallâh! Hurmalıklarımızı muhâcir kardeşlerimizle aramızda taksim et!" demişler, Resûlullah da, "Hayır, öyle olmaz! Mülkiyeti verilmez, ancak muhâcirler emekleriyle iştirak

---

[135] Hılf, Câhiliye Arapları'nda kabilelerin veya şahısların yardımlaşma, dayanışma ve himaye amacıyla yaptıkları antlaşma ve ittifakları ifade etmektedir. (Nadir Özkuyumcu, "*Hilf*", DİA, XVIII, 29.)

ederler, sularlar, tımar ederler. Böylece aranızda mahsulü taksim edersiniz." buyurdu.

İki taraf da buna razı oldular.

Kardeşlikte Veraset Meselesi

Söz konusu kardeşliğin kayda değer toplumsal yansımalarından biri de başlangıçta kardeşler arasında mirasın geçerli olmasıdır. Ancak Bedir harbinden sonra nâzil olan, "*... Allah'ın Kitabına göre yakın akrabalar birbirlerine (vâris olmaya) daha uygundur...*" (Enfâl, 8/75) âyetini müteakip muhâcirlerle ensâr arasında din kardeşliği üzere cereyan eden miras intikali (tevarüs), bundan sonra geçerlilikten kaldırılmış ve müminler arasında miras, akrabaya ait kılınmıştır.

Ancak kardeşlik, "yardımlaşma, birbirine destek olma, öğüt verme, öğüt alma" tarzında her zaman yürürlükte kalmış ve bu anlamdaki uhuvvet, daha sonra, "müminler ancak kardeştirler..." (Hucurât, 49/10) âyetinin hükmünce bütün müminleri içine alacak şekilde umumileştirilmiştir.

Kardeşlik sonunda ortaya çıkan dayanışmanın ilahî bir lütuf olduğuna Kur'ân-ı Kerîm'de işaret edilmektedir:

"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın, parçalanmayın, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz...." (Âl-i İmrân, 3/103)

Kardeşliğin Toplum Hayatına Olumlu Yansımaları

İsterseniz, ensâr - muhâcirûn kardeşliğinin mebrur tecelliyatına (toplumsal hayata yansıyan olumlu ve verimli sonuçlarına) kısa bir göz atalım:

Kardeş Kılınan İki Şahsın Örnek Davranışları

Ensâr-muhâcirûn arasındaki kardeşliğin sosyal dayanışma hedeflerine erişme noktasında dikkati çeken bir örnek, Hazreti Sa'd b. Rebi ile Hazreti Abdurrahman b. Avf arasındaki kardeşliğin toplumsal yansımasıdır.

Buna göre, aralarında kardeşlik kurulduktan sonra ensârdan Sa'd b. Rebi Hazretleri, muhâcirlerden Abdurrahman b. Avf Hazretleri'ne tüm mal varlığının yarısını bağışlayarak temlik etmek istemişse de bu zat, "Allah, ehlini ve malını sana mübarek eylesin! Benim bunlara ihtiyacım yoktur. İçinde ticaret yapılan bir çarşınız yok mu? Beni o pazara götürünüz, bana rehberlik ediniz" diye cevap verdi.

Bunun üzerine Hazreti Sa'd, Hazreti Abdurrahman'ı Kaynuka çarşısına götürdü ve ona bir miktar sermaye verdi.

Ticarî işlerde tecrübesiyle tanınan Hazreti Abdurrahman, kısa zamanda geçimini kendi kendine sağlayabilecek duruma geldi ve ensârdan bir kadınla evlendi.[136]

Bu olayda ensârdan olan zatın şahsında ortaya çıkan örnek davranış, çeşitli sebeplerden dolayı ekonomik açıdan zor duruma düşmüş bir müslümanın, malî durumu iyi olan müslümanlarca içtenlikle desteklenmesidir.

Muhâcirûndan olan zatın şahsında ortaya çıkan örnek davranış ise müslümanın, müteşebbis (girişken, cesur, çalışkan ve gayretli) olması, alın teri ve el emeğiyle kazanmaya önem vermesidir.

Kardeşliğin Verimli Bir Ürünü Olarak İkram - İhsan - Îsâr

Kardeşliğin toplumsal yansımalarında görülen îsâr boyutuna yaşanmış bir örnek verebiliriz:

---

136 Buhârî, *Menakıbü'1-Ensâr*, 2.

Bu örnek, ensârdan bir zatın esasında fakir olup, çocuklarının akşam yemeğini Medine'ye dışarıdan gelmiş yoksul bir din kardeşine ikram ederek ailece aç gecelemesidir ki, bu davranış, gerçekten Allah için din kardeşini seven bir dost davranışıdır. Bu örneğimiz de cami merkezlidir. Câmide başlıyor, camide bitiyor.

Söz konusu örnekte konuk olarak adı geçen Hazreti Ebû Hüreyre, açlık sebebiyle ayakta durmaya, namazda rükuda secdede kelimât-ı tesbîhâtı telâffuza bile gücü kalmayınca durumunu Hazreti Peygamber'e arz etmişti. Resûlullah'ın (sallallâhü aleyhi ve sellem) evinde onu doyurmak için yeterince yiyecek bulunmayınca o sırada orada olan ensârdan bir zat (muhtemelen Hazreti Ebû Talha) -bir an için kendi yoksulluğunu unutarak- onu doyurmak niyetiyle evine götürdü.

Hâlbuki evde sadece iki çocuğuna yetecek kadar bir hazırlık vardı.

Söz konusu ensâr ailesi, yiyeceklerini misafire ikram edip çocuklarını aç yatırmışlar, kendileri de karı-koca aç gecelemişler, bununla beraber, aç kaldıkları zannıyla misafirin üzülmesini önlemek için kandili yakıp söndürerek yemek yiyor gibi davranmışlardı.

Sabah namazı için camiye gittiklerinde namazdan sonra Peygamber Efendimiz, Ebû Talha'ya şöyle dedi:

– Allah Teâlâ Hazretleri, karı-koca olarak sizin bu gece yaptığınız güzel hareketten hoşnut oldu ve hakkınızda, "...ve ensâr, kendileri ihtiyaç sahibi olsa dahi misafir ve muhâcirleri kendi nefislerine (öz canlarına) tercih ederler" âyetini indirdi.

Ensârın bu davranışı, İslâm ahlâkına "îsâr: kendisi muhtaç olsa bile din kardeşini kendine tercih" olarak geçmiştir.[137]

---

[137] Haşr, 59, Olay için bkz. Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 9.

Keza, Hazreti Peygamber, Benî Nadîr ganimetlerini muhâcirler arasında taksim etmiş, ensârdan sadece üç fakire hisse ayırmış, buna karşılık ensârın hurmalıklarındaki muhâcir hisselerinin kaldırılması teklifinde bulunmuşsa da onlar, kendi mallarındaki muhâcir hisselerinin devam etmesini, bununla beraber ganimetlerin de onlar arasında dağıtılmasını isteyerek üstün bir cömertlik ve kişilik/mürüvvet göstermişlerdir.

Yukarıda meâlini verdiğimiz îsardan bahseden âyetin iniş sebepleri arasında söz konusu taksim işinde ensârın gösterdiği bu feragat da zikredilir.[138]

Buna benzer bir ikram da Bahreyn arazisinin taksiminde ortaya çıkmış, ensâr burada da kendi hisselerinin muhâcir kardeşlerine verilmesini istemişler, Hazreti Peygamber de onları Kevser Havuzu başında kendisine kavuşmakla müjdelemiştir.[139]

Ensârın, muhâcir kardeşleri lehinde gösterdikleri bu kabil feragat ve ikramların, söz konusu kardeşliğin hayırlı sonuçları arasında yer aldığında hiç kuşku yoktur.

Eğitim-öğretim hizmetlerinin önemini vurgulama vesilesiyle –daha önce de değinildiği gibi– Ömer b. Hattab (radıyallâhü anh) ile manevî kardeşi İtbân b. Malik el-Ensârî Hazretlerinin Hazreti Peygamber'i sıra ile takip ederek, öğrendiklerini akşam olunca

---

138 el-Belâzurî bu görüşte olup, Ensâr'ın bu feragatı karşısında Hazreti Ebû Bekir'in de şöyle dediğini nakleder: "Ey Ensâr! Allah sizi hayırla mükâfatlandırsın, Allah'a yemin ederim ki, bizimle sizin durumunuz ancak el-Ğaneve'nin şu beyitlerindeki örneğe uymaktadır: Pabucumuzun iki ayağımızla birlikte kayıp, ayaklarımızın sürçtüğü sırada, bize yapmış oldukları iyiliklerden dolayı Allah, Cafer Oğullarına hayırlar ihsan eylesin! Onlar bizi usandırmaktan çekindiler; onların bizim için katlandıklarına şayet annemiz katlanmış olsaydı bizden usanırdı..." Bkz. el-Belazurî, *Fütûhu'l-Büldan* (çev. Mustafâ Fayda), s. 27-28.

139 Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr,* 7; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi,* X, 15.

evlerinde birbirlerine aktarmaları da ensâr-muhacirûn kardeşliğinin ilginç sonuçları arasında sayılmalıdır.

Konu ile İlgili Ek Örnekler

Kardeşlik ve dayanışma etrafında yaşanan sıkıntılar maalesef günümüz İslâm toplumlarının kanayan bir yarası olduğu için bu konuda birkaç noktaya daha değinebiliriz.

Her şeyden önce şunu söylememiz gerekir: İslâm dini, temelde birlik, beraberlik bilincine sahip sağlam, düzenli ve tutarlı bir toplum kurmayı hedefler. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de "*Gerçek mü'minlerseniz Allah'tan korkun, aranızı ıslah edin, Allah ve Resûlüne itaat edin.*" (Enfâl, 6/1.) buyurur.

Peygamber Efendimiz ise "Size, birlik hâlinde olmanızı, ayrılıp dağılmaktan şiddetle kaçınmanızı tavsiye ederim..."[140] ve "Allah'ın yardımı cemaatle (toplulukla) beraberdir. Cemaatte (birlik - beraberlikte) rahmet ve ayrılıkta azap vardır."[141] diyor.

Ashâb-ı kiram efendilerimiz küçük bir tartışma yaşasalar bile duyarlılık göstererek büyütmeden onun oluşturacağı olumsuzlukların önünü nasıl kesiyorlardı?

Yeniden barışı sağlamak, pekiştirmek ve sürdürmek için niçin acele ediyorlardı?

Çünkü İki Cihan Serveri Efendimiz Hazretleri, onlara böyle davranmaları gerektiğini öğretmişti.

Bu konunun örneklerine geçmeden, gelin, şimdi Yazıcıoğlu Mehmed'in, Efendimizi tavsiften acze düştüğünü belirten sözleriyle ümmet-i Muhammed'den olmakla onur duyan Hâşim Baba'yı dinleyelim:

---

140 Tirmizî, *Fiten*, 7

141 Tirmizî, *Fiten*, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* IV, 278, 375

Hüsnün Bağında Bülbülem Ben

(Yazıcıoğlu Mehmed'in Duygulu Söyleyişiyle)

Ne vasfedersem andan sensin evlâ
Ne medh edersem andan sensin a'lâ
Bu dem elleri bağlı kulam ben
Senin hüsnün bağında bülbülem ben
Çü sensin ma'den-i gâyât-ı hikmet
Çü sensin mahzen-i âyât-ı rahmet
Şefaat kıl cemî-i kâyinâta
Umuma müminîne müminâta
Ki her nesne kemâline erişe
Celâlinden cemaline erişe

(Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye*, II, 601-602)

Nice yüzü gökçek ise gökçek idi hulku da
Yüzlerini cümle âlem ayağına sürmelü
Hulku Kur'ân idi zira hep tutardı hükmünü
Hem kemalât ile zatı olmuş idi dopdolu

(Âmil Çelebioğlu, *Muhammediye*, II, 125-127)

Haktır Muhammed / Olmuşuz Ümmet

(Hâşim Baba'nın Duygulu Söyleyişiyle)

Haktır Muhammed
Olmuşuz ümmet
Bulmuşuz rif'at
Elhamdülillâh

Muhammed güldür
Pîrim bülbüldür
Cümlemiz kuldur
Elhamdülillâh

HAZRETİ PEYGAMBER'İN BİRLİK-BERABERLİK VE KARDEŞLİĞİN KORUNMASINDAKİ DUYARLILIĞI

Müreysi Kuyusu Başında Çıkan Tartışmaya Müdahalesi

Asr-ı Saâdet ahlâkı, bir kardeşlik ve dayanışma ahlâkıdır, bir ihsan ve îsâr ahlâkıdır. Bu münasebetle Sevgili Peygamberimiz ihtilâfların büyümesini önlemekte her zaman duyarlı olmuş, çevik ve acele davranarak etkili müdahalelerle müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkları büyümeden önlemiştir. Çünkü ahlâk güzelliklerinin toplumda varlığının hissedilmesi ve meyvedar olması, iç barışın, tesânüdün sağlanmasına ve güven ortamının yaygınlaşmasına bağlıdır.

İsterseniz gelin, şimdi Resûl-i Ekrem Efendimiz'in, tatsız tartışmalara ve olumsuz ihtilâflara nasıl müdahale ettiğine dair birkaç örnek okuyalım.

Benî Mustalik gazvesinde İslâm ordusundan muhâcirlere ve ensâra su taşıyan iki kişi arasında Müreysi'deki kuyu başında tartışma çıkmıştı. Ensârın temsilcisi Medine'nin yerlilerini, muhâcirlerin temsilcisi ise muhâcirleri yardıma çağırınca ortalık karıştı. Durumdan haber alan Peygamber Efendimiz derhal olay yerine gitti ve iki taraf arasında meydana gelen bu gerginliği giderdi.

Çünkü böyle sudan sebeplerle kavga etmek, câhiliye çağına ait bir anlayıştı.

İslâm ise kavgacılığı yasaklamış, bunun yerine ülfeti, yani iyi ilişki kurarak geçimli ve uyumlu olmayı getirmişti.

Müslümanların, yaşadıkları çevrede birlik ve dayanışma içinde olmak gibi bir sorumlulukları vardı.

Müslümanlar birbirinin din kardeşi idiler.

Din kardeşlerinin ise haksız yere kavga etmeleri uygun olmazdı. Dolayısıyla, bir yerde herhangi bir kavga veya sert bir tartışma başlamış olsa, Peygamber Efendimiz haber alır almaz hızlı bir şekilde olaya müdahale eder ve iki taraf arasını ıslah için gayret gösterirdi.

Kubalılar Arasında Çıkan Bir Tartışmanın Kavgaya Dönüşmesini Önlemek İçin Titizlenmesi

Hazreti Peygamber'in ashâb-ı kiram arasında meydana gelen günlük hayattaki sert ihtilâfları önlemek için gösterdiği duyarlılığa bir örnek de Kubalılar arasında cereyan eden bir olayın kavgaya dönüşmesini önleme gayretidir. Nitekim o, Kubalılar arasında çıkan bir anlaşmazlığın kavgaya dönüşmesini önlemek için çok ciddi bir çaba göstermiş, bir vakit namazını, çok önemsediği vaktinde kılmayı biraz geciktirmiş olsa da iç barışı sağlamadan oradan ayrılmamıştır.

Bir gün muhtemelen ikindi vaktine doğru Kubalılardan Amr b. Avf oğulları arasında ihtilâf çıkmış ve hızla kavgaya dönüşmüştü. Hatta bu esnada kavga edenler arasında birbirine taş atanlar bile olmuştu.

Peygamber Efendimiz bu olayı duyar duymaz ashabdan bazılarını da yanına alarak derhal Kuba'ya gitti, olaya el koydu, anlaşmazlığı önlemeye ve kavgayı yatıştırmaya çalıştı.

Hatta bu sırada namaz vakti girmişti ve Medine'de Mescid-i Nebî'nin müezzini olan Bilâl-i Habeşî Hazretleri ezanı okumuştu.

Cemâat Mescid'de hayli bekledi. Peygamber Efendimiz henüz Kuba'dan dönememişti. Demek ki Kubalılar arasında çıkan kavga henüz yatıştırılmış ve iç barış sağlanmış değildi.

Hazreti Peygamber ise iki tarafı barıştırıp ıslah etmekte çok istekli idi, bunu gerçekleştirmeden de oradan ayrılmak istemiyordu.

Namaz vakti girdiği hâlde barıştırma işini sürdürmesi bunu gösteriyordu.

Öte yandan Mescid'de biraz daha beklendikten sonra Hazreti Bilâl, Hazreti Ebû Bekir'e, "Resûlüllâh Efendimiz insanların arasını ıslâh ile meşgul, istersen namazı sen kıldırıver" diye bir hatırlatmada bulundu.

Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekir namaza durdu.

Akabinde Peygamber Efendimiz namaza gelip birinci safa yürüdü. Hazreti Ebû Bekir bunu fark edince geri çekildi ve mihraba Resûl-i Ekrem Aleyhisselâm geçerek namazı kıldırdı.[142]

Bu örnek bize, Gül-i Gülzâr-ı Nübüvvet Hazreti Muhammed Mustafâ (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, gerginlikleri anında önlemeye ve müslümanların kardeşliğine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Hazreti Peygamber'in Uyarısı Üzerine Ashâb-ı Kiram'dan Bir Özür Dileme Örneği

Her hususta olduğu gibi insan ilişkilerinde de hata yapmak, yanlış yapmak, olumsuz davranmak iyi bir şey değildir. Ama

[142] *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, VIII, 114-115.

hatada, yanlışlıkta ve olumsuzlukta ısrar etmek daha kötüdür. Doğru olan, fark edilen bir yanlıştan geri dönmek, yanlışta ısrar etmemek, güzel, uygun, doğru bir davranışla onu telâfi etmektir. Bunun da ilk basamağı, fark eder etmez yapılan yanlışlıktan dolayı özür ve helâllik dilemektir.

Bir defasında Ebû Zerr-i Gıfârî Hazretleri bir an boşta bulunarak Bilâl-i Habeşî Hazretleri'ni, "Kara kadının oğlu!" diye ayıplamıştı.

Bu söz Peygamber Efendimize ulaşınca, Ebû Zerr Hazretlerini, "Ey Ebû Zerr! Sen onu anasından dolayı ayıplıyorsun öyle mi? Demek ki, sen, içinde hâlâ câhiliye ahlâkı kalmış bir kişi imişsin!" diye azarladı.

Hazreti Ebû Zerr, söylediği o sözden o kadar pişman oldu ki, yanağını yere koyarak, "Bilâl ayağıyla yanağıma basmadıkça, yanağımı yerden kaldırmayacağım!" diyerek özür diledi.

Hazreti Bilâl, bunu yapmadan da özrünü kabul edebileceğini söylemişse de Ebû Zerr Hazretlerinin ısrarı karsısında yanağına basmak zorunda kaldı.[143]

Tartışmaya sebep olan bir sahabînin pişmanlık duygusunun derinliğini bu olayda görüyoruz.

Yine ortaya çıkan en önemli nokta: Yanlışta ısrar etmemek…

Evet… Onlar "velem yusırrû.." sırrınca yaşıyorlardı, yanlışlarında ısrar etmiyorlardı.

Affetmek, bağışlayıcı olmak da onların şiarıydı.

Yanlışlarda ısrar etmemek, Allah'a tövbe ederek ve insan hakkıyla ilgili hususlarda muhataplardan özür ve helâllik dileyerek doğruya yönelmek, takva sahiplerinin özellikleri arasındadır.

İşte bu hakikata ışık tutan âyetler:

---

143 *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi,* I, 42 vd.

Hak Teâlâ buyuruyor ki:

"*…O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever. Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tövbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.*" (Âl-i İmrân, 3/134-135)

Aralarında Meydana Gelen Bir Tartışmanın Devamında Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer'in İzledikleri Yol

Ebu'd-Derdâ Hazretleri Resûl-i Ekrem'in huzurunda otururken şahit olduğu ilginç bir olayı aktarıyor:

Ashâb-ı kirâm bir gün Efendimiz Hazretleri'nin huzurunda otururken Hazreti Ebû Bekir'in, elbisesinin eteklerini diz kapaklarına kadar toplayarak telaşla geldiği görüldü. Hazreti Peygamber onu öyle görünce "arkadaşınız herhalde biriyle çekişmiş olmalı" diye yorumladı. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekir selâm verdi ve başından geçeni anlatmaya koyuldu. Buna göre, Hazreti Ömer'le aralarında bir tartışma olmuş, Hazreti Ömer'e karşı haddi aşıp aşırı davranmış, peşinden de özür beyanı ile affını istemişse de Hazreti Ömer bundan kaçınmıştı… Bunun üzerine Hazreti Peygamber, Hazreti Ebû Bekir için üç kere Allah'tan mağfiret diledi. Aslında Hazreti Ömer de bu tartışmadan pişmanlık duyarak Hazreti Ebû Bekir'in evine gitmiş, onu evde bulamayınca derhal Peygamber Efendimiz'in huzuruna gelip selâm vererek huzurdaki meclise dahil olmuştu. Hazreti Ömer, söze başlayacaktı ki Resûl-i Ekrem Efendimizin simasının renginin değişmeye başladığı görüldü. Bunu fark eden Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer'in azarlanmasından

endişe duyarak iki dizi üzerine çökmüş vaziyette yemin ederek iki kere bu işte kendisinin Hazreti Ömer'den daha ileri gittiğini söyledi. Olayı görgü tanığı olarak nakleden Ebu'd-Derdâ Hazretleri'nin anlattığına göre o sırada Hazreti Peygamber orada bulunan herkese hitap ederek, Peygamberlikle görevlendirildiği ilk günlerde kimi davet ettiyse tereddüt, şüphe ve itiraz ile karşılandığını, peygamberliğinde tereddüt etmeksizin hemen inanan kişinin ise sadece Hazreti Ebû Bekir olduğunu söyledi. Ardından da iki kere şöyle buyurdu: "Şimdi ashâbım! Siz bu aziz dostumu, bu nisbetiyle ve bu hususiyetiyle bana bırakırsınız değil mi?"[144]

Ebu'd-Derdâ Hazretleri Hazreti Peygamber'in Hazreti Ebû Bekir'in fazileti ile ilgili açıkladığı bu tazim üzerine bundan sonra onun hatırının hiç incitilmediğini söylüyor.[145]

İşte biz - İslâm tarihçilerinin "Asr-ı Saâdet Ahlâkı" dediğimiz şey budur.

İşte kardeşlik ve dostluk böyle bir şeydir!

İki kişi arasında bir münakaşa oluyor, bu insanlık halidir.

Her zaman her yerde en yakınlar arasında bile bazı ufak-tefek anlaşmazlıklar ve tartışmalar olabilir…

Ama ashâb-ı kiramın ahlâkından öğreniyoruz ki, onlar, hatalarında ısrar etmezlerdi.

Samimiyetle özür dilemesini bilirlerdi.

Kendilerine özür dilenen kişiler de bunu kabul ederek karşısındakilerle helâlleşirlerdi. Olayın mâhiyeti itibariyle ve mizaca bağlı olarak özür dilemekte veya dilenen özrü kabulde bir

---

144 Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-Nebî, 5, 13; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 332.

145 Buhârî, Fedâilü Ashâbi'n-Nebî, 5, 13; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IX, 332.

gecikme olsa bile birbirlerinin iş yerlerine, evlerine kucaklaşmak ve muhabbetli günlerine dönmek için koşuşurlardı.

Hazreti Ebû Bekir'in ve Hazreti Ömer'in böyle bir tartışma çevresinde yapıp ettikleri, kendi dünyasında her gün birden çok kişilerle tartışabilen bizler için ne güzel örnektir!

Gerçekten de ne derin duyarlılık! Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer'in azarlanmasından çekindiği için Peygamber Efendimize nasıl yalvarıyor? Hazreti Ömer'in bağışlanması, azarlanmaması adına nasıl da sanki kendisini suçlu gösteriyor.

İşte kardeşlik bu!

İşte dostluk bu!

İşte hiç zaman yitirmeden kardeşliğe, dostluğa dönüş böyle olur.

Hazreti Ömer Efendimize bakıyoruz... Aradan saat geçmeden kucaklaşıp muhabbetli saatlerine tekrar dönmek, bir gücenmişlik olmadığını belirtmek üzere nasıl da Hazreti Ebû Bekir Efendimizin peşine düşüyor?

Evde bulamıyor, aramayı sürdürüyor, Resûlullah Efendimizin yanında olabileceğini tahmin ederek oraya gidiyor ve kucaklaşma-helâlleşme orada gerçekleşiyor.

Bundan Alınacak İbret Dersi

Şöyle bir düşünelim, bir muhasebe yapalım:

Acaba kaç müslümanla kaç defa tartıştık, anlaşmazlığa düştük, üslubumuzu gereksiz yere sertleştirerek dostlarımızı üzdük de Allah'a tövbe, dostumuza da özür beyan ettik!

Yoksa gücenmişlikler ve kırgınlıklar, -Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer tavrından uzak kaldığımız için- birikti, birikti de dostlarımızla muhabbetli beraberlikten uzak mı kaldık?

Özür dileme faziletini göstermiyoruz da birbirimize yakın ve dost gibi görünerek acaba riya mı yapıyoruz?

Niçin özür dileme faziletini içtenlikle ve zamanında yapamıyoruz?

Eğer bu fazileti özümseyip davranışa dönüştüremiyorsak biz ashâb ahlâkının ve genel olarak da asr-ı saâdet ahlâkının çok gerilerinde sayılmaz mıyız?

Bunları kendimize söylüyoruz.

Bu konuda kimseye nasîhat edecek halimiz yok!

Herkes de bunu kendine söylemeli, nasihati önce kendi nefsine vermeli!

Herkes, Hazreti Ebû Bekir ve Hazreti Ömer Efendilerimiz gibi dostluğu-muhabbeti bozmamak, tesanüt ve kardeşliği sürdürebilmek adına samimi gayret içinde olmalı!

Hazreti Ebû Bekir de Hazreti Ömer de Kur'ân'da övülen müttakîler listesinin başlarında yer alırlar.

Asr-ı Saâdet'te yaşanmış olan bu olay, barış, dayanışma, muhabbet ve meveddet ahlâkına ne kadar da güzel bir örnektir!

Gelin, şimdi, Fahr-i Âlem Efendimize olan özlemini farklı bir üslupla, yanık bir eda ile dile getiren Kenzî'yi dinleyelim:

Âlem Fahri Muhammed'i Gayet Göresim Geldi

(Kenzî'nin Duygulu Söyleyişiyle)

Âlem fahri Muhammed'i
Gayet göresim geldi
Din serveri can Ahmed'i
Gayet göresim geldi

İzlerim daim izini
Gûş ederim her sözünü
Sümbül saçın, mâh yüzünü
Gayet göresim geldi

Veren o yâre vârını
Artırır günde zârını
Muhammed'in didârını
Gayet göresim geldi

Ey hocam kimi görürüm?
Can Muhammed'i sorarım
Hayli zamandır ararım
Gayet göresim geldi

Vüsûlullâhtır yolu
Anber sözü, şeker dili
Vuslat diler Kenzî kulu
Gayet göresim geldi.

(Vasfi Mâhir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, s. 373-374.)

ASR-I SAÂDET AHLÂKININ ÖNEMLİ BİR PARÇASI OLAN KARDEŞLİĞİN EKONOMİK HAYATA YANSIMASI

Toplumda refah düzeyinin artması, mutlu insanların çoğalması, güven ortamının yaygınlaşması, sosyal dayanışmanın gücüyle orantılıdır. Bir toplumda birlik bozulmuşsa, kardeşlik zedelenmişse, ihtilâfa düşenler keskin duvarlarla, çitlerle aralarına ciddi engeller koymuşlarsa, insanlar arasında ayrılık tohumları şer ve kötülük olarak yeşermişse orada ekseriyetle başarı, huzur ve mutluluktan bahsetmek zordur. Kimse böyle bir toplumda keşifçi zekâ ve girişimci ruhuyla ortaya çıkamaz, böyle toplumlarda işler ehil olmayanlara gider, mesleklerin ve görevlerin îfâsında yetenek ve ehil olmak belirleyici olmaktan çıkar. Toplum, ruhî bir sarsıntı geçirir ve ayakta duramaz hâle gelir. Şayet toplumda birlik, kardeşlik, dayanışma sağlamsa, insanlar huzurlu, mutlu ve başarılı olabilecekleri ortamı rahatlıkla yakalayabilirler. Keşifçi zekâ ve girişimci ruh ortaya çıkar, görev ve sorumluluklarda yetenek ve tecrübe ile ehil olmak belirleyici olur. Netice itibariyle birliğini ve dirliğini kurabilmiş toplumlar belirli bir hızla hedefe doğru engelsiz ve endişesizce

yürürler. Dolayısıyla bir ülkede toplum kesimlerinin sıkıntı ve başarıları sırf kendilerinde kalmaz, -bileşik kaplar kanununda olduğu gibi- diğer kesimlere de taşar.

Biz kendi kaynaklarımıza yöneldiğimiz, gerçeği kendi değerlerimizde aradığımız zaman başarı ortamına kolayca erişebiliyoruz. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Hâlık-ı Lem Yezel Velem Yûled Hazretleri, Müslümanların, Kur'ân ve İslâm, Kitap ve Sünnet (Hazreti Peygamber'e sevgi, itaat ve yolundan yürüme) değerlerinde birleşmeleri, bu değerlerden asla ayrılmamaları gerektiğini açıkça söylüyor ve menfî anlamdaki ihtilâfın Müslümanların kuvvetini yok edeceği haberini veriyor.

Asr-ı Saâdete bu açıdan baktığımız zaman muhâcirûn-ensâr kardeşliğinin yani tesis edilmiş olan dayanışmanın verimli sonuçlarından biri de Medine'de İslâm toplumunun ekonomik hayatta başarı sağlamasıdır. Bir başka ifadeyle Asr-ı Saâdette Medine-İslâm toplumu, Allah'ın ipine sımsıkı sarılmak, bölünüp parçalanmaktan uzak durmak suretiyle çeşitli alanlarda olduğu gibi ekonomik hayatta da zaman içinde parlak sayılabilecek başarıları gerçekleştirebilmiştir.

Nitekim ensârın, muhabbet merkezli kardeşlik çerçevesindeki derin inanç ve sadâkatını/bağlılığını yansıtan uygulamaları, pratik bir sonuç vermiş ve bu durum Müslümanların Medine'de bir süre sonra muhâcirler kanalıyla iktisadî hayatta söz sahibi olmalarına yol açmıştır.

Daha evvel şehirde sadece Yahudi çarşı-pazarı vardı. Evs ile Hazrec kabileleri ağır faiz ve rehinlerle ekonomik açıdan daima geri düzeyde tutuluyorlardı.

Ensâr-muhâcirûn bütünleşmesi neticesinde müslüman çarşı pazarı kurulmuş ve İslâm'ın ticarî hayata getirdiği değerler uygulama alanı bulmuştur.

Fahr-i Kâinat Efendimiz, kurulmuş olan bu çarşı-pazara zaman zaman uğrar, müslümanları çalışmaya ve helâlinden kazanmaya teşvik eder, hatta bazı dükkânlara uğrar, "Şöyle ölçün, böyle tartın!" diyerek insanlara ölçü ve tartıda doğruluğu öğretirdi.

Peygamber Efendimizin bildirdiğine göre:

• Şartlar ne olursa olsun çalışmak esas gaye olmalıydı. Gerekirse sırtında odun taşıyarak kazanmak (meşru ortamda en zor işleri yürüterek kazanmaya gayret etmek) el açıp dilenmekten daha hayırlıydı.

• En hayırlı kazanç, kişinin kendi eliyle sağladığı kazançtı.

• Ticarî faaliyetini doğru-dürüst yapan kişi cennette peygamberlerle, özü-sözü bir sıddîklerle, din ve vatan uğrunda hayatlarını feda eden şehitlerle beraber olacaktı.

• Ticarî işlemlerde doğruluğa önem verilmeli, yalandan kaçınılmalı, verilen sözde durulmalı, emanete riayet edilmeliydi.

• Ticarî hayatta güven duygusu yaygınlaştırılmalıydı.

• Alışverişte dürüstlük, bereket vesilesiydi.

• Satılan mal ile ilgili gerçeklerin gizlenmesi ve kalafatlanarak olduğundan farklı gösterilmesi bereketin kalkmasına sebepti.

• Yalan yere yemin ederek malın sürümünü artırmayı düşünen kişi, umduğunu bulamayacağı gibi aksine alışverişin bereketinin kaybına yol açardı.

• Çoluk-çocuğunun rızkı peşinde koşan kişi, helâl yoldan ayrılmamalıydı.

• Eksik ölçüp tartmak, milletlerin helâkine sebepti.

• Üstlenilen işi başarmak için çaba gösterilmeli, en iyi ve en sağlam bir şekilde yapılmalıydı.

• Bir müslümanın yaptığı alışverişi bozucu hareketlerden uzak

durulmalı, pazarlığı yapılmış bir alışverişi bozmaktan kaçınılmalıydı.

• Ticarî hayatta müşteri kızıştırmaktan uzak durulmalıydı.

• Pazara indirilip piyasa şartlarına uyum sağlanmadan üreticinin malının ucuza kapatılması doğru değildi.

• Zengin tüccar, dinî duyarlılık taşımalı, toplumsal sorumluluklarının gereğini yerine getirmeliydi.

• Borç, israf, lüks ve fantazi için değil, gerçek bir ihtiyacı karşılamak için alınmalı ve zamanında ödemek amaç olmalıydı.

• İyi niyetli borçlu, bazı sebeplerle borcunu zamanında ödeyememişse ona süre tanıyarak ödemede kolaylık göstermek sevaptı.

• Yanında işçi çalıştıran kişi, emeğinin karşılığını zamanında ödemeliydi.

• Halkın ihtiyacı olan malı ucuzken piyasadan alıp toplamak ve kasıtlı olarak pahalanması için bekletip piyasaya öyle sürmek (spekülasyon-karaborsa) yasaktı. Böyle yapanlar lânetlenmişlerdi.[146]

Evet… Ensâr-muhâcirûn kardeşliğinin verimli sonuçlarından birinin de ticarî hayata bu şekilde yansıması, dikkatle üzerinde durulması gereken bir husustur.

Bu durumda şu soruları kendimize yöneltebiliriz:

Biz, ticarî hayatta ne kadar cesur ve atağız? Ne kadar girişkeniz? Ne kadar dürüstüz? Ne kadar güveniliriz?

---

[146] Çalışmanın ve ticarette dürüstlüğün önemi konusunda bazı âyetler için bk. Bakara, 2/275, 282; Nisâ, 4/29, 32; Kasas, 28/77; Necm, 53/39-42; Cum'a, 62/9-10; Mutaffifîn, 83/1-3. Bu konudaki hadîs-i şerîfler için bk. Buhârî, *Büyû'*, 15, 18, 19, 71; *Îman*, 24; *Zekât*, 18; Müslim, *Îman*, 102; *Büyû'*, 2, 9, 11, 51; *Zühd*, 11; Tirmizî, *Büyû'*, 4, 9; İbn Mâce, *Ticârât*, 1, 2, 6; *Ruhûn*, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 235.

Ticarî faaliyetleri doğruluk-dürüstlük içinde yapabilmemiz durumunda bu dünyada başarılı ve huzurlu olacağımız gibi öteki dünyada da peygamberlerle, sıddîklerle, şehitlerle beraber olabileceğimizin bilincinde miyiz?

Ölçü ve tartıda doğruluğu gözetme hususunda yeterince duyarlı mıyız?

Alın teri ve el emeğiyle kazanmaya ne kadar önem veriyoruz?

Satış esnasında malı asıl özelliğinin dışında farklı göstermekten uzak duruyor muyuz?

Yalan yere yemin ile malın sürümünü artırmak için insanları kandırmaktan uzak duruyor muyuz?

Çoluk çocuğumuzun rızkını kazanmak için helâl olmayan yollardan sakınıyor muyuz? Helâl rızık, helâl kazanç, helâl gıda arayışında duyarlı mıyız?

İşimizi en uygun, en sağlam bir şekilde yapabilmek için yeterince çaba gösteriyor muyuz?

Din kardeşimizin işini, ticaretini iyi yürütebilmesi ve başarması için yeterince iyi niyet sahibi miyiz?

Ticarette masum ve saf insanları istismardan kaçınıyor muyuz?

Varlıklı biri isek dinî, millî ve sosyal sorumluluklarımızın gereğini yerine getiriyor muyuz?

Dinî açıdan zekât gibi vecîbeler dışında gerekli yerlere hayırhasenatta bulunuyor muyuz?

Halkın ihtiyacı olan şeyleri ucuzken toplayıp pahalanmasını bekleyerek insanlara acı verenlerin/karaborsacıların Allah'ın lânetine müstahak olacaklarının şuurunda mıyız? Çevremizde tesadüf edeceğimiz bu kabil kötü oluşumları önlemek adına meşru bir çaba gösteriyor muyuz?

Ticarette doğruluk ve dürüstlüğün imanımızı olgunlaştıracağının, hile yapmanın ise imanımızı zayıflatacağının farkında mıyız?

İsraftan uzak duruyor muyuz?

Borçlanmayı, gerçek ihtiyaçları karşılama hususunda yapmada titizleniyor muyuz? Yoksa lüks peşinde koşarak kendimizi ve ailemizi gereksiz yere sıkıntıya mı sürüklüyoruz?

Yanımızda çalışan işçilerin ücretlerini zamanında ve hak ettikleri miktarda ödeme konusunda yeterince duyarlı mıyız?

Bu sorulara vereceğimiz doğru cevaplar, Asr-ı Saâdet'te iş ahlâkını ne derece özümseyip içselleştirebildiğimizi ve günümüzde onları ne derece temsil ederek sonraki nesillere güzel örnekler sunabildiğimizi gösterecektir.

SONUÇ

Sonuç olarak bu kitapta ele alınan konular itibariyle aşağıda okuyacağımız âyetin meâlini derinden düşünmeyi, anlamayı, gönüllerimizde mayalayarak özümsemeyi tavsiye ediyoruz. Bunu yapabilirsek, Yüce Allah'ın ensâr ve muhâcir neslinin ardından övdüğü "… onlara güzelce uyanlar…" arasına girebilmeyi ümit edebiliriz.

İşte o âyetin anlamı:

"*İyilik yarışında önceliği kazanan (İslâm dinine girme hususunda öne geçen) muhâcirler ve ensâr ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da Allah'tan hoşnutturlar. Allah onlara, içinde temelli ve ebedi kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır, işte büyük kurtuluş budur.*" (Tevbe, 9/100)

İsterseniz birkaç cümle ile de bu kitapta neyi ele aldığımızı hatırlamaya çalışalım:

Biz bu araştırmamızda Sevgili Peygamberimizin hicretten sonra Medine'de ilk yıllarda yapıp ettiklerinden yola çıkarak Asr-ı Saâdet müslümanlarının toplumda birlik-beraberliği, huzuru, saâdeti ve başarıyı nasıl sağladıklarını anlamaya çalıştık.

Orada neyi bulduk?

Orada birlik şuuruyla dirliğe ermiş, selâmlaşan, açları doyuran, akrabayı gözeten, geceleyin namaz kılan, cami ortamında cemâat bilincine eren, kardeşlik şuuruyla birbirinin sevinç ve sıkıntılarına ortak olan, çalışkan, üretken, ilme-öğrenmeye yatkın, ikram, ihsan ve îsâr gösteren, hizmette fedakârlık yapan, sıkıntılara sabreden, azimli bir toplum gördük.

Şimdi şu soruyu sorabiliriz:

Günümüzde müslümanlar, ailede, akraba ve komşular arasında, mahallede, çevrede, toplumda huzuru yakalayabilmek için ne yapmalı, nasıl davranmalıdırlar?

Bu soruya bulunacak doğru cevap, âyette muhâcirler ve ensârdan sonra vaad edilen üçüncü dereceyi hak edebilmeyi sağlayacaktır.

O halde herkes, okuyup öğrendiklerinden yola çıkarak bu sorunun kendisine göre doğru cevabını aramalı, bulmalı, ibret dersi alarak tutum ve davranışlarını ona göre düzenlemelidir.

Gelin, şimdi Efendimiz Hazretlerinin ümmetinin bağışlanması için Cenâb-ı Hakk'a yakarışını Yûnus'un ve Süleyman Çelebi'nin coşkulu anlatımından, Sevgili Peygamberimize fert ve toplum olarak ne kadar borçlu olduğumuzu ve O'na olan özlemimizi de Mehmet Âkif'ten okuyalım:

Efendimiz'in,
Ümmetinin Bağışlanması İçin Allah'a Yalvarması

(Yunus Emre'nin Duygulu Anlatımıyla)

Yâ Rabbî Settâru'l-uyûb,
Sen'den dilerim ümmetim.
Yâ Hayyu Gaffârü'z-Zünûb,
Sen'den dilerim ümmetim.

Yüce kıldım himmetimi,
Kim kurtaram ümmetimi,
Esirgegil ben yetimi,
Sen'den dilerim ümmetim.

Şimdi ki başım kaldıram,
Gözüm yaş ile dolduram,
Âhım cihana bildirem,
Sen'den dilerim ümmetim.

Adım Muhammed veresin,
Derdim yine Sen bilesin,
İn'âm ü ihsan kılasın,
Sen'den dilerim ümmetim.

Ol Tûr-i Sina hakkıçün,
Mekke vü Mina hakkıçün,
Şehr-i Medine hakkıçün,
Sen'den dilerim ümmetim.

Sensin Ahad Sensin Samed,
İhsanına yoktur aded,
Bu Yunus'a irgür meded,
Sen'den dilerim ümmetim.

Cenâb-ı Hakk'ın, Ümmet-i Muhammed'i Peygamberimize Bağışlaması

(Yunus Emre'nin Duygulu Anlatımıyla)

Lutf edîben eydir Hudâ,
Ümmetine çekme cefâ,
Bu dem sana kıldım atâ,
Bağışladım ümmetini.

Kaldır başını ey Habîb,
Dertlilere sensin tabib,
Ümmetini etme garip,
Bağışladım ümmetini.

Dertlilere kıldım deva,
Hâcetini kıldım reva,
Beni seven seni seve,
Bağışladım ümmetini.

Ümmetini hep göçürem,
Tizcek sıratı geçirem,
Kevser şarabın içirem,
Bağışladım ümmetini.

Ey yer ü göğün serveri,
Bilsin seni ins ü peri,
Âhir zaman peygamberi,
Bağışladım ümmetini.

Yunus Emrem der zî-safâ,
Peygamberindir müctebâ,
Çün Hak dedi yâ Mustafâ,
Bağışladım ümmetini.

(Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, s. 165-166)

Yâ İlâhî Hazretinden Hâcetim
(Süleyman Çelebi'nin Duygulu Söyleyişiyle)

Mustafâ didi eyâ Rabb-i rahîm
Ey hatâ-pûş ü atâsı çok kerîm

Ol zaif ümmetlerün hâli n'ola
Hazretine nice anlar yol bula

Gice gündüz işleri isyan kamu
Korkarım ki yirleri ola tamu

Yâ ilâhî hazretünden hâcetüm
Budurur kim ola makbul ümmetüm

Hak Teâlâ'dan irişdi bir nidâ
Yâ Muhammed ben sana kıldım atâ

Ümmetüni sana virdüm ey Habîb
Cennetümi anlara kıldum nasîb

Ben sana âşık olunca ey şerîf
Senün olmaz mı dü âlem ey latîf

Zâtuma mir'at edindim zatûnı
Bile yazdum adım ile adunı

"Ümmetin olduğumuz devlet yeter
Hizmetün kılduğumuz izzet yeter."

"Yâ İlâhî kılma bizi dâllîn
Bu duaya cümleniz deyin âmîn

Ümmetinden râzı olsun ol Muîn
Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn"

(Faruk Kadri Timurtaş, *Süleyman Çelebi: Mevlid-Vesîletü'n-Necât*, s. 108-119)

Dünya Neye Sahipse, Onun Vergisidir Hep

(Mehmet Âkif'in Duygulu Söyleyişiyle)

Dünya neye sahipse, onun vergisidir hep,
Medyun ona cem'iyyeti medyun ona ferdi,
Medyundur o masuma bütün beşeriyyet,
Yâ Rab, bizi mahşerde bu ikrar ile haşret!

KAYNAKLAR

Abdurrahman Azzam, *Rasul-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı*, (çev. Hayreddin Karaman), 5. baskı, İstanbul 1978.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, ts.

——, Müsned, Kahire 1313.

Ahmed Nedvî, Şah Muînü'd-Dîn, *Asr-ı Saâdet-Peygamberimizin Ashâbı*, (nşr. Eşref Edib), İstanbul 1384/1964.

Akgül, *Kur'ân-ı Kerim'de Hazreti Peygamber*, İstanbul 1999.

Akyüz, Ali, *Yaşayan Kur'ân Hazreti Peygamber*, İstanbul 2006.

Algül, Hüseyin, *Âlemlere Rahmet Hazreti Muhammed*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 3. baskı Ankara 2002.

——, *İslâm Tarihi*, I-II, İstanbul 1986.

——, *Peygamberimizin Şemâili Ahlâk ve Adâbı*, Işık Yayınları, İstanbul 2005.

——, *Nebevî Müjdenin İzinde*, Işık Yayınları, İstanbul 2009.

——, *Osmanlı Kültüründe Hz. Peygamber Sevgisi*, Risâle Yayınları, İstanbul 2008.

——, *Rahmet Peygamberinden Esintiler*, (Türkiye Diyanet Vakfı İskilip Şubesi 1998 Yılı Kutlu Doğum Haftası Armağanı), Ankara 1998.

Aliyyü'l-Karî, *Şerhu'ş-Şifâ*, İstanbul 1308 h.

Apak, Adem, *İslâm Tarihi* I, Ensar Yayınları, İstanbul 2006.

——, *Hz. Peygamber'in (s.a.v) Etrafındaki Çocuklar ve Gençler*, Düşünce Yayınları, İstanbul 2009.

Âşık, Nevzat, *Sahâbe ve Hadis Rivayeti,* İzmir 1981.

Ay, Mehmet Emin, *Çocuk ve Peygamber,* 4. baskı, İstanbul 2002.

——, *Hazreti Peygamber* (sallallâhü aleyhi ve sellem) *ve Çocuklar,* (Diyanet *İlmî Dergi, Hazreti Muhammed (SAV)* özel sayı, Ankara 2000), s. 161-181.

——, *Şefkat Peygamberi Hazreti Muhammed* (sallallâhü aleyhi ve sellem), (Beyazkitap, 2. baskı, İstanbul 2007.

Aydın, Hilmi, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, Kaynak Kitaplığı, 2. baskı, İstanbul 2004.

Ayvazoğlu, Beşir, "Türk Edebiyatında Gül'ün Yeri ve Hazreti Peygamber İle İlgisi", *Hazreti Muhammed ve Gençlik,* (Kutlu Doğum Haftası: 1992, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995), s. 112-113.

el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân,* (çev. Mustafa Fayda), 1000 Temel Eser Dizisi: 124, Ankara 1987.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûkı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu,* I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1967.

Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's-Sahih*, İstanbul 1315 h.

——, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Çev. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul 1987.

Bursevî, *İsmail Hakkı Divanı*, (hzr. Murat Yurtsever, Arasta Yayınları), Bursa 2000.

Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ,* Derseâdet 1331 (1912).

Çağrıcı, Mustafa, *Ahlâkımız,* İstanbul 1981.

——, *Anahatlaryla İslâm Ahlâkı*, İstanbul 1985.

Çakan, İsmail Lütfi, *Ashâbının Dilinden Peygamberimiz,* İstanbul 1981.

——, *Eyüp Sultan Hazretlerinden Kırk Hadis*, İstanbul 1990.

Çelebioğlu, Âmil, *Muhammediye*, I-II, (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları), İstanbul 1996.

Çetin, Abdurrahman, *Örneklerle Peygamberimiz,* İstanbul 2006.

——, *Kutlu Peygamberim Hazreti Muhammed,* İstanbul 2006.

Ebu Davud, *es-Sünen,* Mısır ts.

Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn*, Mısır 1958.

Er, İzzet, "Muhâcirlerin Medine'ye İntibakının Psiko-Sosyo-Ekonomik Problemleri ve Çözümleri, *Diyanet Dergisi,* XXV/2, s. 63-84.

Eraslan, Kemal, *Ahmed Yesevî-Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, (Kültür Bakanlığı Yayınları), Ankara 1983.

Eraslan, Sadık-Keleş, Ekrem, *En Güzel Örnek Hazreti Peygamber,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Ersoy, Mehmed Âkif, *Safahat*, (Yayına hazırlayan: Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1956.

——, *Mehmed Âkif ve Safahat*, (Yayına hazırlayan: Beşir Ayvazoğlu ve dgr.), İstanbul 1986.

Eşrefoğlu Rûmî Divânı, (hzr. Raif Yelkenci-Abdullah Özdemir Hacıtahiroğlu-Necla Pekolcay), İstanbul 1967.

Halebî, İmam Ali b. Burhâneddîn, *İnsânü'1-Uyûn*, Beyrut ts.

Hamîdullah, *İslâm Peygamberi,* (çev. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1990/1411.

——, *Resûlullah Muhammed,* (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1973.

——, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985.

Hazreti Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri, (Yay. Hzr. Recep Kılıç, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), Ankara 1998.

Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, Beyrut 1967.

Hökelekli, Hayati, "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere Yaklaşımı", *Hz. Muhammed ve Gençlik,* (TDV Yayınları-Kutlu Doğum Haftası: 1992), s. 47-52.

Hüsâmeddin Nakşibendî Hasan b. Muhammed, *Şerh-i Şemâili'n-Nebî,* Mısır 1254.

Hüseyin Vassaf, *Mevlid Şerhi - Gülzâr-ı Aşk*, (hzr. Mustafa Tatçı - Musa Yıldız - Kaplan Üstüner), Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, Beyrut 1385 (1965).

——, *Üsdü'l-Ğâbe Fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1328.

İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*, Mısır 1328.

İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Mısır 1355/1936.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ, *Şemâilü'r-Resûl*, (çev. Naim Erdoğan), İstanbul 1983.

İbn Mâce, *Sünen*, Kahire 1954.

İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, ts.

İslâm'a Giriş-Gençliğin İslâm Bilgisi, DİB Yayınları, (editör: Hayati Hökelekli), Ankara 2006.

Ka'b b. Züheyr, *Bürde Kasidesi*, (trc. ve şerh: İsmail Kaya, *Madve Yayınları), İstanbul 1986.*

el-Kandehlevî, Yusuf, *Hayâtü's-Sahâbe: Hadislerle Müslümanlık,* (çev. Ahmet

Muhtar Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Yaşar Erol), I-IV, İstanbul 1970.

Kandemir, M. Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, 2. baskı, İstanbul 1980.

——, *Peygamberimi Öğreniyorum*, Damla Yayınevi, Dinim Serisi, İstanbul ts.

——, *Peygamberimin Sevdiği Müslüman*, Zafer Yayınları, İstanbul 2005.

Kara, Mustafa, *Osmanlı'nın Kandili Eşrefoğlu Rûmî*, Bilge Yayım, İstanbul 2006. 2.

Karagöz, İsmail, *Sorumluluk ve Sorunları Açısından Aile ve Gençlik*, TDV Yayınları, Ankara 2005

Kaya, Mahmut, *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, 2. baskı, (Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi Kutlu Doğum Haftası Serisi, nr. 4), İstanbul 2004.

Kazancı, Ahmed Lütfi, *Hazreti Âdem'den Hâtemü'l-Enbiyâ'ya Kur'ân'ın Tanıttığı Peygamberler*, I-III, İzmir 1990.

Kılıç, Recep, *Hazreti Peygamber'in Hayatından Davranış Modelleri,* Ankara 1998.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınları, Ankara 1968.

Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, I-XVI, İstanbul 1981.

Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, (Yayına hazırlayan: Orhan Köprülü), Ankara 1981.

Köten, Akif, "*Asr-ı Saâdet'te Suffe ashâbı*", *Bütün yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, (Editör: Vecdi Akyüz, Beyan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006), III, 259-287.

Kula, M. Naci, "Gençlerimize Peygamberimizi Nasıl Anlatalım?", Hz. Muhammed ve Gençlik, (TDV Yayınları-Kutlu Doğum Haftası: 1992), s. 67-73.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Hzr. Hayreddin Karaman ve dğr.), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

Kur'ân Yolu - Türkçe Meâl ve Tefsir, (hzr. Hayreddin Karaman v.dgr.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli, (hzr. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Redaksiyon: İbrahim Paçacı v.dgr.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.

Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, (hzr. Suat Yıldırım), Işık Yayınları, İstanbul 2002.

Kurucu, Ali Ulvi, *Gümüş Tül ve Alevler*, 3. Baskı, Nedve Yayınları, İstanbul 1973.

Mansur Ali Nasıf, *et-Tâcü'l-Câmiu Li'l-Usûl Fî Ahâdîsi'r- Resûl,* (çev. Bekir Sadak), İstanbul 1968.

Mazıoğlu, Hasibe, *Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Mehmed Râif Efendi, *Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercümesi*, İstanbul 1304 h.

Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saâdet*, (çev. Ömer Rıza Doğrul - sad. O. Zeki Mollamehmedoğlu), İstanbul 1973.

Muhammed Gazalî, Fıkhu's-Sîre, (çev. Resul Tosun), İstanbul 1987.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *el-Câmiü's-Sahih*, (çev. M. Sofuoğlu), I-VIII, İstanbul 1970.

Nesâî, *es-Sünen*, yrz., 1384/1967.

En-Nevevî, Muhyiddîn, *Riyâzü's-Sâlihîn*, (çev. K. Burslan-H. Hüsnü Erdem), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1964.

Öcal, Mustafa, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metotlar*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990.

——, *İlköğretim Okullarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, Düşünce Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2004.

——, "Hz. Peygamber (s.a.v)'in Çocuk Eğitimindeki Metodu", *Hz. Muhammed ve Gençlik*, (TDV Yayınları-Kutlu Doğum Haftası: 1992), s. 73-79.

Örnek İnsan Hazreti Muhammed, (editör: Mehmet Mahfuz Söylemez), Çağrı Eğitim Vakfı, Çorum 2006.

Öz, Mustafa, "*Ehl-i Beyt*", DİA, X, 498 – 501.

Özer, Ahmet, *Türk Edebiyatında Naatler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2008.

Özel, Ahmet, "*Mevlid*", DİA, XXIX, 475-479.

Öztürk, Ali, "Klâsik Edebiyatımızda Hazreti Peygamber Sevgisi", *Örnek İnsan Hazreti Muhammed*, (ed. M. Mahfuz Söylemez, Çorum Çağrı Eğitim Vakfı Yayını, Çorum 2006), s. 229-237.

Pekolcay, Necla, "*Süleyman Çelebi*", İA, XI, 176 - 179.

——, *Mevlid (Süleyman Çelebi*), Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

Sarıçam, İbrahim, *Hazreti Muhammed ve Evrensel Mesajı*, (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), Ankara 2003.

——, *Hazreti Peygamber'in Çağımıza Mesajları*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), Ankara 2000.

Subhi, es-Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları/Ulûmü'l-Hadîs, (çev. M. Yaşar Kandemir), 2. Baskı, Ankara 1973.

Şeker, Mehmet, *İslâm'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara 1984.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhü'1-ümem ve'1-Mülûk,* Mısır ts.

Tezeren, Ziver, *Seyyid Azîz Mahmud Hüdâyî Divanı*, İstanbul 1985.

.........., *Azîz Mahmud Hüdâyî*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Türk Büyükleri Dizisi: 41), İstanbul 1987.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Süleyman Çelebi-Mevlid*, (Bin Temel Eser), İstanbul 1970.

——, *Yunus Emre Divânı*, (Tercüman Bin Bir Temel Eser), İstanbul ts.

Eserleri Dizisi: 77, Ankara 1987.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, (nşr. A. Muhammed Şâkir), Mısır 1357/1938.

Tirmizî, *Şemâil,* İstanbul, 1300 h.

Turgut, Ali, *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ahlâk Esasları,* İstanbul 1980.

Uğur, Mücteba, *Hicrî Birinci Asırda İslâm Toplumu*, İstanbul 1980.

Yardım, Ali, *Peygamberimizin Şemâili*, Damla Yayınevi, İstanbul 1997.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul ts.

Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Naatlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Yılmaz, Hasan Kâmil, *Aziz Mahmud Hüdâyî*, (Erkam Yayınları), İstanbul 1982.

——, "*Aziz Mahmud Hüdayî*", DİA, IV, 338-340.

Zebîdî, Zeynüddin Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, (çev. Ahmed Naim - Kâmil Miras), I-XII, Ankara 1970.

Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, Beyrut 1405/1985.